DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

SAHABE HATIRALARI

Elif ERDEM • Hale ŞAHİN • Rukiye AYDOĞDU DEMİR

DİB YAYINLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI : 1482
HALK KİTAPLARI : 326

Yayın Yönetmeni
Dr. Fatih KURT

Koordinasyon
Dr. Bünyamin KAHRAMAN

Tashih
Zeynep ONAR

Grafik & Tasarım
Uğur ALTUNTOP

Eser İnceleme Komisyon Kararı: 11.04.2018/15

ISBN : 978-975-19-6893-7
2019-06-Y-0003-1482
Sertifika No: 12930

5. Baskı, ANKARA 2018

Baskı
Salmat Basım Yay. Amb. San. ve Tic. Ltd. Şti.
0 312 341 10 24

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94
Faks: 0 312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

SAHABE HATIRALARI

يا رسول الله

Elif ERDEM • Hale ŞAHİN • Rukiye AYDOĞDU DEMİR

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
DİB YAYINLARI

İçindekiler

9 ÖN SÖZ

13 ALLAH'IN DOSTUNUN DOSTU: EBÛ BEKİR ES-SIDDÎK (R.A.)

17 HZ. ÖMER (R.A.): "MÜSLÜMAN OLUŞU FETİH, HİCRETİ ZAFER, YÖNETİCİLİĞİ RAHMET"

21 İKİ NUR SAHİBİ HAYIRLI EŞ: HZ. OSMAN (R.A.)

25 HÂNE-İ SAADETİN KAHRAMAN SAKİNİ: ALİ (R.A.)

29 HÂNE-İ SAÂDETİN UNUTULMAZ HANIMEFENDİSİ: HZ. HATİCE (R.A.)

35 BABASININ ANNESİ: FÂTIMA BİNT RESÛLULLAH (R.A.)

39 RESÛLULLAH'IN SEVGİLİSİ: HZ. ÂİŞE (R.A.)

43 İSLAM'A ADANMIŞ BİR ÖMÜR: ÜMMÜ SELEME (R.A.)

47 EŞİ MUHAMMED, BABASI HARUN, AMCASI MUSA: SAFİYYE BİNT HUYEY (R.A.)

51 RESÛLULLAH'A EN ÇABUK KAVUŞAN KIYMETLİ VALİDEMİZ: ZEYNEB BİNT CAHŞ (R.A.)

55 ZÜ'L HİCRETEYN: CAFER B. EBÛ TÂLİB (R.A.)

59 SESİYLE KARANLIKLARI AYDINLATAN SAHABİ: BİLÂL-İ HABEŞÎ (R.A.)

63 ENSARIN İLK ÖĞRETMENİ: MUS'AB B. UMEYR (R.A.)

içindekiler

67 ALLAH RESÛLÜ'NÜN MANEVİ EVLADI: ZEYD B. HÂRİSE (R.A.)

71 İKİ KUŞAK SAHİBİ ESMÂ BİNT EBÛ BEKİR (R.A.)

75 ARAYIŞTAN ARINIŞA: EBÛ ZER EL-GIFÂRÎ (R.A.)

79 VARLIK İMTİHANINDA FAZİLETLİ BİR YİĞİT: ABDURRAHMAN B. AVF (R.A.)

83 GECEYİ SECDESİYLE AYDINLATAN SAHABİ: ABDULLAH B. ÖMER (R.A.)

87 RESÛLULLAH'IN KIYMETLİ DADISI: ÜMMÜ EYMEN (R.A.)

91 İLİM VE HİKMET ÖNDERİ EŞSİZ SAHABİ: ABDULLAH B. MES'ÛD (R.A.)

95 PEYGAMBERİ EN GÜZEL ANLATAN KADIN: ÜMMÜ MA'BED (R.A.)

99 KARANLIK DÜNYASINI İMANIN NURUYLA AYDINLATAN SAHABİ: İBN ÜMMÜ MEKTÛM (R.A.)

103 ENSARIN SEÇKİN HANIMLARINDAN: ÜMMÜ SÜLEYM (R.A.)

107 MEDİNELİ FEDAKÂR SAHABİ: EBÛ TALHA (R.A.)

111 RESÛLULLAH'IN HİZMETKÂRI: ENES B. MÂLİK (R.A.)

115 HAYRIN ANAHTARI GÖNÜLLER SULTANI YİĞİT SAHABİ: SA'D B. MUÂZ (R.A.)

119 İKİ HİCRET SAHİBİ: ESMÂ BİNT UMEYS (R.A.)

123 ŞİKÂYETİNİ ALLAH'A DUYURAN KADIN: HAVLE BİNT SA'LEBE (R.A.)

127 ÂLİMLERİN ÖNCÜSÜ FAKİH SAHABİ: MUÂZ B. CEBEL (R.A.)

131 YÜREĞİNDE GÜZEL SÖZLER BİRİKTİREN BİR GENÇ: EBÛ SAÎD EL-HUDRÎ (R.A.)

135 RABBİNİN TASDİKİYLE MÜJDELENEN GENÇ: ZEYD B. ERKÂM (R.A.)

139 SÜNNETE HİZMETİN ÖNCÜLERİNDEN: ÜMMÜ ATIYYE EL-ENSÂRİYYE (R.A.)

143 MÜCEVHERLERE SAHİP BİR FAKİR: EBÛ HÜREYRE (R.A.)

147 DOĞRULUĞUYLA KURTULUŞA EREN SAHABİ: KÂ'B B. MÂLİK (R.A.)

151 HANIMLARIN HATİBİ: ESMÂ BİNT YEZÎD (R.A.)

155 KUR'AN'IN TERCÜMANI, ÜMMETİN BİLGESİ: ABDULLAH B. ABBÂS (R.A.)

159 UHUD'DA CESUR BİR KADIN: ÜMMÜ UMÂRE (R.A.)

163 KAYNAKÇA

Ön Söz

Yüce Allah'ın indirdiği son dinin ilk inananlarıydı onlar. Hep özlemle yad ettiğimiz saadet asrında yaşamış, vahyin inişine tanıklık etmiş ve peygamber terbiyesiyle yetişmişlerdi. Resûlullah'ın ağzından çıkacak her kelimeyi, "âdeta başlarına konan bir kuşu ürkütmemek istercesine" pür dikkat dinlerlerdi. Öğrendiklerini özümseyip hayata geçirmeden yenilerine geçmez; tüm yaşantılarını ilahi emirler doğrultusunda inşa etmeye özen gösterirlerdi.

Dünyadan ve içindeki her şeyden daha kıymetliydi onlar için Allah ve Resûlü. Yürekleri imanla çarpar, "Anam babam sana feda olsun" derlerdi o gül yüzlü elçiye. Sözde kalmazdı bu cümle, yurtlarını da mallarını da canlarını da feda etmişlerdi Allah ve Resûlü uğrunda.

İslam tarihinin en güzel sayfalarını dolduran olayların kahramanlarıydı onlar. Vahyi yazdılar, sünneti yaşadılar ve sonraki nesillere örneklik edecek nezih bir toplum oluşturdular. Onlar Rabbimizin Kur'an'da övdüğü, Resûlullah'ın "ashabım" dediği kıymetli dostlarıydı. Kimisi Peygamberimizin hane halkındandı, kimisi akrabalarından. Onunla bir ömür birlikte olanı da vardı, kendisiyle yalnızca bir kez muhatab olanı da. Hayata onunla gözlerini açanı da vardı, onun elleriyle toprağa verileni de. Her birinin bir hatırası vardı Allah Resûlüyle. Belki

bir sohbet meclisinde, belki bir yemek davetinde, belki de bir seferde. Belki bir belki de yüzlerce... Nesilden nesile aktarılan bu hatıralar, İslam tarihini aydınlatan salt ilmi veriler olmanın ötesinde Resûlullah'ın sünnetini bütün canlılığıyla gözler önüne seren kıymetli birer tablo oldular.

Ashabın örnek yaşantısı sonraki nesillere her zaman yol gösterdi, Resûl'ü daha iyi tanıma, anlama fırsatı verdi. Onların dünyasına daha yakından şahit olmak adına 2013-2016 yılları arasında Diyanet Aile Dergisi'nde kaleme aldığımız yazıları bir araya getirerek istifadenize sunuyoruz. İlmi hassasiyeti elden bırakmamakla birlikte rahat okuyabileceğiniz bu yazılarla gönüllerdeki ashab-ı kiram sevgisini biraz daha perçinleyebilirsek bahtiyar olacağız. Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

Allah'ın Dostunun Dostu: Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.)*

Lât, Menat ve Uzza'nın gölgelerinin kendilerinden daha büyük olduğu zamanlardı...

Güneşin yaktığı ama aydınlatmadığı zamanlardı...

Muhammedü'l-Emîn'e göklerden haberlerin gelmeye başladığı zamanlardı...

Kimsenin ona inanmadığı, onun sadık bir dosta her şeyden çok ihtiyacının olduğu zamanlardı...

Hal böyleyken, herkes onu yalanlarken, biri tereddüt etmeden ona inandı, iman etti. Peygamber'in (s.a.v.) getirdiği her şey baş göz üstüne dedi, kabul etti. Şeksiz, şüphesiz bir kabullenişti onunki; katıksız, saf bir imanın eseriydi. O, elçisinin Rabbinden vahiy aldığına iman etmişti, bir gecede Mescid-i Aksa'ya gitmek neydi ki? İmanını sınarcasına bütün gözler üzerine kilitlendiği vakit, cevabıyla sadakat timsali bir dost olduğunu bir kez daha ispat etti. Kim ne derse desin, o söylüyorsa doğru idi. Gösterdiği bu sadakat ile onun namı, adının önüne geçti ve Peygamber'in (s.a.v.) çok samimi, çok sadık dostu, "Ebû Bekir es-Sıddîk" olarak bilindi.

---

* Rukiye AYDOĞDU DEMİR

Hz. Ebû Bekir, sevincini Peygamberinin sevincine kattı, hüznünü hüznüne. Nebî'nin (s.a.v.) belini büken yükü onun da yükü; derdi onun da derdi idi. Aynı yolda yoldaş, aynı halde haldeş idiler. Öyle ki Allah'ın kendisini dost edindiği Resûlü, ümmetinden dost edinecek olsa, malıyla da arkadaşlığıyla da insanların en cömerdi olan Hz. Ebû Bekir'i edineceğini söylemişti. (Buhârî, Fedâil, 2; Müslim, Mesâcid, 23) Peygamber'in dostu, sadece canını değil, malını da bu yolda ortaya koydu. Zalim efendilerinin türlü cefaları altında inleyen Müslümanlar, onun sayesinde özgürlüklerine kavuştu. Bilâl'e, Hamâme'ye, Âmir b. Füheyre'ye, İslam'ın henüz başında bu yola gönül veren samimi Müslümanlara yeni bir hayat sundu. İnfak konusunda kendisiyle yarışan Hz. Ömer'i hüsrana uğratacak kadar eli açık idi. Bir defasında, servetinin tamamını infak ederek, Resûlullah'ın ailene ne bıraktın sorusuna "Allah ve Resûlü'nü" cevabını vermiş ve bu cevabıyla Hz. Ömer'i geride bırakmıştı. (Ebû Davud, Zekât, 4)

Sadece cömertlik mi? Sadakat, samimiyet, fedakârlık, tevazu, takva… Her bir güzel vasıf, onun şahsında kendine bir yer bulmuştu. Her güzel amelin öznesi o idi. Failini arayan her hayırlı fiilin yolu ona çıkıyordu. Peygamber'in (s.a.v.) "*Kim*?" diye sorup da olumlu cevap aradığı her soruya, o cevap veriyordu: "Ben!.." Bir defasında Allah Resûlü ashabına *"Bugün sizden kim oruçlu olarak sabahladı?"* diye sordu. Cevabı veren o idi: "Ben!" Hz. Peygamber, *"Bugün sizden kim bir cenazenin arkasından gitti?"* dedi. Yine aynı ses: "Ben!" Hz. Peygamber (s.a.v.), *"Bugün sizden kim bir fakiri doyurdu?"* diye sordu. Cevap yine ondan geldi: "Ben!" Hz. Peygamber (s.a.v.), *"Peki, bugün sizden hanginiz bir hastayı ziyaret etti?"* dedi. Yine fail Ebû Bekir idi, "Ben!" dedi. Ve bunun üzerine Allah Resûlü, dostunu şu sözlerle müjdeledi: *"Bu hasletler kimde bulunursa o, mutlaka cennete girer."* (Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 12)

Sadık dostun adımları hep Peygamberini izledi. Sıcak bir öğle vakti kapısı çalındığında anladı ki Mekke'den Medine'ye kutlu yolculukta Nebî'ye yol arkadaşlığı edecekti. Yola revan olduklarında, bütün gece Peygamberi ile yürüyen o idi. Gündüz olup karşılarına kocaman bir kaya çıktığında, Nebî ile birlikte onun gölgesine sığınıp serinleyen o idi. Peygamberini dinlenmesi için ikna edip, bu sırada oradaki bir çobandan biraz süt isteyen, sütü soğutmak için kırbasındaki su ile karıştıran, ikram etmek için Peygamberini uyandırmaya kıyamayıp da başucunda uyanmasını bekleyen o idi. Korku içerisinde, *"Yâ Resûlallah, yakalandık!"* dediğinde, Peygamber'in (s.a.v.) *"Üzülme, Allah bizimle!"* diyerek cesaret verdiği o idi. (Buhârî, Lukata, 12; Müslim, Zühd, 75) Miraçta Peygamberinden sadakatini esirgemeyen Ebû Bekir es-Sıddîk, hicrette de onun can yoldaşı, mağara arkadaşı, yâr-ı gâr'ı idi.

Hicrette, Bedir'de, Uhud'da, Hendek'te her anında Peygamberin vefalı dostu hep o idi. Vefatının yaklaştığı zamanlarda Allah Resûlü, *"Allah bir kulu dünya ile kendi katındakiler arasında muhayyer kıldı ve kul, Allah katındakileri tercih etti."* dediğinde, orada bulunanlardan sadece Hz. Ebû Bekir ayrılık vaktinin yaklaştığını anlamış ve gözyaşlarına hâkim olamamıştı. (Buhârî, Fedâil, 3) Nebî (s.a.v.), son zamanlarını yaşarken, kendisinin yerine ashabına namaz kıldırması için onun adını vermiş, mihrabını ona emanet etmişti. Hz. Peygamber'in makamını emanet almak… Onun yerine geçip namaz kıldırmak… Bu son vazife, ancak hayatının her anında Peygamberin (s.a.v.) en yakınında olan can dostuna, Ebû Bekir es-Sıddîk'a nasip olabilirdi…

Hz. Ömer (r.a.): “Müslüman Oluşu Fetih, Hicreti Zafer, Yöneticiliği Rahmet”*

Mekke’de zorlu geçen günlerdi. Allah Resûlü peygamberlikle görevlendirildiği ve bunu insanlara tebliğ etmeye başladığından beri bu şehirde yaşamak daha da güçleşmişti. Müşrikler alaycı tavır, hakaret ve saldırılarının şiddetini gün geçtikçe arttırıyor, özellikle de Müslüman olan köle ve cariyelere dayanılmaz işkencelerde bulunuyorlardı. Türlü teklifler sundukları halde Muhammedü'l-Emîn’i peygamberlik davasından vazgeçirememenin acısını çıkarmaya çalışıyorlardı adeta. Bu şartlar altında Müslümanım diyebilmek cesaret istiyordu.

Resûlullah’ın en yakınındakiler sevgili eşi Hatice ve kızları, amcasının oğlu Ali, azatlı kölesi Zeyd ve yakın dostu Ebû Bekir’in ardından onlarca Mekkeli İslam’ı kabul etmiş, gizlice toplandıkları Erkâm b. Ebü’l-Erkâm’ın evinde tebliğ faaliyetlerine destek oluyorlardı. Hz. Peygamber bütün engellemelere rağmen her yaştan, her kesimden insanın kendisine iman ettiğini gördükçe umudunu yitirmiyordu. Amcası Hamza da artık Müslüman olmuştu. Bununla birlikte Rabbinden niyazı Kureyş’in ileri gelenlerinden Ömer b. Hattâb ve Ebû Cehil’den birinin hidayeti ile İslam’ı daha da güçlendirmesiydi. (Tirmizî, Menâkıb, 17)

---

* Hale ŞAHİN

Peygamberliğin altıncı yılı bir gün kılıcını kuşanıp Hz. Peygamber'i öldürmek üzere Erkâm'ın evine giden Ömer b. Hattâb, Allah Resûlü'nün duasından nasibini almış ve o evden İslam'la şereflenerek geri çıkmıştı. Müşriklerin baskılarının tüm şiddetiyle hissedildiği o günlerde Müslümanları bundan daha fazla sevindirecek bir olay olamazdı. Cahiliye inancı ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlı sert mizaçlı Ömer, bâtılı terk ettiğini ve artık haktan yana olduğunu müşrikler karşısında açıkça dile getirmekten asla çekinmedi. Doğru bildiğinden şaşmayan Ömer'i bu yoldan geri çevirmeye müşriklerden kim cesaret edebilirdi! Yıllar sonra Hz. Ömer'in Müslüman oluşunu fetih, hicretini zafer ve yöneticiliğini rahmet olarak nitelendiren Abdullah b. Mes'ûd, o güne dek namaz kılamadıkları Kâbe'de ancak Hz. Ömer Müslüman olduktan sonra namaz kılabildiklerini ifade etmiştir. (İbn Sa'd, Tabakât, III, 204)

Hz. Ömer, Resûlullah'ın sadık dostu Hz. Ebû Bekir'den sonra en yakın ikinci arkadaşı, önemli kararlar alacağı zaman istişarede bulunduğu, ilmine güvendiği kıymetli şahsiyetlerden biri oldu. Hz. Peygamber'in vefatına kadar gerek canıyla gerek malıyla hiç tereddüt etmeden ona destek oldu. Bedir'de, Uhud'da, Hendek'te, Huneyn'de Allah Resûlü ile birlikte düşmanla korkusuzca çarpıştı. Katıldığı seriyyeler dışında onun yanından hiç ayrılmadı. Resûlullah'ı sevindiren her şey onu da sevindiriyordu. Resûlullah'ın üzülmesine ve ona saygısızlıkta bulunulmasına ise hiç tahammül edemiyordu. Yeri geldiğinde müminlerin annesi olma şerefine nail olan kızı Hafsa'yı bile Hz. Peygamber'i incitmemesi gerektiği hususunda ikaz etmişti. (Buhârî, Mezâlim, 25)

Allah Resûlü ile Hz. Ömer'in son derece içten ve mütevazı bir dostlukları vardı. Bir gün umreye gitmek için kendisinden izin istemeye gelen Hz. Ömer'e Resûlullah *"Kardeşim, duana bizi de ortak et ve bizi unutma!"* (Tirmizî, Deavât, 109) dedi. O gün

Hz. Peygamber'in kendisine "kardeşim" diye hitap etmesi kadar değerli başka hiçbir şey olamazdı Hz. Ömer için. Memnuniyetini *"Bu söz, bana, üzerine güneşin doğduğu her şeyden daha sevimlidir."* sözleriyle dile getirdi. (İbn Hanbel, I, 30) Başka bir defasında ise Hz. Ömer elinden tutmakta olan Hz. Peygamber'e "Yâ Resûlallah! Seni canımdan başka her şeyden daha çok seviyorum." dedi. Hz. Peygamber, *"Canımı elinde bulundurana yemin ederim ki beni canından da çok sevmedikçe olmaz!"* buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer, *"Vallahi, şu andan itibaren seni canımdan daha çok seviyorum!"* dedi. Hz. Ömer'in cevabı üzerine Resûlullah, *"İşte şimdi oldu ey Ömer."* buyurdu. (Buhârî, Eymân, 3)

Bu dünyadaki her güzel şey gibi Allah Resûlü ile Hz. Ömer'in imrenilecek dostlukları hiç beklemediği bir anda Peygamber'in vefatıyla sona erdi. Onun yokluğu karşısında sarsılan Hz. Ömer'i ancak Hz. Ebû Bekir teskin edebildi. (Buhârî, Fedâilü ashâbi'n-nebî, 5) Hz. Ömer zor da olsa onsuz geçen on iki yılda Resûlullah'ın öğretilerine sıkı sıkıya bağlı kalmaya çalıştı. Gerek Hz. Ebû Bekir'in halifeliği zamanında yürüttüğü kadılık görevinde gerek kendi halifeliği esnasındaki icraatlarıyla adaleti titizlikle ayakta tutmak için çaba gösterdi. Tarihe ismi "âdil" sıfatıyla kazınan Hz. Ömer'in ölmeden önce tek arzusu vardı. Resûlullah'ın ve Hz. Ebû Bekir'in yanı başına gömülmek istiyordu. Bunun için kendisinden izin istenen Hz. Âişe, Hz. Ömer'in arzusunu seve seve yerine getirdi ve âdil halife çok sevdiği iki dostunun yanında defnedildi. (Buhârî, Cenâiz, 96)

İki Nur Sahibi Hayırlı Eş: Hz. Osman (r.a.)*

İslam'a gönül veren Mekkelilerin vatanlarını terk etmelerinin üzerinden iki yıl geçmiş. Aylardan Ramazan. Yer, Bedir. Mekke ile Medine arasında, kervan yollarının kesiştiği yerde bulunan bu küçük kasaba, bugün kıran kırana bir mücadeleye sahne oluyor. Küfrün azılı önderleri, İslam'ın kökünü kazımak için seferber olmuş, tam teçhizatlı heybetli bir ordu hazırlamışlar. Kin ve nefret hisleriyle dolu yürekleri, kibirli duruşlarıyla, bir zamanlar yan yana yürürken "Müslüman" oldukları için düşman kesildikleri kardeşlerine meydan okuyorlar. Sayıları çok daha az olan iman erleri ise *"Haydi kalkın! Genişliği göklerle yeryüzü kadar olan cennete!"* (Müslim, İmâre, 145) diyen Resûlullah'ın öncülüğünde onları korkusuzca karşılıyor.

Yüce kitabında "Furkan Günü" olarak anıyor Rabbimiz bugünü (Enfâl, 8/41). Çünkü bugün, hak ile bâtıl birbirinden ayrılıyor. Müminler tek vücut olmuşken Allah Teâlâ da üç bin meleğini yardıma göndererek (Âl-i İmrân, 3/124) onlara şöyle buyuruyor: *"Ben de sizinle beraberim. Haydi, iman edenlere destek olun!"* (Enfâl, 8/12). Vazifeli olduğu için Medine'de bırakılan birkaç mümin var ki onların da yürekleri burada çarpmakta. On-

---

* Elif ERDEM

lardan biri, Allah Resûlü'nün damadı Osman b. Affân: bizim aşina olduğumuz ismiyle, Hz. Osman.

Bedir'de savaş tüm hızıyla sürerken Hz. Osman, sevgili eşi Rukiyye'nin başında bekliyor. Bir yandan savaşa katılamamanın burukluğunu duyarken bir yandan da nice zorlukları birlikte aştığı sevgili eşini kızamık hastalığının pençesinden kurtaramamanın üzüntüsünü yaşıyor. Onunla olan birlikteliği Müslüman olmasından kısa bir süre sonra başlamıştı. Önceleri Ebû Leheb'in oğlu Utbe ile nişanlı olan Rukiyye, İslam'ın aydınlığında kendisine hayat arkadaşı, can yoldaşı olmuştu. Hz. Osman, Müslümanların ilk yıllarda çektiği sıkıntıları onunla birlikte göğüslemiş, Resûlullah'ın tavsiyesi üzerine onunla Habeşistan'a göç etmişti. Gurbetin yükünü onunla birlikte çekmiş, vatanlarına döndükten sonra yine el ele verip Medine'ye hicret etmişlerdi. Hz. Osman'nın Rukiyye'den "Abdullah" adında bir oğlu olmuştu ve böylece Hz. Osman, Ebû Abdullah künyesiyle anılmaya başlanmıştı. Ve işte şimdi henüz yirmi iki yaşlarında olan biricik eşini yalnız başına ebedî âleme uğurluyordu. Resûlullah henüz Bedir'den dönmemişti. Bu yüzden Hz. Osman, onun emaneti olan sevgili eşinin cenaze namazını kendisi kıldırdı. Zafer müjdesini getiren haberciler geldiğinde Bakî' Mezarlığı'nda defin işlemleri devam etmekteydi.

Kızının cenazesine yetişemeyen Allah Resûlü, gitmeden önce *"Sana, Bedir Savaşı'na katılmış bir gazinin sevabı ve ganimet payı vardır."* diyerek ona bakmakla görevlendirdiği (Buhârî, Fedâilü ashâbi'n-nebî, 7) damadı Hz. Osman'ı Bedir'e katılanlardan saydı ve ona ganimetten hisse verdi. Eşinin vefatıyla mahzun olan Hz. Osman'ın ise bambaşka bir üzüntüsü vardı: Rukiyye'nin vefatıyla hayat yoldaşını kaybetmekle kalmıyor Resûlullah ile olan akrabalığı da sona eriyordu.

Sakin bir kişiliğe sahip olan Hz. Osman, Allah Resûlü'nün ifadesiyle "*kendisinden meleklerin bile utanıp çekindiği*" (Müslim,

Fedâilü's-sahâbe, 26) hayâ timsali, güzel ahlakıyla meşhur bir mümindi. Müminler için ne zaman bir yardım çağrısı yapılsa en büyük maddi yardımı yapmaktan geri durmazdı. Rabbinin kendisine bahşettiği serveti O'nun yolunda harcamaktan memnuniyet duyar, böylece O'nun rızasına erişmekten başka gaye gütmezdi. Onun yüzünü güldürecek haber de bizzat Rabbinden geldi. Bir gün mescidin kapısında karşılaştığı Hz. Peygamber, kendisine şu müjdeyi verdi: "*Ya Osman! Bu, Cebrail'dir. Kızım Rukiyye'nin mehri kadar mehir karşılığında, onunla yaptığın hayat arkadaşlığı gibi bir arkadaşlık yapmak üzere, Allah'ın (kızım) Ümmü Gülsüm'ün nikâhını sana kıydığını bana haber verdi*." (İbn Mâce, Sünne, 11/3). Böylece Resûlullah'ın iki kızıyla evlenme bahtiyarlığına eren Hz. Osman, diğer bütün üstün meziyetlerinin yanı sıra "Zünnûreyn" yani "İki Nur Sahibi" lakabıyla şöhret buldu ve hayırlı bir eş olarak tarih sayfalarındaki yerini aldı. Öyle ki ikinci eşi Ümmü Gülsüm'ün vefatından sonra Hz. Peygamber, "*Üçüncü bir kızım olsa onu da seninle evlendirirdim.*" (Belâzürî, Ensâbü'l-eşrâf, I, 178) sözleriyle onu teselli edip kızlarına eş olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdi.

Hâne-i Saâdetin Kahraman Sakini: Ali (r.a.)*

Yeryüzünün en saadetli hanesi… Kâinatın Efendisi'nin sakini olduğu hane, hâne-i saâdet… Ve bu saadetten payını alan küçük bir yürek: "Ali"…

Kâinatın güneşi yaşadığı eve doğmuşken, Ali'nin yüreği buna kayıtsız kalamazdı. Çünkü o, bu güneşin sadece evini değil bütün insanlığı aydınlatacağını farkındaydı. Ne atalarının dini engelleyebildi onu ne çevresi… O, Allah ve Resûlü'nü çocuk kalbiyle sevdi, Peygamberinin davetini işitti, ona iman etti. Büyüklük taslayan küçük adamlar, Mekke'nin seçkinleri, asil liderleri Muhammedü'l-Emîn'in Allah Resûlü olduğunu bir türlü kabul edemezlerken, kabul edenler bunu dile getiremezken, babası Ebû Tâlib dahi Muhammed'e göklerden haberler geldiğini onaylamaktan çekinirken Ali, bir küçük yürek, büyük bir cesaret örneği sergiledi ve ilk Müslüman çocuk olarak adını tarihe yazdırıverdi.

Küçük bir çocuk olarak adım attığı hâne-i saâdetin en küçük mümin üyesiydi bundan böyle Ali. En yakınındaydı hep Peygamberinin; çocukluğu onun yanında geçti, genç bir delikanlı iken de onunla birlikteydi. Bir çift göz, hem muhabbetle hem de yaşının verdiği berrak zihinle her daim Resûl-i Ekrem'i

---

* Rukiye AYDOĞDU DEMİR

izlemekteydi. Onun gibi inanmak, onun gibi yaşamak, onun gibi bir kul olabilmek Ali'nin tek gayesiydi. Bu yüzden Ali'nin namazını görenler, Nebî'nin (s.a.v.) namazını hatırlar; onun namaz kıldırdığı kimseler, "Ali bize peygamberin namazı gibi namaz kıldırdı." derlerdi. (Müslim, Salât, 33)

Büyüdükçe muhabbetini cesareti perçinledi Ali'nin. Bundan böyle gözü pek bir yiğit, korkusuz bir genç olarak Allah Resûlü'nün adımlarını izledi. Ve bir gece Peygamberi, Mekke'den Medine'ye gizlice hicrete karar verdiğinde, onun yatağına yatarak düşmanların tuzaklarına yine tuzakla karşılık verdi genç Ali. Ne bir korku ne bir çekinme… İmanla korku onun yüreğinde hiçbir vakit bir araya gelmemişti! Bedir'de Hz. Peygamber *"Ey Ali haydi kalk!"* dediğinde müşrik ordusundan Şeybe'nin karşısına korkusuzca dikilerek onunla kıyasıya çarpışan Ali idi. (Ebû Dâvûd, Cihâd, 109) Uhud'da kendi canı pahasına Allah Resûlü'nü koruyan Ali idi. Hendek'te, Huneyn'de kahramanca müşriklerle çarpışan, Resûl-i Ekrem'in sancaktarlığını yapan Ali idi. Zorlu Hayber günü, Ali için yine kahramanlık günüydü. Allah Resûlü o gün, *"Bu sancağı Allah ve Resûlü'nü seven, Allah ve Resûlü'nün de onu sevdiği birine vereceğim."* dediğinde orada bulunan herkes, bu sözün muhatabı olmayı dilemişti. Hatta Hz. Ömer kumandan olmayı ancak o gün dilediğini söylemişti. Hz. Peygamber ise, sancağı alabilmek için umutla bekleyen sahabilerine, *"Bana Ali'yi çağırın!"* buyurmuş ve fetih, Ali'nin (r.a.) elinden Müslümanlara nasip olmuştu. (Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 32, 33)

Sadece Mekke'de, Medine'de, Hayber'de değil hemen her anında Peygamberinin yanı başındaydı Ali. Hal böyleyken, Nebî'ye indirilen Kelâmullah'ın şahidi oldu gözleri. Vahyi yazdı elleri. Peygamberinin dilinden ayetleri işitti, dimağına her birini özenle yerleştirdi. O, Kur'an'ın canlı şahidi, onu ilk muhafaza eden hafızlardan biri idi. Kur'an'ı anlamak, uygulamak, ona

göre hüküm vererek yaşamak konusunda öyle kabiliyetliydi ki Hz. Ömer, aramızda en isabetli hüküm veren Ali'dir demişti. Nebî'nin (s.a.v.) elinde yetişen, onun en yakınında bulunarak ilminden nasiplenen Ali, bu özelliğiyle Hz. Peygamber'in *"Ben hikmet eviyim, Ali de bu evin kapısıdır."* sözlerini hak etmişti. (Tirmizî, Menâkıb, 20)

Ali… Üç harf ve bir küçük hece… Ancak bu isim ne âlî sıfatları, ne yüce payeleri yüklendi, Nebî'nin (s.a.v.) dilinden ne vasıfları işitti. Onun en çok hoşlandığı isim ise, çok sevdiği Allah Resûlü'nün kendisi için söylediği "Ebû Türâb" (toprağın babası) idi. Hz. Ali (r.a.) bununla çağrıldığında çok sevinirdi. Zira bu isim onun için, sıcak bir Medine gününün hatırası idi. Bir öğle vakti sevgili eşi Fâtıma ile aralarında bir anlaşmazlık yaşanmış ve Ali (r.a.) doğruca mescide giderek orada kıvrılıp uzanmıştı. Kendisini evinde bulamayan Allah Resûlü damadının nerede olduğunu kızına sormuş ve öğrendiğinde doğruca mescide yönelmişti. Ali'yi orada mescidin toz toprağına bulanmış halde görünce, bir yandan mübarek elleriyle onun üzerindeki toprağı çırpmış, bir taraftan da ona *"Kalk ey Ebü't-türâb, kalk!"* diye seslenmişti. Bundan böyle Hz. Ali en çok bu unvanla, Ebû Türâb ile çağrılmaktan hoşlanır olmuştu. (Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 38)

Ali (r.a.), Hz. Peygamber'in dünya ve ahiret kardeşi (Tirmizî, Menâkıb, 20), onun ciğerparesi Fâtıma'nın sevgili eşi, torunları Hasan ve Hüseyin'in babası… Beş yaşından itibaren Allah Resûlü'nün hanesinde, onunla birlikte yaşamaya başlayan Ali, onun damadı olarak saadetli hanenin, Allah Resûlü'nün ailesinin bir ferdi olarak yaşamaya devam etti. Allah Resûlü'nün son anına dek yanında bulunan Hz. Ali, onun örnekliğini ilmiyle, ahlakıyla, takvasıyla, cesaret ve kahramanlığıyla en güzel şekilde temsil etti.

Hâne-i Saâdetin Unutulmaz Hanımefendisi: Hz. Hatice (r.a.)*

556 yılında, Kureyş Kabilesi'nin önde gelen isimlerinden Huveylid'in kızı olarak Mekke'de dünyaya gelmiş, iki evlilik tecrübesi geçirmiş, dul bir kadındı Hatice. Hak hukuk kavramlarının tanınmadığı, insanlık değerlerinin hiçe sayıldığı, güç ve itibarın yegâne değer olduğu "Cahiliye" karanlığında "*Tâhira*" lakabıyla anılan tertemiz bir insandı o. Kadın olmanın en zor olduğu, kız çocuğu sahibi olmanın bile aşağılanma sebebi sayıldığı bir dönemde seçkin ve başarılı bir hanım tüccar olarak toplumdaki saygın yerini almıştı. Ayrıca soylu, güzel ve oldukça zengindi. Bu nedenle kabilesinin ileri gelenlerinden evlilik teklifleri alıyor, ama hiçbirini kabul etmiyordu. Zira evlenmek için uygun kişiye rastlamamıştı, ta ki nesiller öncesinde soyları birleşen Muhammed'i (s.a.v.) tanıyana kadar.

Hatice, ticarî işlerini güvendiği kişilerle ortaklık yaparak devam ettiriyordu. Tavsiye üzerine ahlâkının güzelliği ve güvenilir oluşuyla tanınan Muhammed (s.a.v.) ile anlaşma yaptı ve onu kendi mallarıyla ticaret yapmak üzere Şam'a gönderdi. Dönüşünde onun yaptığı kârlı ticaretten memnun kalan Hatice, dürüstlüğüne de hayran olmuştu. Kendisini daha yakından tanıyabilmek için yolculuk süresince hizmetine verdiği Meysere'ye danıştı. Neticede Muhammed'in (s.a.v.) söz ve fiilleriyle, hâl

---

* Elif ERDEM

ve hareketleriyle üstün meziyetlere sahip bir insan olduğuna kanaat getirdi. Bütün bu özelliklerinden dolayı ona evlenme teklifinde bulundu ve bu teklifi kabul gördü. Böylece tam da Yüce Allah'ın "*…Temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara lâyıktır.*" (Nûr, 24/26) sözleriyle belirttiği üzere Mekke'nin "*Tâhira*" isimli en seçkin hanımefendisi, kendisi gibi Cahiliye döneminde yaygın tüm kötülüklerden uzak olan, iffeti, hakkaniyeti ve güvenilirliğiyle "Muhammedü'l-Emîn" adıyla şöhret bulan Muhammed (s.a.v.) ile hayatını birleştirdi.

Evlendiklerinde Hatice kırk, Muhammed (s.a.v.) ise yirmi beş yaşlarındaydı. Safâ ile Merve Tepeleri arasında bulunan Hatice'nin evi, sevgi ve saygı temelli, huzurlu, sımsıcak bir yuvanın adresi olmuştu. Bu güzel yuvada altı çocuk dünyaya geldi. Doğan ilk çocuğa Kâsım ismini verdiklerinden Muhammed (s.a.v.) de "Ebü'l-Kâsım" künyesiyle anılmaya başlamıştı. Ne yazık ki Kâsım henüz iki yaşını doldurmadan vefat etti. Daha sonra Zeyneb, Rukiye, Ümmü Gülsüm ve Fâtıma şenlendirdi yuvalarını. Allah Resûlü'nün peygamberlikle görevlendirilmesinden sonra dünyaya gelen, Tâhir ve Tayyîb isimleriyle de anılan Abdullah da çok fazla yaşamamıştı.

Evlilikleri boyunca Hatice, Muhammed'in (s.a.v.) hep yanında oldu. Ona inanıyor, güveniyor, güzel huylarını takdir ediyor ve onu gerçekten seviyordu. Ramazan aylarını Hira'da inzivaya çekilerek tefekkürle geçirmeye başladığında dahi onunla yakından ilgilendi. Yanına alması için yemeğini hazırlıyor, dönüşü biraz olsun gecikirse onun güvende olduğundan emin olmak için hizmetkârlarını gönderiyordu. Onun bu hâli Muhammed'e (s.a.v.) güven veriyordu. Bu yüzden, ilk vahiy tecrübesini yaşayıp Allah'ın Elçisi olma şerefine erdiğinde bu inanılmaz hadiseyi anlatmak üzere derhal biricik eşinin yanına koşmuştu. Cebrail ile ilk kez karşılaşmanın verdiği heyecan ve korkuyu onunla paylaşmış, onun sözleriyle sükûnet bulmuştu.

Zira bu yaşadıklarına bir anlam veremeyerek "*Kendimden endişe ettim.*" diyen Allah Resûlü'ne Hz. Hatice'nin cevabı şöyleydi: "Öyle deme; Allah'a yemin ederim ki, Allah hiçbir vakit seni utandırmaz. Çünkü sen akrabanla ilgilenirsin, işini görmekten aciz olanların yükünü yüklenirsin, yoksula kazanç kapısı sağlarsın, misafiri ağırlarsın, başa gelen her türlü musibette yardım edersin." (Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 1) Yaşamının en zor anlarında eşinin dudaklarından dökülen bu sözler Allah Resûlü için oldukça manidardı. Hz. Hatice bununla da yetinmeyerek Resûlullah'ı, Hristiyanlık dinini benimsemiş olan amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e götürdü. Başından geçenleri dinledikten sonra Hz. Peygamber'e, bütün peygamberlere gelen vahiy meleğinin gelmiş olduğunu haber veren Varaka'nın bu sözleri de kendilerini bir hayli rahatlatmıştı.

Allah Resûlü'nün bu ilk vahiy tecrübesini paylaşan Hz. Hatice, onun getirdiği dine de ilk inanan kimseydi. Hz. Peygamber'in hayatının en zor zamanlarını yaşadığı Mekke döneminde onun en büyük desteği olmuştu. Resûlullah'ın Safâ Tepesi'nde yakın akrabalarını açıkça İslâm dinine davet etmeye başladığı günden beri başına gelmeyen kalmamıştı. Öz amcası Ebû Leheb bile ona inanmamış, türlü hakaretleri kendisine reva görmüştü. Şahsına yapılan hakaretlerin, eziyetlerin yanında bir de kendisine tabi olanlara yapılan işkencelere şahit olmak ve bütün Müslümanların Ebû Tâlib mahallesinde toplanıp hayattan tecrit edildikleri ambargo yılları… Bütün bu sıkıntılı dönemlerde Hz. Peygamber'in en büyük yardımcısıydı Hz. Hatice. Manevi desteği bir yana bütün servetini de onun ve ona inananların yolunda harcamıştı. Fakat ne yazık ki Müslümanların refaha erdiğini göremeden, hicretten üç yıl evvel, Ramazan ayının onuncu günü vefat etti ve Mekke'nin Hacûn Kabristanı'na defnedildi.

Allah Resûlü Hz. Hatice ile on beş yılı peygamberlikten önce on yılı da peygamberlikle görevlendirildikten sonra olmak üzere yirmi beş yıl saadet dolu bir evlilik hayatı sürmüştü. Yaşamı boyunca maddî manevi en büyük destekçisi olan bu güzide eşini kaybetmek ona o kadar ağır gelmişti ki... Onun ardından hayatında önemli bir yeri olan sevgili amcası Ebû Tâlib de vefat edince bu yıl, Allah Resûlü ile birlikte bütün Müslümanlar için "hüzün yılı" olarak tarihe geçti.

Resûlullah, Hz. Hatice ile olan evliliği boyunca başka hiç kimseyle evlenmedi. Vefatının ardından da onu bir ömür boyu hiç unutmadı. Müslümanların refah bir yaşama kavuştuğu Medine yıllarında ona olan özlemini sıklıkla dile getiriyor, *"Bana onun sevgisi bahşedildi."* (Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 75) diyordu. Onun için dua ediyor, kendisine onu hatırlatan herkese ve her şeye saygı ve ilgi gösteriyordu. Bir gün kendisini ziyarete gelen Hâle'nin sesini ablası Hz. Hatice'nin sesine benzeterek heyecanlanmıştı. Bedir Savaşı sonrasında kızı Zeyneb'in, henüz müslüman olmayan eşinin fidyesini ödemek üzere gönderdiği gerdanlığı görünce de gözleri yaşlarla dolmuştu. Zira Hz. Hatice kendisine ait olan bu gerdanlığı kızına düğün hediyesi olarak vermişti. Hz. Hatice'nin sevdiği, değer verdiği kimselerle yakından ilgilenirdi Allah Resûlû. Kendisine gelen hediyelerden onlara da gönderir, şöyle derdi: "*Bunu falan hanıma götürün, çünkü o Hatice'nin arkadaşıydı; bunu falan hanımın evine götürün, çünkü o Hatice'yi severdi.*" (Buhârî, el-Edebü'l-müfred, 90) Bazen de bir koyun keser, onun bir kısmını eşinin sevdiği insanlara dağıtırdı. Kendisine gelen "Cessâme el-Müzenî" lakabıyla anılan ihtiyar hanıma gösterdiği hürmet ve iltifat da onun Hz. Hatice'nin arkadaşı olmasındandı.

Resûlullah, Hz. Hatice'den öyle çok bahsederdi, onu öylesine överdi ki, Hz. Âişe validemiz kendisini hiç görmemesine rağmen onu kıskanır, bazen de "Sanki yeryüzünde Hatice'den

başka kadın yok!" diye sitem ederdi. (Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 20) Fakat Hz. Peygamber'in gönlünde Hz. Hatice'nin bambaşka bir yeri vardı. Çünkü o Resûlullah'a, bir insanın hayatını paylaştığı eşinden bekleyebileceği her şeyi en mükemmel hâlde sunmuştu. Hz. Peygamber da ona karşı vefakârdı. Onun kendi hayatındaki rolünü şu sözcüklerle özetliyordu: *"Yüce Allah bana Hatice'den daha hayırlı bir eş vermemiştir. Bütün insanlar bana inanmazken o bana inandı. Herkes beni yalanlarken o doğruladı. İnsanlar (yardımlarını) benden esirgediklerinde o bana malıyla destek oldu. Yüce Allah bana başka kadınlardan değil ondan çocuklar ihsan etti."* (İbn Hanbel, VI, 118)

Yaşamı boyunca pek çok sıkıntıyı göğüslemek zorunda kalmış olsa da Hz. Hatice, Allah Resûlü'nün ilk hanımı olma bahtiyarlığına ermişti. Aynı zamanda "Müminlerin Annesi" olma şerefine nail olan ilk kadın olarak "Hatîcetü'l-Kübrâ" adıyla tarih sayfalarındaki yerini aldı. Hz. Peygamber'e olan sevgisi ve desteği, İslâm dini uğrunda yaptığı hizmet ve fedakârlıklarla örnek bir şahsiyet olan Hz. Hatice, Resûlullah'ın ifadesiyle "*kendi döneminin en hayırlı kadını*"ydı. (Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 20) Dahası Yüce Allah, kendisine Cebrail ile selâm göndermiş ve onu, cennette, yorgunluğun olmadığı, gürültü patırtıdan uzak, inciden yapılmış bir köşkle müjdelemişti.

Hz. Hatice'nin Allah Resûlü ile yaşadığı muhabbet dolu aile hayatı yüzyıllar boyu inanan nesiller için eşsiz bir örnek oldu. Öyle ki kurulan her yeni ailenin bu ideal yuva gibi olması arzusuyla evlenecek çiftlere yapılan nikâh duasında şu cümleler yer aldı: "Allah'ım bu iki insanı birbirine kaynaştır. Tıpkı Hz. Muhammed ile Hatîcetü'l-Kübrâ'yı birbirlerine kaynaştırdığın gibi."

Babasının Annesi: Fâtıma bint Resûlullah (r.a.) *

Risaletten yaklaşık bir yıl önceydi. Zeyneb, Rukiyye ve Ümmü Külsûm'un ardından Muhammedü'l-Emîn, kendisine göz aydınlığı olacak dördüncü kızının doğumuyla müjdelendi. Dünyaya bir kız çocuğu geldiğinde utanç ve öfkeden yüzlerin kapkara kesildiği o zamanlarda beyaz ve parlak çehresiyle hâne-i saâdete aydınlık ve neşe getiren bu minik misafirin adı Fâtımatü'z-Zehrâ oldu. Hz. Fâtıma Allah Resûlü'nün peygamberlikle görevlendirilmesi üzerine Mekke'de geçen zorlu yıllarda büyüdü. Resûlullah'a hayırlı bir eş olan annesi Hz. Hatice'nin yokluğunda babasından desteğini esirgemeyen hayırlı bir evlat oldu.

Medine'ye hicretten sonra Hz. Ali, Allah Resûlü'ne Hz. Fâtıma ile evlenmek istediğini bildirdi. Daha önce Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de talip olmasına rağmen Hz. Peygamber, sevgili kızına eş olarak Hz. Ali'yi seçti ve Bedir Savaşı'nın ardından Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'yi evlendirdi. O sıralarda Hz. Ali fakirdi, savaşta ganimet olarak aldığı bir zırhtan başka mehir verebileceği malı yoktu. Fakat o, içlerinde en bilgili ve halîm olan ve İslâm'ı ilk kabul eden kişiydi. Hz. Peygamber, Allah Teâlâ'nın evliliklerini mübarek kılması için kızına ve damadına düğün gecesi bizzat dua etti. (İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-gâbe, VI, 221-

* Hale ŞAHİN

222) Resûlullah'ın duasıyla kurulan bu mütevazı yuvada Hasan, Hüseyin, Muhassin, Ümmü Külsûm ve Zeyneb adlarında beş çocuk dünyaya geldi. Allah Resûlü'nün nesli Hz. Fâtıma'nın çocukları ile devam etti.

Allah Resûlü Hz. Fâtıma'yı "ümmü ebîhâ", babasının annesi diye severdi. Ona çok düşkündü. *"Fâtıma benden bir parçadır. Ona eziyet veren şey bana da eziyet verir."* buyururdu. (Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 94) Hz. Fâtıma da babasına çok düşkündü, onun üzülmesine dayanamazdı hiç. Bu yüzden en zor zamanlarında onun yanında olmuştu bir anne şefkatiyle. Kâbe'de müşrikler tarafından Hz. Peygamber'in üzerine deve işkembesi atıldığında üstündeki pislikleri temizleyip teselli eden de o idi; (Müslim, Cihâd, 107) Uhud'da dişi kırıldığında yaktığı hasır parçasının külünü babasının yüzündeki yaraya bastırıp kanını dindiren de. (Müslim, Cihâd, 101)

Ablalarının ve erkek kardeşlerinin vefatından sonra Resûlullah'a kalan tek yadigârdı Hz. Fâtıma. Baba kız arasındaki sevgi ve muhabbet zamanla öylesine bir hâl almıştı ki tavır ve davranışları bile birbirine çok benziyordu artık. Fâtıma onun huzuruna girdiği zaman Resûlullah ayağa kalkar, onun elini tutar, onu öper ve kendi yerine oturturdu. Resûlullah Fâtıma'nın yanına girdiği zaman da aynı şekilde o hemen ayağa kalkar, babasının elinden tutar, onu öper ve kendi yerine oturturdu. (Ebû Dâvûd, Edeb, 143, 144) Yürüyüşleri dahi aynıydı. Resûlullah'ın hastalığı esnasında bir gün Hz. Fâtıma babasına geldi. Allah Resûlü *"Merhaba kızım"* dedi ve onu yanına oturttu. Kulağına bir şeyler fısıldadı. Hz. Fâtıma ağlamaya başladı. Sonra bir kez daha kendisine fısıldadı. Bu kez Hz. Fâtıma'nın yüzü güldü. Hz. Âişe ona babasının gizlice ne söylediğini sormasına rağmen bir cevap alamadı. Hz. Peygamber'in vefatının ardından Hz. Âişe Hz. Fâtıma'ya üzerindeki hakkı için yemin ederek tekrar sordu. Bunun üzerine Hz. Fâtıma Resûlullah'ın ilk başta vefa-

tının yaklaştığını haber verdiğini ve sabretmesini söylediğini, ağlayıp üzüldüğünü görünce de kendisine mümin kadınların hanımefendisi olup olmak istemediğini sorduğunu ve böylece güldüğünü söyledi. (Buhârî, İsti'zân, 43) Babasının vefatı nedeniyle çok sarsılan Hz. Fâtıma'nın tek tesellisi o gün aldığı diğer bir müjdeydi: Allah Resûlü'ne ailesinden ilk kavuşacak olan kimse kızı Fâtıma idi. (Buhârî, Fedâilü ashâbi'n-nebî, 12) Hicretin on birinci yılında Resûlullah'ın ahirete irtihalinden altı ay sonra Hz. Fâtıma yaklaşık yirmi dokuz yaşında Medine'de vefat etti.

Resûlullah'ın Sevgilisi: Hz. Âişe (r.a.)*

O zamanlar evlerde kandiller yoktu. Ay ışığı sızardı küçük pencerelerden… Damlardı ayın şavkı hurma dallarından toprak duvarlara. Mescidin avlusuna bitişik küçük odalar da alırdı nasibini ay ışığından ama sadece ay değildi odalardan birini aydınlatan. Âişe'nin (r.a.) gözlerinde parlayan, onun göz bebeklerinde ışıldayan… Dua yansırdı gözlerine geceleri Âişe'nin (r.a.), uzun secdeler aydınlatırdı yüzünü, sakalını ıslatıncaya kadar ağlayan sevgili eşinin akıttığı her bir damla kandile ihtiyaç bırakmazdı… Onun o küçük odasında hiç gece yaşanmamıştı ki… Kararmamıştı ki hiç Âişe'nin (r.a.) göz bebekleri…

Oysa üç gün arka arkaya buğday ekmeğinden yememişlerdi bu evde. Bir ay boyunca ateşin yanmadığı zamanlar da olmuştu, su ve kuru hurma dışında katığın bulunmadığı zamanlar da… Hiçbiri söndürememişti gözlerindeki ışığı Âişe'nin, Âişe mutluluğu dünyalıkla hiç aramamıştı… Onun varlığı yanı başındaydı, çok sevdiği eşinin Âişe'siydi o, Sıddıkası, beyaz tenli Humeyra'sı, Rabbinin temize çıkardığı Müberra'sı idi. Allah Resûlü'ne insanların en sevimlisini sorduklarında verdiği cevaptı Âişe (r.a.). Allah'ın Habibi'nin sevgilisi idi. Cebrail'in selam verdiği kadındı. Müminlerin annesiydi.

---

* Rukiye AYDOĞDU DEMİR

Mescidin duvarına bitişik küçük odasında her an birlikteydi Âişe (r.a.) Allah Resûlü'yle, diğer zamanlarda ise onun izini süren bir çift gözdü. Her anını görüp saklamak, zihnine kazımak, sadece kalbinde değil hafızasında da en çok yeri ona ayırmaktı gayesi. Öyle de yaptı. Genç dimağı, ona ait olan her bir anıyı her bir ayrıntıyı özenle sakladı. Sevgili eşiyle hep birlikte olmanın sağladığı ayrıcalığı müminlerin annesi onları aydınlatmakta kullandı. Kapısını merakla, heyecanla, muhabbetle çalan ve Nebî'yi daha yakından tanımak isteyen her soruya cevaptı Hz. Âişe.

- Ey Âişe, Allah Resûlü'nde gördüğün, seni çok şaşırtan hal ne idi?

- Anneciğim, Resûl-i Ekrem'de gördüğün hayret verici bir davranışını bize anlatır mısın?

- Onun ahlakı nasıldı?

- Nebî'nin (s.a.v.) konuşma tarzından bahsetsen bize…

- Uhud gününden daha sıkıntılı bir günü oldu mu?

- Namazları nasıldı Nebî'nin (s.a.v.)?

- Ev hali nasıldı Resûl-i Ekrem'in?

…

Evinde, küçük odacığında ne yaptığını sorduklarında arı, duru, sade hayatlarını anlatırdı Âişe (r.a.). Dünyalık girmeyen evlerinin tek zenginliğinden bahsederdi uzun uzun, onu anlatmaktan yorulmazdı meraklı gözlere. O zamanlar evlerde kandiller yoktu ama odasını ısıtan da ışıtan da Allah Resûlü'ydü. Yanı başında sevgili eşi varken Âişe, dünya yükünün giremediği bu evde, en saadetli hanede yaşardı. Yaşardı ama onunla birlikte geçirdiği her bir saniyenin hakkını vermenin boynunun borcu olduğunu bilerek, onun eşi olmanın ağırlığını hep üzerinde

taşırdı. Sevgili eşinin her hareketini izlemek, ona ait her anıyı hafızasına kazımak, her bir sözünü ezberlemek, hiçbir ayrıntıyı kaçırmamak vazifesiydi adeta. Onun ağzından çıkan her bir söz Âişe'ye verilmiş kutsal bir emanetti. Bu yüzden soruyor, sorguluyor, onun her bir davranışını anlamak, hikmetini kavramak için çabalıyordu. Onun bu berraklığı, netliği, açık sözlülüğü, merakı, yerinde duramayan halleri ona çok yakışıyordu. Aklına bir soru takılmışsa hemen sorardı Allah Resûlü'ne, aklına bir şey yatmadığında çekinmeden sorgulardı. Cevapsız hiçbir soru kalmasın isterdi zihninde, öğreten o olduğundan, tadına doyum olmazdı öğrendiklerinin, bitmesin isterdi tatlı sohbetleri.

Bazı kadınlar sakin, duru bir göl gibiydi; Âişe (r.a.) ise akan coşkun bir ırmak, berrak bir çağlayandı. Sorardı, soruştururdu, itiraz eder, kıskanırdı. Sevincini de kızgınlığını da saklayamaz, yüzüne yansıtırdı. Allah Resûlü onun içini yüzünden okur, her halinden haberdar olurdu. Kıskandığında *"Anneniz kıskandı."* der, sakinleştirirdi Âişe'sini; öfkesini anlamak ise onun için hiç zor değildi. *"Sen benden razı olduğun zaman Muhammed'in Rabbine yemin olsun ki, dersin; kızgın olduğun zaman ise İbrahim'in Rabbine yemin edersin."* derdi. (Buhârî, Edeb, 63) Âişe'nin de ondan işittikleri içine öyle işlerdi ki herhangi bir sözün, bir davranışın ona ait olup olmadığını bilir, kendisine bir olayı arz ettiklerinde "Allah Resûlü olsaydı şöyle yapardı." "O, bunları görseydi şöyle derdi." diyebilecek kadar mizaçşinâs-ı Resûl idi. Çünkü hiç ayrılmamıştı ondan, ayrılmayı aklından hiç geçirmemişti.

Bir gün mescidin avlusundaki odalardan birinin ışığı söndü, artık eskisi kadar parlamıyordu Âişe'nin (r.a.) göz bebekleri... Muhabbetle geçen bir ömür sonunda, bu küçük odacıkta, mübarek başını sevgili eşinin kucağına koydu Allah'ın Habibi... Artık eskisi gibi bakmıyordu Âişe'nin (r.a.) gözleri...

İslam'a Adanmış Bir Ömür: Ümmü Seleme (r.a.)*

"*Kimin başına bir musibet gelir de Allah Teâlâ'nın emrettiği gibi 'Biz şüphesiz Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz. Allah'ım! Musibetimin ecrini bana ver, bana kaybettiğimden daha hayırlısını ver!' diye dua ederse Allah mutlaka onun duasını kabul eder.*" demişti Allah'ın Resûlü (Muvatta', Cenâiz, 14). Sevgili eşi Ebû Seleme'nin vefatıyla hüzne boğulan Ümmü Seleme, bu duayla Rabbine sığınarak teselli bulmaya çalışıyordu. Bugünlere gelmek hiç de kolay olmamıştı zira.

Asıl adı Hind bint Ebû Ümeyye olan Ümmü Seleme, Kureyş'in Mahzûmoğulları kabilesine mensuptu. Resûlullah'ın halasının oğlu olan eşi Ebû Seleme ile birlikte, cahiliye toplumunu İslam'ın nuruna çağıran Hz. Peygamber'in davetine uyarak ilk Müslümanlardan olmuş, müşriklerin hedefi haline gelmişlerdi. Beş yıl boyunca türlü eziyetlere katlandıktan sonra çareyi, Habeşistan'a göç eden ilk Müslüman gruba katılmakta buldular. Birkaç ay sonra Mekkeli müşriklerin Müslüman oldukları haberi üzerine heyecanla geri döndüklerinde hayal kırıklığına uğramışlardı. Zira müşriklerin baskısı daha da artmıştı. Resûlullah, daha kalabalık bir grubu dinlerini rahatça yaşayabileceklerini tecrübe ettiği Habeş yurduna gönderdiğinde,

---

* Elif ERDEM

Ümmü Seleme ve eşi deniz aşırı bu zorlu yolculuğa çıkmaya tekrar talip oldular. İnançlarını serbestçe yaşayabilmenin huzuru, gurbetin acısını bir nebze unuttursa da bir müddet sonra yine memleketlerine döndüler.

Birinci Akabe Biati ve sonrasındaki gelişmeler müminler için yepyeni bir ümidin habercisi olmuştu. Ümmü Seleme ve eşi, yaşamlarını bu defa Medine'de devam ettirmek üzere oğulları Seleme ile birlikte yola koyuldular. Ne var ki Ümmü Seleme'nin ailesi, kızlarının hicretine müsaade etmemiş, Ebû Seleme'nin ailesi ise oğulları Seleme'yi sahiplenerek onu annesinden almışlardı. Böylece Ebû Seleme yolculuğuna yalnız devam ederken Ümmü Seleme, yıllarca çektiği sıkıntıların üzerine eşinden ve evladından ayrılmanın acısı eklenmiş halde Mekke'de kaldı. Gözyaşlarıyla geçen bir yılın nihayetinde oğluyla birlikte hicretine izin verilince uçsuz bucaksız çölde yalnız başına yola çıktı. Böylece Habeşistan'a hicret eden ilk hanım olarak bilinen Ümmü Seleme, Medine'ye yalnız başına hicret eden ilk hanım olarak da tarihe geçti.

Huzurlu Medine toplumunda ailesiyle yeni bir hayat kuran Ümmü Seleme'nin üç çocuğu daha oldu. Yıllardır özlemini çektiği mutlu yaşantıya nihayet kavuşmuştu ki Ebû Seleme, Uhud Savaşı'nda aldığı yaranın etkisiyle hayatını kaybetti. Bu olayla bir kez daha sarsılan Ümmü Seleme isyana kapılmayıp sabırla Resûlullah'tan öğrendiği "*Biz şüphesiz Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz. Allah'ım! Musibetimin ecrini bana ver, bana kaybettiğimden daha hayırlısını ver!*" sözleriyle dua ediyor bir yandan da şöyle diyordu: "Ebû Seleme'den daha hayırlı kim olabilir ki?" (Muvatta', Cenâiz, 14). Dört çocuklu dul bir hanımdı. "Müminlerin annesi" olarak mükâfatlandırılacağını tahmin bile etmemişti.

Hicretin dördüncü yılı şevval ayında Resûlullah'la evlenen Ümmü Seleme, ömrü boyunca ona hayırlı bir eş oldu. Hayber,

Taif gibi pek çok seferde kendisine refakat etmenin yanında Hudeybiye Anlaşması'nın oluşturduğu gergin havanın dağıtılmasında da Resûlullah'ın en büyük destekçisiydi. Tebliğ görevinde de yalnız bırakmamıştı onu. Zaman zaman hanımlara imamlık yapmış, gerek kendi sorduğu sorular gerekse mümin hanımlara aracı olarak Resûlullah'a ilettiği mevzular vesilesiyle müminlere dinî bilgilerin öğretilmesinde öncü rol üstlenmişti. Hatta bazı ayetlerin onun sorduğu sorulara cevaben indiği nakledilmiştir. Yıllarca birlikte olduğu, dünyevi ve uhrevi hayatını kendisiyle şekillendirdiği eşini kaybettiğinde ise yüreğini derin bir hüzün kaplamış, "*kazma seslerini duyuncaya kadar*" Hz. Peygamber'in vefat ettiğine inanamamıştı. (Muvatta', Cenâiz, 10)

Resûlullah'ın ilim ve terbiyesinde yetişerek dinî ilimlerde derinlik kazanan Ümmü Seleme validemiz, onun vefatından sonra da müctehid kimliğiyle inananlara yol göstermiş; naklettiği hadislerle ashabu'l-miîn (200-1000 hadis rivayet eden sahabiler) arasında yerini alarak nebevi rehberliğin, nesiller boyu insanlığı aydınlatmasına katkı sağlamıştır. Yaşamı ve dini uğrunda gösterdiği fedakârlıklarla inananlar için örnek bir şahsiyet olan validemiz, hicretin 62. yılında yaklaşık 84 yaşında hayata veda etmiştir.

Eşi Muhammed, Babası Harun, Amcası Musa: Safiyye bint Huyey (r.a.)*

Allah Resûlü'nün Medine'ye hicretinin ardından şehrin eski sakinlerinden olan Yahudiler için yeni bir dönem başlamıştı. İslam Peygamberi ile yaptıkları Medine Sözleşmesi gereği artık onun önderliğinde Müslümanlarla birlikte yaşayacak ve şehri dış saldırılara karşı beraber savunacaklardı. Ne var ki Mekke'deki güvensiz ortamın ardından Hz. Peygamber'in Medine'de yeni ve huzurlu bir toplum inşa etme gayreti önce Yahudi kabilelerinden Kaynukaoğulları, sonra da Nadîroğulları tarafından suiistimal edildi. Nadîroğulları peygamberi öldürmeye teşebbüs edecek kadar hadlerini aştılar ve bu ihanetleri üzerine Hayber'e sürüldüler. Resûlullah'a karşı düşmanca faaliyetlerini orada da sürdürmekten çekinmeyen Nadîroğulları'nın hicretin altıncı yılında savaş hazırlıklarına başladıkları haberi geldi. Bunun üzerine zorlu bir kuşatmanın ardından sağlam kaleleri ve cesur savaşçılarıyla ünlü Hayber şehri fethedildi.

Hayber'in fethiyle birlikte Müslümanlar çok sayıda esir ve ganimet elde ettiler. Kabile reisi Huyey b. Ahtab'ın kızı Safiyye de esirler arasındaydı. Daha önce Nadîroğulları'nın ileri gelenlerinden Sellâm b. Mişkem ile evli olan Safiyye, ondan boşanınca şair Kinâne b. Rebî' ile evlenmişti. Düğünleri Hayber'in fethinden birkaç gün önce yapılmıştı. Ne var ki sa-

* Hale ŞAHİN

vaşta eşi Kinâne'yi de kaybetti. Yahudilerle ilişkilerin düzelmesi ve İslam'ın daha iyi tanınıp yayılması amacıyla Allah Resûlü, kabilesinin soylu kadınlarından olan Safiyye'ye evlilik teklif etti. Ona İslam'ı anlattıktan sonra her şeye rağmen dininde kalmak isterse kendisini zorlamayacağını, ancak Allah ve Resûlü'nü tercih etmesi durumunda onu eş olarak kabul edeceğini söyledi. Hz. Peygamber'in nazik tutumu ve hoşgörü göstermesi Safiyye üzerinde oldukça tesir etti. Safiyye İslamiyet'i ve Resûlullah'a eş olmayı tercih etti. Bunun üzerine Allah Resûlü onu azat ettiğini, mehrinin de hürriyetine kavuşması olduğunu söyledi.

Verdiği önemli karar sayesinde müminlerin annesi olma saadetine nail olan Hz. Safiyye, bir Peygamber hanımı olmanın bilinciyle Müslümanlığı en güzel şekilde yaşamaya gayret ediyordu. Ancak onun Yahudi kökenli olması zaman zaman yüzüne vuruluyordu. Hz. Safiyye bir defasında Hz. Âişe ile Hz. Hafsa'nın kendisi hakkında söylediği sözleri duyunca çok üzülmüş ve bunu Resûlullah'a bildirmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber *"Sen de onlara 'Siz ikiniz nasıl benden üstün olabilirsiniz? Benim kocam Muhammed, babam Harun, amcam ise Musa'dır.' deseydin ya!"* (Tirmizî, Menâkıb, 63) diyerek Hz. Safiyye'yi teselli etti ve kendisinin de peygamberler soyundan gelen ve peygamberin nikâhında olan bir kadın olarak övülmeye layık olduğuna dikkat çekti. Benzer bir olay da hac yolculuğu esnasında yaşanmıştı. Hz. Safiyye'nin devesi hastalanınca Allah Resûlü yanında bir devesi daha bulunan hanımı Zeyneb bint Cahş'tan fazla devesini Hz. Safiyye'ye vermesini istedi. Hz. Zeyneb "Şu yahudiye mi vereceğim?" diye karşılık verince Resûlullah öfkelendi ve iki-üç ay kadar Hz. Zeyneb'e küs kaldı. (Ebû Dâvûd, Sünnet, 3)

Allah Resûlü'nün hasta yatağında son günleriydi. Ondan ayrı kalacak olmanın endişesi ve hüznüyle hanımlarının hiçbiri yanından bir an olsun ayrılmak istemiyordu. Derken aralarından Hz. Safiyye "Keşke senin yerinde ben olsaydım." sözleriyle

üzüntüsünü dile getiriverdi. Ona inanmayan diğer hanımlar birbirlerine işaret ettiler. Durumu fark eden Resûlullah hanımlarını uyardı ve Hz. Safiyye'nin samimi davrandığını söyledi. (İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 128)

Gerek Hz. Peygamber'in sağlığında gerekse vefatından sonra Yahudi kökenli oluşu gerekçesiyle çeşitli vesilelerle küçümsenen Hz. Safiyye İslam'ı tercih ederek müminlerin annelerinden biri olma şerefini kazandığında, Allah Resûlü'nün ifade ettiği üzere iyi ve samimi bir müslüman oldu. İsimleri ihanetle birlikte anılan babası ve kabilesinin aksine Resûlullah'a tam bir sadakat gösterdi. Daha sağlığında iken evini sadaka olarak bağışladı. Halifeliğinin son yıllarında baş gösteren fitne olayları sonucunda Hz. Osman'ı evinde hapsedip öldürecek kadar ileri giden isyancıların zulmüne göz yummadı. Bütün engellemelerine rağmen Hz. Osman'a su ve yiyecek ulaştırabilmek için samimiyetle çabaladı. (İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 128) Akıllı, güzel, fazilet sahibi, yumuşak huylu, cesur ve cömert bir kadın olan Hz. Safiyye hicretin 50. (ya da 52.) senesinde Medine'de vefat etti ve Bakî mezarlığına defnedildi.

Resûlullah'a En Çabuk Kavuşan Kıymetli Validemiz: Zeyneb bint Cahş (r.a.)*

Allah Resûlü'nü kaybetmenin hüznüyle doluydu yürekler. Hane-i saadette de hüzün vardı. Aynı zamanda bir merak içindeydi müminlerin anneleri. "*İçinizden bana en çabuk kavuşacak olanınız, kolu en uzun olanınızdır.*" demişti Alemlerin Efendisi onlara hayattayken (Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 101). Acaba kimi kastetmişti; içlerinden hangisi diğerlerinden daha önce kavuşacaktı o gül yüzlü nebiye? Resûlullah'ın kıymetli eşleri bu sorunun cevabını bulmak için, ne zaman bir araya gelseler duvar kenarında kollarının uzunluğunu ölçmeye koyuluyorlardı. Bu durum bir süre böyle devam etti. Zihinleri meşgul eden bu bilmece, Zeyneb bint Cahş'ın ölümüyle çözülüverdi. Boyu pek de uzun olmamakla birlikte cömertliği ve ihtiyaç sahiplerini görüp gözetmesiyle meşhur olan bu hanımın vefatıyla anlaşıldı ki, "kolu en uzun olan", "en çok sadaka veren" demekti.

Zeynep bint Cahş, Allah Resûlü'nün halası Ümeyme'nin kızıydı. Hz. Peygamber onu, köleyken azat ederek evlat edindiği Zeyd b. Hârise ile evlendirmek istemişti. Toplum içerisinde saygın bir konumda olan Kureyş kabilesinin en seçkin ailelerinden birine mensup Zeyneb bint Cahş, bu teklife sıcak bakmasa da o sıralarda nazil olan "*Allah ve Resûlü bir işe hüküm*

---

* Elif ERDEM

verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur." (Ahzâb, 33/36) ayeti doğrultusunda Resûlullah'a karşı gelmek istememiş ve Zeyd (r.a.) ile evlenmeyi kabul etmişti. Cahiliye adetlerinde hür bir kişi, azat edilmiş bile olsa köle statüsünde olan biriyle evlenemezdi. Dolayısıyla bu evlilik, hür ve köle ayrımına odaklanmış cahiliye anlayışına darbe vuran önemli bir olaydı. Fakat zaman içerisinde iki genç arasında çıkan anlaşmazlıklar had safhaya vardı, Resûlullah'ın barış tavsiyeleri artık sonuç vermiyordu ve sonunda boşanma yoluna gidildi.

Resûlullah'ın takdiri karşısında kendi tercihinden vazgeçen, ancak bu birliktelikte huzur bulamayan Zeyneb bint Cahş'a müjde olacak haber, vahiyle geldi: "*...Biz onu -Zeyneb'i-sana nikâhladık ki evlâtlıkları, kadınlarıyla ilişkilerini kestiğinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın.* (Ahzâb, 33/37). Bu ayetle Zeyd b. Hârise'den ayrılan Zeyneb (r.a.), Resûlullah'a eş olmakla kalmıyor, müminlerin anneleri arasında eşsiz bir konumu haiz oluyordu. Evlilikleri boyunca bu hususu dile getiren Zeyneb (r.a.), *"Sizleri (Hz. Peygamber ile) kendi aileleriniz evlendirdi. Beni ise yedi kat göklerin ötesinden Yüce Allah evlendirdi."* sözleriyle Hz. Peygamber'in diğer eşlerine karşı övünürdü. (Buhârî, Tevhîd, 22) Zeyneb'in (r.a.) ilk evliliği gibi bu ikinci evliliği de inananlar için bir mesaj niteliğindeydi. Zira Yüce Allah, elçisine Zeyneb bint Cahş'ı nikahlayarak cahiliye toplumunda mevcut "evlatlıkların boşadığı hanımla evlenememe" adetini kaldırdığını ilan ediyordu.

İbadete düşkünlüğü ve hayır işlerindeki gayretiyle ön plana çıkan Zeyneb bint Cahş, Hz. Peygamber'in en sevdiği hanımlarındandı. Deri tabaklama, deri dikme ve boncuk dizme gibi işler yapar, kazandığı parayı Allah yolunda harcardı. Hz. Ömer'in halifeliği sırasında kendisine tahsis ettiği gelirin tamamını yoksullara dağıtmıştı. Resûlullah'ın diğer hanımları da

onun bu yönünü takdir ederdi. Vefatının ardından Ümmü Seleme validemiz onun hakkında şöyle demişti: *"Zeyneb, saliha bir hanımdı. Gece namazı kılar, çok oruç tutardı. Elişi yapar ve ondan elde ettiğinin hepsini yoksullara sadaka olarak dağıtırdı."* (İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 82). Onun vefat haberini alan Hz. Âişe ise üzüntüsünü şu sözlerle dile getirmişti: *"Övgüye lâyık, ibadetine düşkün, yetim ve dulların sığınağı gitti."* (İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 87) Bu güzel özellikleriyle Resûlullah'ın nazarında özel bir yeri olan Zeyneb validemiz, vefatından sonra da ona en çabuk kavuşan eşi oldu.

Zü'l-hicreteyn: Cafer b. Ebû Tâlib (r.a.)*

"Habeşistan'da, ülkesinde hiç kimseye zulmedilmeyen bir kral vardır. Allah sizin için bu durumdan bir çıkış ve kurtuluş yolu gösterinceye kadar orada kalın." (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, IX, 17; İbn İshâk, Sîret, I, 247)

Allah Resûlü'nün bu tavsiyesiyle, müşriklerin eziyetlerinden ötürü öz yurtlarını terk etmek durumunda kalan müminlerden bazıları Habeşistan'a doğru yola koyuldular. Çöl hayatına aşina olan bu kimseler, inançları uğruna her şeylerini bırakarak farklı bir iklimdeki yabancı bir ülkeye, hiç tanımadıkları insanların arasına gidiyorlardı. Kızıldeniz'i aşarak zorlu bir yolculuğu göğüslerken akıbetlerini de bilmiyor, gönüllerine kök salan imanla yaşama tutunuyorlardı. Resûlullah, bu kutlu yolculuğa çıkacak ikinci kafileye amcasının oğlu Cafer b. Ebû Tâlib'i başkan tayin etti. Ne var ki müminlerin başka bir diyarda dahi rahata ermesine müsaade etmek istemeyen müşrikler boş durmadılar, ülkesine sığınan kimseleri geri göndermesini talep etmek üzere Necâşî'ye bir heyet gönderdiler. Adil hükümdar Necâşî onların müminler hakkındaki suçlamalarını dinledikten sonra müslümanlara söz hakkı tanıdı. "Ey Hükümdar! Biz Cahiliye toplumuyduk; putlara tapar, leş yer, çirkin işler yapardık. Akraba ilişkilerine değer vermez, etrafımızdakilere kötülük ederdik.

---

* Elif ERDEM

Güçlülerimiz zayıflarımızı yok ederdi. İşte biz bu hâlde iken, neticede Allah bize içimizden soyunu, doğruluğunu, güvenirliğini ve iffetini iyi bildiğimiz bir resûl gönderdi." diyerek söze başlayan Cafer b. Ebû Tâlib, tarihi konuşmasıyla Resûlullah'ın getirdiği dinin inanç esaslarını, emir ve yasaklarını anlatarak müminlerin durumunu, neden kendisine sığındıklarını veciz bir şekilde beyan etti (İbn Hanbel, I, 202; İbn İshâk, Sîret, I, 248-249). Bu konuşmadan oldukça etkilenen Necâşî, Kur'an ayetlerinden bir bölümünü dinlemek isteyince Cafer (r.a.) oldukça manidar bir tercihle Meryem suresinin Hz. İsa'dan bahseden ayetlerini okudu. Zira burada Hz. İsa'nın babasız olarak gönderilmiş bir hak peygamber olduğu anlatılıyordu. Hristiyan olan Necâşî bu sözlerin batıl olmadığına, bilakis Hz. Musa'ya inen vahiyle aynı kaynaktan olduğuna kanaat getirerek müşriklere itibar etmedi (İbn Hanbel, I, 202). Müminleri müşriklere teslim etmediği gibi ülkesinde rahat yaşamalarına da imkân sağladı.

Cafer b. Ebû Tâlib, başkanlık görevini hakkıyla yerine getirerek müminleri en güzel şekilde temsil etmişti. Burada kaldıkları sürece onları kimse rahatsız etmedi. Ancak yurtlarından, dost ve akrabalarından en önemlisi de Resûlullah'tan uzak kalmak onlara ağır geliyordu. Resûlullah da onları çok özlüyordu. Müminlerin Medine'de huzurlu bir yaşantıya kavuşmalarının ardından hicretin yedinci yılında Necâşî'ye yazdığı bir mektupla onların geri gönderilmesini istedi. Onlar döndüklerinde Resûlullah Hayber'deydi. Her fırsatta sergiledikleri hainlikleriyle Müslümanlar için devamlı bir tehdit oluşturan Yahudilere son darbeyi vurmuş, oldukça sağlam kaleleri ve yenilmez savaşçılarıyla meşhur Hayber'i fethetmişti. Böylece Kureyş müşrikleri de en büyük destekçilerini kaybederken Müslümanlar bölgede mutlak nüfuz sahibi olmuşlardı. İşte bu sırada gelen Cafer b. Ebû Tâlib Resûlullah'ın sevincini kat kat artırdı. Allah Resûlü, yıllardır göremediği amcasının oğlunu bağrına basarak iki kaşının arasından öptü (Ebû Dâvûd, Edeb, 145-146) ve mutluluğunu

şöyle ifade etti: *"Hangisine daha çok sevineceğimi bilemiyorum. Hayber'in fethine mi yoksa Cafer'in dönüşüne mi!"* (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 157)

Ashab arasında cömertliğiyle meşhur olup "Ebu'l-mesâkin (muhtaçların babası)" diye anılan Cafer b. Ebû Tâlib bundan böyle "Zü'l-hicreteyn (iki hicret sahibi) ismiyle şöhret buldu. Fakat ashabla birlikteliği bundan sonra da çok üzün sürmedi. Cafer (r.a.) bir yıl sonra Bizans'la yapılan Mute Savaşı'nda henüz kırk yaşındayken şehit düştü. İki kolu kesilen Cafer b. Ebû Tâlib'in vücudunda da sayılamayacak kadar çok yara vardı. Allah Resûlü, ahlakını kendisine çok benzettiği (Tirmizî, Menâkıb, 29) bu güzide sahabinin kesilen kolları yerine Allah'ın ihsan ettiği iki kanatla cennette uçtuğunu bildirmiştir. Böylece ömrü dine hizmetle geçen bu yiğit sahabi İslam tarihine "Cafer-i Tayyâr" adıyla kazınmıştır.

Sesiyle Karanlıkları Aydınlatan Sahabi: Bilâl-i Habeşî (r.a.)*

Taşların dahi dayanamayıp kapkara kesildiği çöl sıcağı öğle vakitlerinde dayanılmaz bir hal alırdı. Mekke sokaklarında bu öğle vaktinde sıcağa rağmen insanları bir araya toplayan her ne ise gerçekten görülmeye değer bir şey olmalıydı. Kadın erkek çoluk çocuk toplanan kalabalıktan Ümeyye b. Halef'le Ebû Cehil'in gür ve bir o kadar da hiddetli seslerini seçmek hiç de zor değildi. Haksız da olsa kötünün, zorbanın, zalimin sesi gür çıkardı ne de olsa! Kalabalığa dikkatle kulak verildiğinde, alaycı, küçümseyici edalara kahkahaların karıştığı fark ediliyor ve sesin sahibinin adeta sesinin ağırlığıyla muhatabını ezmek istediği anlaşılıyordu. İşitilenlere bakılırsa muhatap her kimse işi zor görünüyordu. İnsanın üzerine çöken öğle sıcağının ağırlığından Ümeyye b. Halef'in sesinin o ürkütücü, aşağılayıcı ve bir o kadar da tiksindirici baskısından daha kötü ne olabilir diye düşünürken tüm bunların yanında hafif kaldığı bir manzara ile karşılaşıldı:

Ümeyye b. Halef, kölesi Bilâl'i yere yatırmış, Bilâl'in üzerine en az omzuna yüklenen kölelik kadar ağır bir kaya bindirmişti. Ve ardı arkası kesilmeyen sorularıyla, küstah tavırlarıyla onu canından bezdirmeye çalışıyordu:

---

* Rukiye AYDOĞDU DEMİR

- Söyle bakalım, Rabbin kim, diyordu, ardından nefret, kibir, küçümseme bir bir yerini alıyordu yüzündeki çizgilerde zalim efendinin.

Bilâl'in zayıf ve kuru yüzünde ise dinginlik ve metanet okunuyor, gösterdiği emsalsiz sabır, onun siyah tenine asalet katıyordu. Güneşin alnında nefes almakta zorlanan Bilâl'in bir ara dudaklarının kıpırdadığı fark edildi. Ve ondan onca karanlık ses arasında latif bir cevap yükseldi. Ancak iyice kulak verildiğinde hissedilebilen bu ses, öğle sıcağında ferahlatıcı bir etki yapıyor ve Bilâl, etrafında çöreklenmiş olan müşriklerin kesif karanlığını adeta sözleriyle dağıtıyordu:

- Ehad! Ehad! Diyordu.

Üzerindeki baskı daha da artıyordu o zaman, işkenceler daha da çoğalıyordu. Yine aynı soru çınlıyordu Bilâl'in kulaklarında:

- Rabbin kim söyle!

İnanmadığı bir şeyi söylemeyi kabul etmiyordu dili ve kalbi imanla doluyken efendisinin Rabbini Rab olarak benimseyemiyordu. Sadece, "Benim dilim onu söyleyemiyor." diyebiliyordu.

Oysa efendileri karar vermişti onun hakkında. Köle değil miydi, ancak onların ilahlarını Rab edinebilirdi. Asla "Ehad" diyemez, Muhammed'in dinini kabul edemezdi. İzin almadan öğle vakitlerinde, özellikle de geceleri Muhammed'i ziyaret etmek de ne demekti! Ümeyye b. Halef'in parmaklarından bile daha itaatkâr olan kölesi nasıl olur da efendisinin ilahlarından yüz çevirirdi!

Siyahi bir köleydi Bilâl. Annesi Hamâme köleydi. Babası Rebâh köleydi. Köleler düşünemezdi o dönemlerde, kendi kararlarını veremezlerdi, kendi inançlarını yaşayamazlardı. Onlara düşen sadece efendilerine itaat etmekti. Efendisi Bilâl'i satın

almayı başarmıştı ama onun imanını esir alamamıştı. Bilâl'in aklı, vicdanı, cesareti köleleşmemişti. Korkusuzca kabul etti Muhammed'in dinini korkusuzca bunu dile getirdi.

Mekke çöllerinde kızgın kayaların altında "Ehad!" diyordu Bilâl. Gün geldi Bilâl'in sesi Medine semalarında işitilir oldu. Allah'ın dini güçlendikçe Bilâl'in sesi daha gür çıkar oldu. Artık Peygamber Mescidinde müminleri namaza çağırıyordu Bilâl, Peygamber'in yanından hiç ayırmadığı müezzini olmuştu. Bilâl "Allahu ekber" dediği anda O'nun dışındaki her şey küçülüyordu. Bilâl "Eşhedu en la ilahe illallah" diyor, sesinin ulaştığı her bir zerre buna şehadet ediyordu. Bilâl "Hayya ale's-salah" dediğinde Peygamber mescidi müminlerle dolup taşıyordu. Bilâl ezan okuyor, Allah Resûlü dinliyordu. Sonrasında Nebî'nin arkasında bütün bir kâinat kıyama duruyordu.

Sadece Peygamber Mescidinde yankılanmadı, Allah Resûlü'nün gittiği her yere eşlik etti Bilâl'in sesi. Çok sevdiği müezzininin her an yanında olmasını arzuluyordu Nebî. Öyle ki biraz daraldığında, hemen ona seslenerek, *"Kalk Bilâl, namaza (çağır da) bizi namazla rahatlat!"* diyordu. (Ebû Dâvûd, Edeb, 78) Bilâl-i Habeşî, sadece müezzini değil, en yakın yardımcısıydı Allah Resûlü'nün. Gece koruması, gündüz gölgesi idi. Allah Resûlü seslendiğinde, hemen "Lebbeyk ve sa'deyk ve ene fedâük" diyerek hizmetine koşan, onunla birlikte açlığı da tokluğu da paylaşan o idi. Kimi zaman çok sevdiği Peygamberinin abdest almasına yardımcı oluyor, kimi zaman orucunu açması için ona 'sevik' hazırlıyordu. Bedir'de heyecanla Allah Resûlü'nün yanında savaşan, Hayber dönüşünde biraz uyuyup dinlensin diye nöbet tutan o idi. Bir Ramazan bayramında Allah Resûlü hutbe verirken elinden tutup destek aldığı da Arafat'ta veda hutbesini verirken devesinin yularını tutan da o idi. Nihayet Mekke fethedildiği zaman Allah Resûlü Bilâl-i Habeşî'ye, bir zamanlar Ümeyye b. Halef'in kölesi olan, taşlar altında inletilen

Bilâl'e emretti de fetih ezanını Kâbe'nin üzerine çıkarak o okudu. Bir zamanlar Ehad diyen bu sesten, artık Allahu ekber nidaları işitiliyor, Bilâl'in sesiyle Mekke semaları aydınlanıyordu.

Ve bu aydınlık, Bilâller ezanlar okudukça kıyamete kadar böyle devam edecekti…

Ensarın İlk Öğretmeni: Mus'ab b. Umeyr (r.a.)*

İftar için tatlı bir telaş vardı. Abdurrahman b. Avf önündeki iftar sofrasına şöyle bir bakıverdi. Nedendir bilinmez aklına birden Mus'ab gelmişti. "Mus'ab şehit edildi. Hâlbuki o benden daha hayırlıydı." dedi sonra. Uhud Savaşı'nda şehit düşen Mus'ab'ın hâli bir türlü gözünün önünden gitmiyordu. Öylesine yokluk içindeydi ki bedenine kefen yapılacak doğru dürüst bir örtü bile bulunamamıştı. Zorlukla elde edilen bir bürdeyle kefenlendi Mus'ab. Lakin onunla da başı örtüldüğünde ayakları, ayakları örtüldüğünde ise başı açıkta kalıyordu. Mus'ab yokluk içinde bu dünyadan göçüp gittiği halde, kendisi dünyada türlü türlü nimetlere nail olmuştu. O günü hatırladıkça gözyaşlarına hâkim olamıyordu. Uzanamadı eli sofraya bir türlü, kalktı gitti. (Buhârî, Cenâiz, 26)

Abdurrahman b. Avf gibi adını işiten herkes hayırla yâd ediyordu Mus'ab b. Umeyr'i. Müslüman olmak uğruna hiçbir Kureyşlinin yapamayacağı bir fedakârlıkta bulunmuş, sahip olduğu konforlu hayatı ve zenginliği hiç tereddüt etmeden elinin tersiyle itivermişti. Hâlbuki Mekke'de onun gibisi yoktu. Genç ve yakışıklıydı. Saçının güzelliği, kıyafetlerinin gösterişi, kullandığı koku hatta giydiği ayakkabının kalitesi herkesin di-

* Hale ŞAHİN

lindeydi. Anne babası onu çok seviyor, bir dediğini iki etmiyordu. Herkes nasıl da imreniyordu onun ihtişamlı yaşantısına.

Meraklı bakışların kuşatması altında olan Mus'ab, o günlerde gizliden gizliye Erkâm'ın evine gidiyordu. Kimsenin haberi yoktu Allah'a ve Resûlü'ne iman ettiğinden. Bir gün kabilesinden Osman b. Talha onu namaz kılarken gördü ve hemen ailesine giderek durumu haber verdi. Oğullarının Müslüman olmasına çok öfkelenen anne ve babası, onu vazgeçirmeye kararlıydılar. Günlerce hapsettiler, baskı altında tuttular ama döndüremediler gittiği yoldan. Genç Mus'ab Allah ve Resûlü'nün uğruna sahip olduğu her şeyi terk etti. Hem de hiç tereddüt etmeden. Onların sevgisi bir yana, dünya ve dünyaya dair ne varsa hepsi bir yanaydı.

İslam davetinin açıktan yapılmasıyla birlikte müşriklerin baskılarını artırmaları nedeniyle Mus'ab b. Umeyr beraberindeki bir grup Müslüman ile Habeşistan'a hicret etti. Bir müddet orada kaldıktan sonra tekrar Mekke'ye döndü. Birinci Akabe Biatı'nda Medineli Müslümanların isteği üzerine Allah Resûlü onu Medine'ye öğretmen olarak gönderdi. Genç ve yetenekli Mus'ab Resûlullah'ın tebliğ metodunu iyi biliyordu. Bunun yanı sıra o zamana kadar inen Kur'an ayetlerini ezberlemesi ve etkili konuşma tarzıyla da dikkat çekiyordu. Kısa sürede birçok insanın gönlünü kazanan Mus'ab, başta Sa'd b. Muâz ve Üseyd b. Hudayr gibi Medine'nin önde gelenleri olmak üzere çok sayıda Medinelinin Müslüman olmasına vesile oldu. Onun çabası sayesinde artık her ensar evinde mutlaka bir Müslüman vardı. Bir yılın ardından beraberinde yetmiş beş Müslümanla İkinci Akabe Biatı için Mekke'ye gelen Mus'ab, Allah Resûlü'nün verdiği görevi hakkıyla yerine getirmiş ve onun takdirini kazanmıştı.

Mus'ab b. Umeyr ilmi ve ahlakının yanı sıra cesareti ve azmiyle de örnek bir sahabiydi. Hz. Peygamber Bedir ve Uhud Savaşları'nda sancaktarlık görevini ona vermişti. Uhud'da

Savaş'ın en zor anında dahi bir an olsun Resûlullah'ı yalnız bırakmadı Mus'ab. Daha önce Allah ve Resûlü uğruna sahip olduğu her şeyi feda eden, ensarın ilk öğretmeni artık elinde kalan tek şeyi, canını feda etmek üzere savaş meydanındaydı. Zira Allah'a verilen sözün gereğiydi bu. (Ahzâb, 33/23) Ve Mus'abü'l-Hayr'ın verdiği sözden geri dönmeye hiç niyeti yoktu. İbn Kamie'nin kılıç darbeleriyle önce sağ eli ardından da sol eli koptu. Yine de sancağı düşürmedi, kollarıyla tutarak göğsüne bastırmaya devam etti. En sonunda mızrakla yaralanarak şehit düştü. Savaşın ardından Allah Resûlü'nü ölümüyle en çok hüzünlendirenlerden biri o oldu. Resûlullah Mus'ab'ın yüzüstü düşmüş bedeninin başında durduktan sonra o ve beraberindeki diğer şehitlere hitaben Allah katında şehitler olduklarına kıyamet günü bizzat şahitlik edeceğini söyledi. (İbn Sa'd, Tabakât, III, 121) İslam'la şereflenmeden önce asaleti ve zenginliği dilden dile dolaşan Mus'ab b. Umeyr'in şehit olduğunda bedenini tamamen örtecek bir kefeni bile yoktu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, başının örtülmesini, ayaklarının üzerine ise izhir otu konulmasını istedi. (Buhârî, Cenâiz, 27)

Hicretten sonra Yüce Allah'ın mükâfatıyla ashab çeşitli nimetlere nail olmuşken Mus'ab b. Umeyr bunların hiçbirini göremeden yokluk içinde şehadete yürümüştü. Fakat onun nezdinde Allah ve Resûlü'nün sevgisi yanında malın, mülkün, şöhretin hiçbir kıymeti yoktu. Onun gerçek serveti imanıydı.

Allah Resûlü'nün Manevi Evladı: Zeyd b. Hârise (r.a.)*

Hârise b. Şerâhîl her yerde oğlunu arıyor bir türlü bulamıyordu. Henüz sekiz yaşlarındaki oğlu Zeyd, annesiyle birlikte Benî Ma'n'daki akrabalarını ziyarete giderken kaçırılmış, o günden sonra kendisinden hiçbir haber alınamamıştı. Oğlunun hayatta olup olmadığını dahi bilmeyen yüreği yanık baba acısını dizelere döküyor, dertli dertli şiirler okuyordu.

Yemen illerinde ailesi onu ararken Zeyd kilometrelerce uzaktaydı. Kendisini kaçıran Benî Kayn sülalesinin mensupları onu Ukaz çarşısında köle olarak dört yüz dirheme satmışlardı. Yaşadığı bu üzücü hadiselerin ardından yeni efendisi Hakîm b. Hizam'la yola düşen Zeyd, hayatının bundan sonrasında Rahman'ın büyük lütuflarıyla rahata ereceğinden habersiz, kutsal belde Mekke'ye geldi. Efendisi Hakîm, bu güzel yüzlü masum köleyi halası Hz. Hatice'ye, Hz. Hatice de biricik eşi Hz. Peygamber'e hediye etti. Böylece Zeyd, Âlemlere Rahmet olarak gönderilecek bir peygamberin sıcacık yuvasına dahil olarak sevgi ve şefkat dolu bir yaşantıya kavuştu.

Resûlullah, Zeyd'e çok değer veriyor, ona gerçek bir baba gibi kol kanat geriyordu. Zeyd, Hz. Peygamber'in yanında öy-

* Elif ERDEM

lesine huzurluydu ki karşısında öz babasıyla amcasını gördüğünde ne yapacağını bilemedi. Hac için Mekke'ye gelen akrabalarından oğlunun izine ulaşan Hârise, kardeşiyle birlikte Resûlullah'ın yanına kadar gelmiş, Zeyd'i fidyesi karşılığında geri almak istiyordu. Zeyd'den ayrılma fikri ona da ağır gelmiş olacak ki bu isteği hemen yerine getirmek yerine şu sözlerle karşılık vermeyi tercih etti Sevgili Resûl: *"Onu çağırın ve istediğini seçmesine izin verin. Eğer sizi tercih ederse o sizindir, fidye vermeniz de gerekmez. Fakat beni tercih ederse Allah'a yemin olsun ki beni tercih edeni, ben kimseye tercih etmem."* (İbn Sa'd, Tabakât, III, 30). Söz hakkı kendisine verilen Zeyd, *"Ben hiç kimseyi sana tercih etmem. Sen benim için baba ve amca yerindesin."* (İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-gâbe, I, 352) diyerek Allah Resûlü'ne olan bağlılığını dile getirdi. Babasıyla amcası *"Yazıklar olsun sana!"* diyerek Zeyd'in anne babasının yanında hür olmak yerine vatanından çok uzaklarda köle olarak kalmak istemesine hayret ettiklerini belirtirken o, Resûlullah'a duyduğu sevgiyi sözcüklere sığdıramıyor, *"Ben bu adamda öyle bir şey gördüm ki ebediyen ona kimseyi tercih etmem."* (İbn Sa'd, Tabakât, III, 41-42) demekle yetiniyordu. Bunun üzerine Allah Resûlü Kâbe'nin etrafında bulunan Mekkelileri de şahit tutarak herkesi şaşırtan şu açıklamayı yaptı: *"Zeyd, (bugüne kadar benim hizmetçimdi, artık hürdür. Bugünden sonra da) benim oğlumdur (evlâtlığımdır). O, benim mirasçımdır, ben de onu vârisim kılıyorum. Hepiniz şahit olun."* (İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-gâbe, I, 352)

Aralarında yalnızca on yaş bulunmasına rağmen bu olaydan sonra "Zeyd b. Muhammed", yani "Muhammed'in oğlu Zeyd" diye şöhret buldu Zeyd. Nasıl ismi her daim Allah Resûlü ile birlikte anılıyorsa kendisi de ondan ömür boyu hiç ayrılmadı. Getirdiği ilahi mesajı ve peygamberliğini ilk kabul edenler arasında yer aldı ve sıkıntılı Mekke döneminde onun hep yanı başında oldu. Hz. Peygamber'in eşi ve amcasını kaybettiği hüzün yılında son bir umutla İslam'a davet için gittiği Taif'te de yegâne yoldaşıydı. Hakaretlere uğrayıp taş yağmuruna tutulan

Rahmet Peygamberi'nin hayatı boyunca "en ızdıraplı günü" olarak hatırladığı bu günde Zeyd, vücudunu ona siper ederek canı pahasına onu korumaya çalıştı. Medine yıllarında da onunlaydı hep, Allah Resûlü onu ordulara komutan tayin ediyor, bazen de Medine'de kendi yerine vekil bırakıyordu.

Yaşadığı müddetçe Resûlullah'ın sağ kolu olmaya gayret eden vefakâr Zeyd'i Allah Resûlü de çok ama çok seviyordu. Evlatlıkların öz oğullar gibi sayılamayacağını bu nedenle onların kendi babalarına nispet edilmesi gerektiğini bildiren Ahzâb sûresinin âyetleri indikten sonra "Zeyd b. Hârise" ismiyle çağrılmaya başlasa da o, Allah Resûlü'nün gözdesiydi ve saadet asrının seçkin simaları arasında "Hibbü Resûlillah/Allah Resûlü'nün sevdiği kişi" sıfatıyla meşhur oldu.

İki Kuşak Sahibi
Esmâ bint Ebû Bekir (r.a.)*

O babasının kızı idi. Onun gibi dürüst, onun gibi güvenilir… Dostluğu babasının dostluğu, sırdaşlığı babasının sırdaşlığı gibiydi. Onun gibi sadık, onun gibi sıddık… Çünkü her ikisi de Muhammedü'l-Emîn'e bağlanmışlardı. Her ikisi de ona iman eden bir avuç mümin arasındaydı. İmanı, inanmanın verdiği cesareti, Allah Resûlü'ne sadakati hep birlikte tatmışlardı. O, babasının ilk göz ağrısı, Ebû Bekir'in (r.a.) kızı Esmâ'ydı. Gün geldi, Ebû Bekir'in (r.a.) kızı Esmâ'nın lakabı, ismini yendi. Peygamberin koyduğu isim, babasının koyduğu ismin önüne geçti. "Zâtunnitâkayn (iki kuşaklı)" lakabı, Esmâ'ya sıcak bir Mekke gününün hediyesiydi:

O gün, her zamanki gibi çok sıcak bir öğle vakti yaşanıyordu. Öyle ki gökte güneş, yerde ise kızıl kumlar yanıyordu. Bu sıcağa karşı yiğitlik yapmaya kimsenin niyeti yoktu, Mekke sokakları bomboştu. Âdetleri olduğu üzere Mekkeliler günün en sıcak anlarında öğle uykusuna sığınmışlardı. Bir kişi hariç: Allah Resûlü, Mekkeli müşriklerin zulümlerinden kendisini ve müminleri kurtaracak yolu haber vermek için en yakın arkadaşının evine gelmiş ve ona kendisine yoldaş olmayı teklif etmişti. Bu gece gizlice Medine'ye hicret edeceklerdi. Bu esnada Esmâ,

---

* Rukiye AYDOĞDU DEMİR

babacığının yanında idi ve bildi ki Allah yoluna baş koyan iki dost, O'nun uğruna çıkılan kutlu yolda yoldaş da olacaklardı. Esmâ ve kendisinden on yaş küçük kardeşi Âişe, bu iki dost için hemen yol hazırlıklarına başladılar. Deriden bir torbaya yiyecek, bir kaba da su koydular. Fakat bunların ağzını bağlamak için bir şey gerekliydi. Esmâ hemen elbisesinin kuşağını çözdü ve iki parçaya böldü. Biriyle yiyecek torbasının, diğeriyle de su kırbasının ağzını bağlayıverdi. Onun bu samimi gayreti, Allah Resûlü'nün dikkatini çekti ve memnuniyetini, *"Allah bu kuşağının karşılığında cennette sana iki kuşak versin."* sözleriyle dile getirdi. Bundan böyle Esmâ bint Ebû Bekir, "iki kuşak sahibi" olarak bilindi.

Esmâ, Hz. Ebû Bekir'in kızıydı, onun gibi sadık, onun gibi sıddık… Allah Resûlü'ne sadakati babasından öğrenmişti. O yüzden sevgili babasının Allah Resûlü'yle birlikte hicret ettiğinin haberini alan Ebû Cehil kapılarına dayandığında onun karşısında dimdik durabilmişti. Yol, Allah Resûlü'nün yoluydu ve bu yoldan dönmek olmazdı. (İbn Hişâm, I, 487; Taberî II, 379)

Esmâ'nın adımları, Allah Resûlü'nün adımlarını takip etti. Varını yoğunu gözünü kırpmadan ardında bırakan Esmâ, hamile olduğu halde Medine yollarına düştü. Gece demedi, gündüz demedi, her şeyden geçti ama O'ndan geçmedi. Zaten sadakat bu demek değil miydi? Nihayet çetin bir yolculuğun ardından Kuba'ya varan Esmâ, Müslümanlara hicretin ilk bebeğini armağan etti. Esmâ ile sevgili eşi Zübeyir b. Avvam'ın oğlu "Abdullah b. Zübeyir" Müslümanların en küçük muhaciri idi. (Buhârî, Akîka, 1)

Esmâ, çok sevdiği Allah Resûlü'nün hep yanı başındaydı. O, hicret ettiyse Esmâ Mekke'de duramazdı. O, Hudeybiye'deyse Esmâ da oradaydı. O, fetih için Mekke'ye yöneldiyse Esmâ onun bir adım arkasındaydı. Nihayet Veda Haccı'nda Esmâ, Nebî'ye kulak veren binlerce kişi arasındaydı. Onu dinlemek,

ondan hep daha fazlasını öğrenmek, öğrenmek için çekinmeden sorular sorabilmek ve aldığı cevapları hafızasına nakşetmek Esmâ'nın hayatının gayesiydi. Böylelikle o, peygamberinden imanı, ihlası, sabrı, cesareti öğrendi. Saymadan vermeyi, cömertliği, azla yetinmeyi, müşrik dahi olsa anneye hürmeti hep Allah Resûlü'nden öğrendi. Peygamber'e bağlılığı, itaati, sadakati ise onun yol arkadaşı sevgili babasından öğrendi. Çünkü o, Ebû Bekir es-Sıddîk'ın kızı idi.

Arayıştan Arınışa: Ebû Zer el-Gıfârî (r.a.)*

Yol kesme ve yağmacılıkla ünlü Gıfâr kabilesinin gözü pek yağmacılarındandı. Cündeb b. Cünâde idi ismi, fakat isminden ziyade künyesiyle meşhurdu: Ebû Zer el-Gıfârî. Korku nedir bilmezdi. Alacakaranlıkta atının sırtında tek başına deve sürülerinin yolunu keser, alacağını alırdı. Kim bilir kaç kervancının canı yanmıştı onun yüzünden. Hicaz bölgesindeki birçok kabile gibi Gıfâr halkı da putlara tapıyordu. Lakin Ebû Zer, putlardan nefret ediyor bir ve tek olan Allah'a inanıyordu. Üç yıldır yalnızca Allah'a ibadet ediyordu. Lakin yine de huzursuzdu. Son zamanlarda duyduğu huzursuzluk ise baş edilecek türden değildi. Savaşın yasak olduğu haram aylarda bile baskın ve yağmalarından vazgeçmeyen kabilesinin taşkınlıklarını vicdanına sığdıramıyordu artık. Kabilesini terk etmek için derhal harekete geçti. Annesi ve kardeşi Üneys'le birlikte dayısının yanına gitmesine rağmen orada da huzur bulamadı. Büyük bir arayış içindeydi.

O buhranlı günlerde Mekke'de kendisi gibi yalnızca Allah'a inanan ve O'nun peygamberi olduğunu iddia eden adamın haberi kulağına çalınmıştı. Haberin doğruluğunu araştırmak üzere kardeşi hemen Mekke'ye gitti. Ebû Zer sabırsızlanıyordu.

---

* Hale ŞAHİN

Biraz gecikmekle birlikte sonunda Üneys döndü. Söylediğine göre gerçekten de öyle bir kimse vardı ama aksine halk onun şair, kâhin ya da sihirbaz olduğunu düşünüyordu. Halbuki onun sözleri ne bir şairin, ne bir kâhinin, ne de bir sihirbazın sözlerine benziyordu. Zira o iyiliği tavsiye ediyor, kötülükten alıkoyuyor ve güzel ahlâkı emrediyordu.

Ebû Zer kardeşinin anlattıklarından tatmin olmak bir yana daha da meraklanmıştı. Gidip kendi gözleriyle görecekti Mekke'deki elçiyi. Sokaklarda dolaşırken sözlerine güvenebileceği bir insan aradı gözleri. Açıktan tebliğin henüz yapılmadığı o günlerde nasıl bir tepkiyle karşılaşacağını kestirmek oldukça güçtü. Halinden Müslüman olabileceğini tahmin ettiği bir adama sordu o zatın kim olduğunu. Tahmininde yanılmıştı Ebû Zer. Ne olduğunu anlayamadan Mekkelilerin saldırısına uğradı birden. Gözlerini açıp kendine geldiğinde kanlar içindeydi.

Zor şartlarda geçen otuz günün sonunda Ebû Zer Kâbe'yi tavaf için gelen Hz. Peygamber'e ulaştı ve kendisiyle görüşmesinin ardından hemen Müslüman oldu. Allah Resûlü Ebû Zer'e kimlerden olduğunu sordu. Yol kesmeleriyle ünlü Gıfâr kabilesinden olduğunu öğrenince şaşkınlığını gizleyemedi ve *"Allah dilediğini hidayete erdirir."* dedi. (İbn Sa'd, Tabakât, IV, 223) Ebû Zer'in kalbi huzur bulmuştu artık. İçi içine sığmıyordu. Kâbe'ye gidip Müslüman olduğunu haykırdı cümle âleme. Bunu sindiremeyen müşrikler bir kez daha saldırdılar Ebû Zer'e. Resûlullah'ın amcası Abbas b. Abdülmuttalib onu zor kurtardı müşriklerin elinden.

Hz. Peygamber'e ilk inananlardan biri olan Ebû Zer, Mekke'de bir müddet kaldıktan sonra İslam'ı tebliğ etme göreviyle tekrar kavmine döndü. Medine'ye hicrete kadar kavminin yarısını İslâm'a kazandırdı. Hicretten sonra da kavminin tamamının Müslüman olmasıyla birlikte Resûlullah'ın duasını almalarına vesile oldu.

Ebû Zer Medine'ye yerleştikten sonra Peygamber mescidinin hemen yanı başında suffede yaşamaya başladı. Allah Resûlü'nün yakınında geçirdiği her anı kâr sayıyordu kendisine. Kimi zaman Resûlullah'ın hizmetine koşuyor, kimi zaman devesinin arkasına binip onunla sohbet ediyor, sorular soruyordu. İlim meclislerinin önde gelen simalarından biriydi.

Müslüman olmadan önce tek başına yol kesecek kadar cesaretli, etrafına korku salan sert mizaçlı Ebû Zer artık Peygamber ahlâkıyla ahlâklanmış, arınmış, harama el uzatmak bir yana fakir ve düşkünlerin sığınağı olmuş ve sade bir hayat sürmeye karar vermişti. Öyle ki hizmetçisiyle aynı kıyafeti giyecek ve aynı sofrayı paylaşabilecek kadar mütevazı bir insan haline gelmişti. Resûlullah'tan aldığı terbiye sayesinde asıl zenginliğin gönül zenginliği olduğunu anlamış, dünyalık her şeyden yüz çevirmeyi tercih etmişti. Bundan böyle o nerede olursa olsun Allah'a karşı sorumluluğunun bilincinde olacak, kötülüğün peşinden hemen bir iyilik yapacak, insanlara güzel ahlâka uygun biçimde davranacak, en zor şartlarda bile iffetli davranacak ve doğruluktan asla taviz vermeyecekti. Peygamber'e gerçek bir dost olmak, onun tavsiyelerine uymayı gerektirirdi. Nitekim öyle de oldu. Zühdü ve takvasıyla Resûlullah'ın gönlünü kazanan Ebû Zer onun şu övgüsüne mazhar oldu: *"Ebû Zer'den daha doğru sözlü ve vefalı olanını ne gökyüzü gölgelendirmiş ne de yeryüzü üzerinde taşımıştır."* (Tirmizî, Menâkıb, 35)

Varlık İmtihanında Faziletli Bir Yiğit: Abdurrahman b. Avf (r.a.)*

Medine'ye geldiğinde ne malı mülkü vardı ne de çoluk çocuğu. Tarih boyu insanların uğruna savaş çıkaracak kadar düşkün oldukları bütün dünya nimetlerinden yoksundu ama cahiliye karanlığından sıyrılıp imanın tadına varmış bu gencin yaşamında bunların pek de önemi yoktu. Rahat bir hayatı terkedeli yıllar olmuştu. Hz. Ebû Bekir aracılığıyla İslam'a açılan yüreği Resûlullah'ın getirdiği ilahi mesajlarla can bulmuştu. Müslüman adıyla anılan ilk sekiz kişinin arasına dahil olduğu o günden beri hayatın zorluklarıyla karşılaşmıştı hep. Müşriklerin eziyetleri ve tahammül sınırlarını zorlayan binbir türlü sıkıntıyla geçen senelerin ardından öz vatanı dahil sahip olduğu her şeyi geride bırakıp hicret etmek... Çöl ikliminden çıkıp deniz aşırı bilinmedik bir coğrafyada, yabancı bir kültürde yetişmiş tanımadık yüzlerle bir arada yaşamak zorunda kalmak... Habeşistan denilen bu ülkede görünür sıkıntılardan azade fakat Allah Resûlü'nden çok uzaklarda olmanın verdiği ıstırapla belirsizlik içerisinde bekleyedurmak... Bütün bu yaşananlardan sonra Rahmet Elçisi'yle Medine'de yepyeni bir hayata başlamaktan daha büyük bir nimet olabilir miydi onun için? Medine'de Resûlullah'ın kendisine kardeş eyle-

* Elif ERDEM

diği Sa'd b. Rebî, akılları baştan alan bir teklifle karşısına geldiğinde hiç düşünmeden reddetmesi bu yüzdendi. Şehrin en varlıklı şahsiyetlerinden biriydi Sa'd. Bu muhacir kardeşine evinin kapılarını ardına kadar açmış, bütün varlığını yarı yarıya kendisiyle bölüşmek istediğini bildirmişti. O ise Ensar kardeşine bu güzel tekliften dolayı teşekkür edip hayır duada bulunmakla yetinmiş, "Siz bana çarşının yolunu gösterin." (Buhârî, Büyû', 1) deyivermişti. O gün bir miktar yağ ve keş kazanarak çarşıdan dönen Abdurrahman b. Avf, bugün hatrı sayılır zengin bir tüccar olarak çarşıdan dönüyordu. Yanında samimi dostu Nevfel b. İyâs el-Huzelî vardı. Birlikte eve gelip bir müddet dinlendikten sonra kendilerine getirilen sofraya kuruldular. Yemekte et ve ekmeği görünce dayanamadı birden, ağlamaya başladı. Onun bu halini şaşkınlıkla izleyen Nevfel'in "Nedir seni böyle ağlatan?" sorusu üzerine Abdurrahman'ın dilinden şu cümleler dökülüverdi: "Allah Resûlü bu dünyadan gelip geçti de, ne kendisi ne de ailesi efradı doyuncaya kadar arpa ekmeği yemedi." (Tirmizî, Şemâil, 174)

"Resûlullah (s.a.v.) ile beraber zorluklarla imtihan edildik ve sabrettik. Hz. Peygamber zamanından sonra ise bollukla imtihan edildik, fakat sabredemedik." (Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 30) diyor Abdurrahman b. Avf. Medine'ye geldikten sonra kısa sürede ticaretini geliştirmiş, büyük bir servetin sahibi olmuştu. Kendisine bahşedilen nimetlerin hesabını verememekten endişe ediyor, kendisinin ve mümin kardeşlerinin sıkıntı dolu günlerini hiç unutamıyordu. Oruçlu olduğu bir günün nihayetinde iftar edeceği zaman aklına Uhud'da yaşananlar gelmişti: "Benden daha hayırlı olan Mus'ab b. Umeyr öldürüldü, bir parça kıyafetiyle kefenlendi. Başı örtülse ayakları açıkta kalıyor, ayakları örtülse başı görünüyordu. Hamza da şehit edildi ki o da benden hayırlıydı. Sonra bize dünya nimetleri verildikçe verildi. İyiliklerimizin karşılığını bu dünyada almaktan ve ahirete

bir şey kalmamasından korkuyorum!" (İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-gâbe, IV, 375, no: 940) Bu sözlerle gözyaşlarına boğulan Abdurrahman yemeğini bırakmak zorunda kaldı. Halbuki dünya malına tamah etmemişti hiçbir zaman, Rahman'ın bahşettiği nimetleri yine O'nun yolunda seferber eylemiş, hayır hasenat işlerinde her zaman öncülüğü üstlenmişti. Bir günde otuz köleyi azat edip beş yüz deve yükü tutan kervanını bir defada bağışlayacak kadar cömertti. Orduların teçhizinden Hz. Peygamber'in hanımlarına yardıma kadar her sahada servetini infaktan çekinmemişti. Vefat etmeden önce ise malının önemli bir bölümünün Bedir gazilerine verilmesini vasiyet etti.

"Amr'ın kulu (Abdü Amr)" manasındaki ismini değiştirip "Abdurrahman" ismini verdiğinde ömrü boyunca unutamayacağı bir öğüt vermişti sanki ona Allah'ın Resûlü: Hiçbir şeyin değil yalnızca Rahman'ın kulu olmak. İşte bu öğütle zorlukları göğüslemiş refaha erdiğinde, hatta ileriki dönemlerde önemli vazifeler üstlendiğinde dahi bu öğüdü tutma gayretini devam ettirmişti. Ne malın mülkün, ne de şöhretin kölesi oldu. Rahman'ın kuluydu Abdurrahman. Sadece malını değil canını da ortaya koymuştu O'nun için. Uhud'da peygamberine siper ettiği vücudu yirmiden fazla yara almış, hatta bu yaralardan dolayı ayağında aksaklık oluşmuştu. Buna rağmen Resûlullah ile birlikte tüm savaşlara katıldı. Ona imamlık yapma şerefine erişmiş bu faziletli sahabi, cennetle müjdelenen sahabiler arasında yer alsa da ömür boyu rehavete kapılmadan ahiret kaygısıyla yaşadı.

Geceyi Secdesiyle Aydınlatan Sahabi: Abdullah b. Ömer (r.a.)*

Gecenin heybesi açılıp da içinden irili ufaklı milyonlarca yıldız döküldüğünde, çölün gizemi bir kat daha artardı. Gecenin ilerleyen saatlerinde gündüzün yakıcı sıcağından eser kalmaz, ürperten bir serinlik her tarafı kaplardı. Hele bir de dolunay varsa ayın sessiz dokunuşlarından şavkının vurduğu her bir nesne cömertçe payını alırdı. Tam da o vakitlerde çöldeki her şeyin üzerini biraz aydınlık, biraz serinlik, çokça da sessizlik örterdi. Kıl çadırlar, uyuyan kervanlar, kerpiç duvarlar, bereketli hurmalıklar, her biri eşit şekilde bunlardan nasiplenirdi. Ancak hasır bir şilte üzerinde, hurma dalları altında uzanan esmer genç, gecenin bu şöleninden habersiz, yüzüne vuran dolunayın güzelliğini de üzerine düşen yaprakların gölgesini de umursamaz bir şekilde uyuyordu. Zaman zaman dudakları kıpırdıyor bazen de karanlıkta açılıp kapanan parmakları bir şeyi tutmak istercesine uzanıyordu. Alnındaki terle derin derin nefes alıp veren gencin, içinde olup da neden orada olduğunu bir türlü anlayamadığı, bununla birlikte bir an evvel oradan kurtulması gerektiği hissi veren rüyalardan birini gördüğü her halinden belliydi. Vücudunu içten içe saran telaşla beraber anlamsız yanılsamalar, kararsızlıklar, amansız soru yumakları, kaçmak

---

* Rukiye AYDOĞDU DEMİR

istemek, kaçamamak ve daha nicesi uyanana dek toy genci esir almıştı. Bu esaret, onun o kara gözlerini kerpiç odacığın tavanındaki hurma dallarına dikip derin bir oh çekmesiyle sona erdi. Bir müddet oturdu mütevazı yatağında, kendisine gelmesi zaman aldı. Sonra söylenmeye başladı, "Resûlullah'a (s.a.v.) gelip de inceden inceye rüyasını anlatan herkesi kıskanırsan olacağı buydu elbet, dedi, işte sen de yordurulacak bir rüya gördün nihayet!" Hakikaten de içine yer eden Peygamber'e rüya tabi ettirme arzusunu uyumadan evvel yinelemiş ve "Allah'ım, eğer ben iyi biriysem, bana öyle bir rüya göster ki Resûlullah benim için onu tabir etsin!" diyerek uykuya dalıvermişti. Şimdi hemen, etkisini hala üzerinde hissettiği rüyasını Nebî'ye (s.a.v.) anlatmanın bir yolunu bulmalıydı. Ümitle korku arasında, biraz çekinerek çokça da merak ederek mescidin yanı başındaki ablası Hafsa'nın kapısını çaldı genç Abdullah.

Evet adı Abdullah'tı. Peygamberin hanımı Hafsa'nın sevgili kardeşi, Ömer b. Hattab'ın da oğlu idi. Abdullah, heybetli babası Ömer'in evine tercih etmişti ablasının yanı başındaki mescidin suffesini. Aslında burayı tercih sebebi ne çok sevdiği ablası Hafsa'ya yakınlık arzusu ne de diğer talebe arkadaşlarıyla birlikte suffeyi paylaşma isteği idi. Hepsinden önemlisi hâne-i saâdetin yanı başında bulunup nerdeyse yaşama gayesi haline getirdiği peygamberine yakın olma, onu izleme ve onunla geçen vakitleri artırma arzusu idi. Gördüğünü çok iyi görmek, işittiğini çok iyi işitmek, ona dair yanlış bir nakil veya davranışla karşılaştığında hemen düzeltmek vazifesiydi adeta Abdullah'ın. Her daim uyanık bir avcı gibi ona dair her bir ayrıntıya hâkim olmaktı derdi. Bu yüzden Medine mescidindeki suffede kalır, diğer sahabi arkadaşları gibi ilimle meşgul olur, gençliğinin her bir anını ya bir ayeti ya da bir hadisi hayatına nakşetmekle geçirirdi. Sevgili Peygamberi gibi namaz kılmak, onun gibi abdest almak, onun giydiği terlikten giymek, onun

sevdiği rengi sevmek, onun cümlelerini kelime kelime hıfzetmek, onun yürüdüğü yollarda yürüyüp, konakladığı yerlerde izini sürmek yegâne meşgalesiydi Abdullah'ın. Kendisine herhangi bir konuda neden bunu böyle yaptığı sorulduğunda cevabı her daim hazırdı: "Resûlullah'ı böyle yaparken gördüğüm için ben de böyle yaptım."

Herkesin malumuydu onun Allah Resûlü'ne olan bu düşkünlüğü. Hafsa da kardeşi Abdullah'ı bir sabah karşısında gördüğünde şaşırmadı zira onun hâne-i saâdeti, dolayısıyla Allah Resûlü'nü sık sık ziyarete geldiğini bilirdi. Ancak bu seferki telaşı gözünden kaçmamıştı. Kardeşinin merak içerisinde anlattığı rüyasını ilgiyle dinledi. Abdullah, karşısına çıkan iki meleği, kendisini cehennemin kıyısına kadar götürmelerini, orada gördüğü tanıdık yüzleri, bu sırada yaşadığı korkuyu, meleklerin kendisine "Korkma!" diyerek teskin edişlerini, hepsini bir bir hiçbir ayrıntıyı atlamadan ablasına nakletti. Daha sonra bu rüyayı Resûlullah'a anlatan Hafsa, kardeşi için ondan şu yorumu işitti: *"Abdullah ne iyi insan! (Bir de) geceleri namaz kılsa!"* (Buhârî, Ta'bîr, 35, 36; Müslim, Fedâil, 140)

Rüyasının tabirini ablasından öğrenen Abdullah, bu mübarek sözleri işitir de hiç boş durur mu? Gündüzünün yanında gecesini de Allah Resûlü'nün tavsiyelerine uymakla geçirecekti bundan böyle…

O günden sonra çöl gecelerinde her şeyin üzerini biraz aydınlık, biraz serinlik, çokça da sessizlik örtmeye devam etti. Kıl çadırlar, uyuyan kervanlar, kerpiç duvarlar, bereketli hurmalıklarla birlikte Abdullah'ın secdesi de bunlardan payını aldı. Abdullah, gecelerini artık secdeleriyle aydınlatıyordu.

Resûlullah'ın Kıymetli Dadısı: Ümmü Eymen (r.a.)*

Ümmü Eymen Bereke bint. Sa'lebe, Abdülmuttalib'in oğlu Abdullah'ın Habeşli cariyesiydi. Allah Resûlü'nün hiç göremediği babasından yadigar kalan kıymetli dadısıydı. *"Annemden sonraki annemdir."* derdi hep Hz. Peygamber onun *için.* (İbn Hacer, el-İsâbe, VIII, 359) Zira altı yaşındayken babasının kabrini ve akrabalarını ziyaret için birlikte gittikleri Medine'den annesini de kaybetmenin acısıyla dönerken Ümmü Eymen'in şefkatiyle teselli bulmuştu. Mekke'ye döndüğünde dedesi Abdulmuttalib torununun Ümmü Eymen'in elinde büyümesine karar vermiş ve kendisinden onu asla ihmal etmemesini istemişti. Abdulmuttalib'in emanetine gözü gibi bakmıştı Ümmü Eymen.

Yıllar sonra büyüyüp Mekkelilerin güvenini kazanan genç Hz. Muhammed, Huveylid'in kızı Hatice ile evlendi ve çok sevdiği dadısını azat etti. Bunun üzerine Ümmü Eymen Ubeyd b. Zeyd el-Hazrecî ile evlenerek kendi yuvasını kurdu. Bu evlilikten Eymen adlı oğlu dünyaya geldi. Daha sonra kocası Ubeyd bir savaşta şehit düştü. Ümmü Eymen'in yalnız kalmasına Resûlullah'ın gönlü razı olmadı. *"Kim cennet ehli bir kadınla evlenmek isterse Ümmü Eymen ile evlensin."* buyurdu. (İbn Sa'd,

---

* Hale ŞAHİN

Tabakât, VIII, 224) Allah Resûlü'nün bu çağrısına çok sevdiği azatlı kölesi Zeyd b. Hârise kayıtsız kalmadı ve onunla evlendi. Bu evliliğinden de Hz. Peygamber'in kendi torunlarından ayırmadığı ve babası Zeyd kadar çok sevdiği Üsâme b. Zeyd dünyaya geldi.

Anne baba şefkatinden uzak büyüyen Allah Resûlü'ne onların sıcaklığıyla yaklaşan hayırlı bir dadı olan Ümmü Eymen, aynı zamanda sahâbîlerin önde gelenleri arasında yer aldı. Hz. Hatice'nin ardından Hz. Peygamber'e iman ettiğini bildiren ilk mümin kadınlardandı. Müslümanların çetin bir imtihandan geçtiği Uhud Savaşı'nda Hz. Fâtıma, Hz. Âişe, Ümmü Süleym, Nesîbe bint. Kâ'b ile birlikte askerlere su dağıtımı ve yaralıların tedavisi gibi hizmetleri özveriyle yerine getirdi. Aynı şekilde Hayber Savaşı'nda bir grup kadınla birlikte ip eğirmekten ilaç temin edip yaralıları iyileştirmeye kadar Allah yolunda elinden geleni yapmaya çaba sarf etti. Savaş sonrasında Hz. Peygamber, Ümmü Eymen ve beraberindeki kadınlara ganimetten bazı hediyeler verdi ve onların hatırı sayılır hizmetlerini karşılıksız bırakmadı.

Ümmü Eymen Huneyn Savaşı'nda oğlu Eymen'i, Mûte Savaşı'nda da kocası Zeyd b. Hârise'yi şehit verdi. Allah Resûlü hem şehit annesi hem de şehit eşi olan dadısını ziyaret etmeyi vefatına kadar hiç ihmal etmedi. Ona baktıkça *"Ehl-i beytimden geriye bu kaldı."* (İbn Hacer, el-İsâbe, VIII, 359) derdi. Resûlullah'ın dadısına olan sevgi ve hürmetini bilen Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de vefatından sonra aynı şekilde Ümmü Eymen'i ziyaret ederlerdi. Yanına gittikleri bir defasında Ümmü Eymen ağlamaya başladı. "Niye ağlıyorsun? Allah katındakiler Resûlullah (s.a.v.) için daha hayırlıdır." dediler. Doğduğu günden vefatına kadar hizmetinde bulunduğu, acı tatlı her anına şahit olduğu ve anne şefkatiyle sevdiği Hz. Peygamber'den ayrı kalmak Ümmü Eymen'i çok üzmüştü. Peygamber'in yokluğuna alışmak

kolay değildi lakin daha da zor olanı artık vahyin gelmeyecek olmasıydı. Bu hissiyatla Ümmü Eymen şöyle dedi: "Ben Allah'ın katındakilerin Resûlü (s.a.v.) için daha hayırlı olduğunu bilmediğimden ağlamıyorum. Asıl gökten inen vahyin kesilmiş olmasına ağlıyorum." Aldıkları cevap Hz. Ebû Bekir'i ve Hz. Ömer'i de duygulandırdı ve onlar da ağlamaya başladılar. (Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 103)

Bir zamanlar Abdülmuttalib'in cariyesi diye anılan Ümmü Eymen, Rahmet Elçisi'nin diliyle *"annem"* diye taltif edilerek cennetle müjdelenmiş saliha hanımlardan olma şerefine ermişti. Bir hizmetkâr için tarif edilemeyecek bir mutluluk olmalıydı bu. Resûlullah'a duyduğu muhabbeti, vefası, fedakârlığı ve dirayeti sayesinde asr-ı saadetin örnek simalarından biri olan Ümmü Eymen, Hz. Osman'ın halifeliği zamanında 645 yılında Medine'de vefat etti ve Bakî' Mezarlığı'na defnedildi.

İlim ve Hikmet Önderi Eşsiz Sahabi: Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)*

Ukbe b. Ebî Muayt'ın sürülerine çobanlık yapan kendi halinde biriydi. Ne malı mülkü vardı ne de kendisini himaye edecek asaletli, hatrı sayılır bir kabilesi. Güçlü kuvvetli bir yapısı da yoktu, zayıf ve çelimsizdi. Üstünlüğün soy sop ve zenginlikte, hak ve hukukun daima güçlüden yana olduğu cahiliyye devrinde onun hayatı hakkında pek fazla bilgi verme gereği duymamıştı tarih, varlığıyla yokluğu arasında fark yok gibiydi. Mekke'de doğan İslam güneşiyle o da yeniden doğdu adeta. Âlemlerin Rabbine kul olduğunu haykırarak değer kazandı, hem Rabbi katında hem insanlar nazarında. Bundan böyle ismi Allah'ın Resûlü ile anılacaktı. Sessiz kalmak yerine günden güne daha vurgulu, iftiharla anacaktı onu tarih ve nihayetinde "Kûfe tefsir ve fıkıh mekteplerinin kurucusu öncü sahabi" sıfatıyla altın harflerle saklayacaktı bağrında adını: Abdullah b. Mes'ûd.

Müslümanların altıncısıydı Abdullah b. Mes'ûd. Resûlün çıktığı kutsal yolculukta daha en başından ona yoldaşlık etmeye talip olmuş ve bu yolculuğun her safhasında tüm benliğiyle var olmuştu. Mekke'de geçen sıkıntı dolu günlerde, Kâbe'de Kur'an ayetlerini yüksek sesle okuma cesaretini gösteren oydu. Allah'tan başka bir dayanağı, imanından başka bir gücü olma-

* Elif ERDEM

dığı halde vahyin aydınlığına tahammülü olmayan kararmış kalplere Rahmân Sûresi'yle seslenmiş ve onların vahşi saldırılarına maruz kalmıştı. İnancı uğruna her türlü zorluğa göğüs gerdi. Önce Habeş diyarına daha sonra da Medine'ye hicret etti. Asrı saadetteki bütün savaşlarda kahramanca çarpıştı. Bedir'de küfrün başı Ebû Cehil'e son darbeyi o indirdi ve ölüm haberini Sevgili Peygamberimize o getirdi. Uhud'un o hengâmeli ortamında Resûlullah'ın yanından ayrılmayan birkaç kişi arasında o da vardı. Düşmanın duraksız saldırılarına karşılık verirken namazların dahi eda edilemediği zorlu Hendek Savaşı'nda da yanındaydı Resûlün ve İslam tarihinin daha nice sahnesinde onunla aynı karede yer aldı.

İslama gönül verdiği günden beri Abdullah b. Mes'ûd'un yegâne endişesi Peygamber Efendimizin hizmetinde bulunmak ve ondan ilim tahsil etmekti. Mescid-i Nebevî'nin arka tarafından kendisine bir ev tahsis edilmiş ve annesiyle birlikte ona Allah Resûlü'nün evine rahatça girip çıkma izni verilmişti. Bu samimi ilişkiden dolayı onu ehli beytten sananlar bile oluyordu. Abdest almak için kalktığında ibriğini taşımak, yıkanırken perde tutmak, uykuda iken ibadet için uyandırmak, bir yere gittiğinde ayakkabılarına sahip çıkmak gibi vazifelerle Resûlullah'a yardımcı olan İbn Mes'ûd anbean onunla birlikte olma imkânına sahipti. Bu imkânı çok iyi değerlendiriyor, onun her hal ve hareketini önce zihnine sonra yaşantısına titizlikle nakşediyordu. Suretinden siretine onun yaşam tarzını örnek almaya gayret ediyor ve zaman geçtikçe ona daha çok benziyordu. Öyle ki ashab arasında ahlak ve yaşantı bakımından Resûlullah'a en çok benzeyeni kabul edilmişti.

Vahyin inişini en yakından gözlemleyen sahabilerden biri olarak sünnetin yanı sıra Kur'an bilgisi bakımından da üstün bir konuma erişmişti İbn Mes'ûd. Resûlullah'ın *"Kur'an'ı şu dört kişiden öğrenin."* (Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 8) dediği sahabilerden

biriydi ve yetmiş kadar sureyi bizzat Resûlullah'tan öğrenmişti. Sesinin güzelliği ve okuyuşundaki heyecan kendisini daha da ayrıcalıklı kılıyordu. "*Kur'an'ı nâzil olduğu günün heyecanıyla okumak isteyen kimse, İbn Ümmü Abd'in (Abdullah b. Mes'ûd) kıraatıyla okusun.*" buyurmuştu (İbn Hanbel, I, 26) Hz. Peygamber ve bir gün ondan Kur'an dinlemek istemişti. "Yâ Resûlallah, Kur'an size indirilmişken, ben mi size okuyayım?" diyerek şaşırınca, *"Evet, Kur'an'ı başkasından dinlemeyi de çok seviyorum."* demişti. Nisâ suresinden bir bölüm okuyan Abdullah'ı (r.a.) huşuyla dinleyen Efendimiz, *"Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine bir şahit yaptığımız zaman, bakalım onların hâli nice olacak!"* (Nisâ, 4/41) mealindeki âyete geldiğinde gözyaşlarını tutamamıştı. (Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 33)

"İçinde hikmet dağıtılan ve rahmet umulan meclis, ne güzel meclistir!" (Dârimî, Mukaddime, 28) diyen İbn Mes'ûd, Resûlullah'ın vefatından sonra da ilim ve hikmet meclislerinin vazgeçilmez simalarından oldu. Kur'an ve sünnetle yoğrulan kişiliğiyle ashabın da kendisine danıştığı nadide bir şahsiyet olarak pek çok talebe yetiştirdi. Tefsir ve fıkıh okullarının kurulmasında öncü rol üstlenmenin yanı sıra hadis rivayetindeki titizliğiyle nebevi sünnetin sağlıklı bir şekilde aktarılmasına hizmet ederek İslami ilimlerin gelişmesine büyük katkılar sağladı.

Peygamberi En Güzel Anlatan Kadın: Ümmü Ma'bed (r.a.)*

Mekke ile Medine arasında, kızgın kumlar üzerinde, kızgın güneşin altında küçük bir köy: Kudeyd…

Yokluktan varlık devşirmeye çalışan, köyünün kenarına kurduğu çadırında çölden geçenlerin yiyecek-içecek ihtiyaçlarını karşılayan bir kadın: Ümmü Ma'bed…

Ümmü Ma'bed bilmiyordu ki yokluk varlığa, kıtlık bolluğa gebeydi. Hele ki kuraklığın bütün şiddetiyle kendisini gösterdiği bu günlerde o, bereketin kapısını çalacağını nerden bilebilirdi?

Ümmü Ma'bed, o gün her zamanki gibi açlıktan karınları çekilmiş haldeki koyunlarıyla birlikte çadırının dışında oturup nasibini beklemekteydi. Yine çok sıcaktı, sanki güneş, her geçen gün kendisini biraz daha fazla gösterme derdindeydi. Derken çölde birkaç gölge belirdi, çadırına doğru yönelmişlerdi. Onları karşılamak için kalktı, bu dört yolcudan hiçbirini tanımıyordu. Ancak kendisine doğru yaklaştıklarında, içlerinden biri hemen dikkatini çekti. Tertemiz görünümlü, aydınlık yüzlü bu kişiyi daha önce hiç görmemişti. Bu nasıl bir yüz, bu nasıl bir asaletti! Diğerleri arasında hemen fark edilmişti. Kendisine çok değer verildiği, etrafında pervane gibi dönen dostlarından

---

* Rukiye AYDOĞDU DEMİR

belliydi. O bir şey söylediğinde can kulağıyla dinliyorlar ve derhal yerine getiriyorlardı. Tane tane, o kadar tatlı konuşuyordu ki… Tok sesiyle kelimeler ağzından adeta inciler gibi dökülüyordu. Konuştuğunda asil, sustuğunda ise vakur idi. Her hali bir başka güzeldi. Ümmü Ma'bed ona baktı, onu izledi, izledi, farkında olmadan her bir halini gözleriyle hafızasına nakşetti. Sonra yabancı, Ümmü Ma'bed'e doğru yöneldi. O anda Ümmü Ma'bed, onun gözlerindeki derinliği fark etti. Bu gözler acaba neler görmüştü? İnce, uzun kaşlarının altında iri ve sürmeli bir çift göz nelere şahit olmuştu da bakışları böylesine derinlik kazanmıştı? Başka bir âlemden olan bu bakışlar, Ümmü Ma'bed'e çok şeyler söyledi. Birden, yabancının *"Süt var mı?"* sorusuyla kendine geldi. Süt? Keşke ona süt ikram edebilseydi ama kıtlıktan dolayı yanında ne et ne süt ne de hurma vardı, çaresiz boynunu büktü. Yabancı, çadırın yanındaki çelimsiz koyunu sordu. Ümmü Ma'bed, şaşkınlıkla "O mu? Ama o, sürüden geri kalmış zayıf ve kısır bir koyun!" diyebildi. Yabancı dinlemedi, onu sağmak istediğini söyledi. Sağarken de dudaklarından *"Allah'ım! Bu koyunu bereketli kıl!"* sözleri işitildi. Bereket neydi, çölün ortasında kıtlık ve kuraklık zamanında bereket ne demekti? Ümmü Ma'bed, yabancının uzattığı sütü kana kana içtiğinde öğrendi ki bereket, adını bile bilmediği bu yabancının elinde idi. Orada bulunan herkes sütten dilediğince içtiğinde artık ayrılık vakti gelmişti. Ay yüzlü yabancı ve dostları Ümmü Ma'bed'e mübarek bir gün armağan etmişlerdi.

Ümmü Ma'bed, o günün adını "mübarek gün" koydu. Onun ömründe artık "mübarek adamın geldiği gün" işaretli idi. Ümmü Ma'bed'in takvimi, "mübarek adam gelmeden önce" ve "mübarek adam geldikten sonra" diye artık ikiye ayrılmıştı, o gün onun için artık bir milattı.

Eve gelip de süt dolu kabı gören eşi de şaşkınlığını gizleyemedi. Ümmü Ma'bed, ona etkisini hala üzerinde hissetti-

ği mübarek bir zattan bahsetti. Eşi o anda durumu anladı ve onun Kureyş'in peşinde olduğu kişi olduğunu söyledi. Ümmü Ma'bed'den onu kendisine anlatmasını istedi.

Ümmü Ma'bed, o günden bugüne Allah Resûlü'nü en güzel tavsif eden kişi olarak bilindi. O, hicret yolculuğunda Allah Resûlü ve arkadaşlarını misafir etme bahtiyarlığını elde etmişti. İnsanlar, asırlardır onun anlattığı şekliyle "mübarek adamı" hafızalarına nakşetti. Yüzünde tatlı bir tebessüm ve gülen gözlerle Ümmü Mabed, "mübarek adamı" nesillere şöyle tasvir etti:

"O, tertemiz görünümlü ve latif birisiydi; yüzü aydınlıktı. Vücut yapısı güzeldi. Güler yüzlüydü. Ne şişman ne de zayıftı. Çok uzun boylu ve siyah değildi, beyaz tenliydi. Güzel ve ahenkli bir görünüme sahipti. Ağırbaşlıydı. Gözlerinin siyahı ve beyazı belirgindi. Kirpikleri uzundu. Tok sesliydi. Gözleri iri ve sürmeliydi. Kaşları ince ve uzundu, bitişikti. Saçları simsiyahtı. Uzun boyunluydu. Gür sakallıydı. Sustuğunda vakur duruyordu. Konuştuğunda ise doğruluyordu, böylece bir asalet ortaya çıkardı. Tane tane konuşurdu. Konuşması o kadar tatlıydı ki kelimeler ağzından inciler gibi dökülüyordu. Konuşması net ve açıktı, ne uzatır ne de kısa keserdi. Uzaktan bakıldığında insanların en güzeli ve en sevimlisiydi; yakından bakıldığında da tatlı ve hoş bir görünümü vardı. Orta boyluydu; göze batacak ve rahatsız edecek kadar uzun ve kısa değildi. Öyle ki iki dalın arasındaki bir dal gibiydi. Orada bulunan üç kişi arasında en aydın yüzlü ve en kadri yüksek olanıydı. Etrafında pervane gibi dönen dostları vardı. O bir şey dediğinde kendisini dinliyorlar, bir şey emrettiğinde derhâl yerine getiriyorlardı. (Belli ki) İnsanların etrafını kuşattığı ve hizmet ettikleri biriydi. Onun yaptıkları da söyledikleri de boş ve anlamsız değildi." (İbn Ebî Âsım, el-Âhâd ve'l-mesânî, V, 631; İbn Sa'd, Tabakât, I, 230-231; Taberânî, el-Mu'cemu'l-kebîr, IV, 48, no: 3606; Hâkim, Müstedrek, III, 10, no: 4274; Süheylî, II, 235)

Karanlık Dünyasını İmanın Nuruyla Aydınlatan Sahabi: İbn Ümmü Mektûm (r.a.)*

Sahabenin önde gelenleri gibi onun hakkında sayfalar dolusu bilgi yoktu tarih kitaplarında. Lakin o ne sıradan biriydi ne diğer sahabilerden daha az tanınıyordu ne de zamanla unutulup gitmişti. Resûlullah ile öyle bir hatırası vardı ki unutulması imkansızdı. Nitekim kıyamete kadar zayi olmayacak tek kitap Kur'an-ı Kerim'de bir sûre sırf o hatıra üzerine nazil olmuş ve Hz. Peygamber Rabbi'nin itabıyla karşı karşıya kalmıştı.

Adı Husayn'dı. Mekke'de İslamiyet'i ilk kabul edenlerdendi. Müslüman olunca Allah Resûlü ona Abdullah adını verdi. Kendini bildi bileli âmâ idi. Bundan dolayı annesi Âtike bint Abdullah'a Ümmü Mektûm künyesi verilmişti. Kendisi de annesine nispetle İbn Ümmü Mektûm diye tanınmıştı.

Risaletin ilk yıllarıydı. Hz. Peygamber Rabbinden aldığı tebliğ görevini hakkıyla ifa edebilmenin gayreti içerisindeydi. Müşriklerin ileri gelenlerinden birine İslâm'ı anlatıyordu. Zayıf bir ihtimalle de olsa onun iman etmesi Müslümanlar açısından önemli bir kazanç olacaktı. Anlattıklarına kulak vermişti bir kere, biraz daha dinlerse ikna olacaktı belki de. Umutluydu Allah Resûlü. O sırada İbn Ümmü Mektûm çıkageldi. Resûl'ün

---

* Hale ŞAHİN

rehberliğine ihtiyacı vardı. Yüce Allah'ın elçisine öğrettiklerini öğrenmek istediğini söyledi. Hz. Peygamber ise konuşmasının bölünmesini istemiyordu. İbn Ümmü Mektûm'un zamansız gelişinden hoşlanmamış olacaktı ki yüzünü ekşiterek çevirdi. İbn Ümmü Mektûm'un kendisine takınılan tavrı o an için görmesi imkansızdı. Fakat her şeyi gören ve işiten Yüce Allah elçisini derhal uyardı ve şu ayetlerle başlayan Abese sûresini indirdi: *"Kendisine o âmâ geldi diye Peygamber yüzünü ekşitti ve çeviriverdi. (Ey Muhammed!) Ne bilirsin belki de o arınacak veya öğüt alacak da bu öğüt kendisine fayda verecek. Kendini muhtaç hissetmeyene gelince, sen ona yöneliyorsun. (İstemiyorsa) onun arınmamasından sana ne! Allah'a karşı derin bir saygıyla korku içinde koşarak sana gelene ise aldırmıyorsun. Hayır, böyle yapma! Çünkü bu (Kur'an) bir öğüttür. Dileyen ondan öğüt alır."* (Abese, 80/1-12)

Müşriklerin önde gelenlerinden birinin Müslüman olması, birçok kişinin iman etmesi anlamına gelmekle birlikte Resûlullah'tan öğüt almak isteyen bir Müslümanın ihtiyacından daha öncelikli değildi. Kendisini müstağni gören kibirli müşriğin aksine İbn Ümmü Mektûm'un âmâ oluşu hakikati görmesine ve o doğrultuda çabalamasına engel olmamıştı. Zira asıl engel arınmayı reddeden iman yoksunu kalplerdeydi.

Bu olaydan sonra Allah Resûlü artık İbn Ümmü Mektûm'u her gördüğünde ona, *"Ey kendisinden dolayı Rabbimin beni azarladığı zat! Merhaba!"* diye hitap ediyordu. Ona verdiği değeri sözleriyle olduğu kadar davranışlarıyla da ortaya koyuyordu. Kendisi hicret etmeden önce Medineli Müslümanlara Kur'an öğretmek üzere Mus'ab b. Umeyr'in yanında İbn Ümmü Mektûm'u da gönderdi. Hicretten sonra ise onu Bilâl-i Habeşî ile birlikte Mescid-i Nebevî'nin müezzinliğini yapması için görevlendirdi. Çeşitli seferlere çıkarken Medine'de kalanlara namaz kıldırması için on üç defa yerine vekil bıraktı.

Resûlullah'ın kendisine iltifat göstererek sosyal hayata katılımını sağlaması İbn Ümmü Mektûm'u oldukça mutlu ediyordu. Bununla birlikte *"Müminlerden (cihada katılmayıp) oturanlarla malları ve canları ile Allah yolunda cihad edenler bir olmaz."* âyeti (Nisâ, 4/95) nâzil olduğunda derinden sarsılmıştı. Gücü yetseydi geri kalır mıydı hiç cihaddan? Böylesi bir sevaptan mahrum kalmak ister miydi? Lakin elinden bir şey gelmiyordu. Hiç bu kadar çaresiz hissetmemişti kendisini. Bunun üzerine aynı âyet *"özür sahipleri hariç"* istisnasıyla birlikte yeniden indirildi. (Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 4) Zira Allah (cc) iki sevgilisini (gözlerini) alarak sınadığı İbn Ümmü Mektûm'a ve onun gibi mazereti olan hiçbir kuluna taşıyamayacağı yükü yüklemezdi. İbn Ümmü Mektûm bu ve benzeri bazı olaylarla İslam'da engellilere yönelik hükümlerin belirlenmesine vesile oldu.

İbn Ümmü Mektûm yaşadığı sürece cihada katılma arzusu içinde hep bir uhde olarak kaldı. Yıllar sonra Hz. Ömer'in halifeliği döneminde bu arzusunu gerçekleştirmeye karar vererek Kadisiye Savaşı'na katıldı. Zırhını kuşanmış elinde siyah sancağıyla ilk ve son kez katıldığı bu savaşta – ya da savaşta aldığı yaralar nedeniyle daha sonra Medine'de – şehit düştü.

Kalpleri olduğu halde anlamayan, gözleri olduğu halde görmeyen, kulakları olduğu halde işitmeyen görünürde sağlıklı nice bahtsız insanın aksine karanlık dünyasını imanın nuruyla aydınlatan âmâ sahabi İbn Ümmü Mektûm, Rabbinin rızasına giden yolda engelleri aşarak sonunda arzu ettiği mertebeye ulaştı.

Ensarın Seçkin Hanımlarından: Ümmü Süleym (r.a.)*

Bitmek bilmeyen savaşlarla yıkık dökük bir harabeye dönen Yesrib şehrinin sakinleri düşmanlıklardan, çatışmalardan ve Yahudilerin oyunlarından usanmıştı. Huzura susamış gönüller biçare beklerken içlerinden bazıları, şehrin kasvetini dağıtmakla kalmayıp gönül hanelerini de aydınlatacak bir kurtarıcının geldiğini anlamışlardı. Onlar, Resûlullah'ı görmeden ona inanmış, gönüllerini onun getirdiği hidayete açmış Yesrib'deki ilk Müslümanlardı. Onlar, kötüleme, bozma, karışıklık anlamındaki "Yesrib" ismiyle müsemma bu beldenin, iman nuruyla "Medinetü'r-Resûl" ismini alarak medeniyetin beşiği haline gelmesine vesile olacak müminlerin öncüleriydi. Hazrec kabilesinin Neccaroğulları soyundan gelen Milhân kızı Rümeysâ da onlardan biriydi.

Rümeysâ, "Ümmü Süleym" künyesiyle anılıyordu. Müşrik olan eşi Mâlik ne derse desin, o hakikati bulmuş, Resûlullah'ın davetine uymuştu. Biricik yavrusunun da bu yolda olmasını arzuluyor, ona kelime-i tevhidi telkin ediyordu. Bu duruma razı olmayan eşinin vefatıyla Ümmü Süleym'in hayatına yön veren tek şey imanı olmuştu. Çevresindeki pek çok hanımın asla reddetmeyeceği Ebû Talha'nın evlilik teklifini, Müslüman

---

* Elif ERDEM

olmadığı için kabul etmemişti. Emsalleri, evlenirken alacakları mehrin meblağı konusunda tartışadursun o, talibinin Müslümanlığı kabul etmesini kendisi için mehir olarak kâfi görmüştü. Böylelikle Ebû Talha gibi bir yiğidin şirk bataklığından kurtulup İslam'la şereflenmesine; gazalarda Resûlullah'a bedenini siper edip dillere destan mülkünü Allah yolunda hibe edecek kadar ihlaslı, türlü hizmetleriyle ashabın seçkin isimleri arasında yerini alan örnek bir mümin olmasına vesile olmuştu.

Sadece eşi Ebû Talha'nın değil, oğlu Enes'in de hak yolunda inananlara önderlik eden güzide bir sahabi olmasının yolunu açmıştı Ümmü Süleym. Zira Allah'ın Sevgili Elçisi hicret ettiğinde Medineli hanımlar ona hediyeler takdim ederken o, en değerli varlığını, on yaşındaki biricik oğlu Enes'i götürmüştü yanında. Resûl'ün hizmetinde bulunsun ve onun yolunda yetişsin diye yavrusunu ona teslim etmişti. Bu sayede Hz. Peygamber'in terbiyesinde büyüyen Enes b. Mâlik, on yıl ona hizmet etmekle kalmayacak, nebevi mirasın nesiller sonrasına aktarılmasında da önemli rol üstlenecekti.

Medine'de, başta Allah'a şirk koşmamak olmak üzere İslam'ın temel kaidelerine sımsıkı sarılacağına dair Resûlullah'a biat ederek imanını perçinleyen Ümmü Süleym, her daim verdiği bu sözün gereklerine uygun bir yaşam sürdü. Onun hayatı, Allah ve Resûlü'nü dünyadaki her şeyden çok sevmenin nişaneleriyle doluydu âdeta. Yuvasını iman üzere kurarak bir evladını Allah yoluna adayan bu mümin hanımefendi, ikinci oğlu Ebû Umeyr'in vefatını tam bir teslimiyetle karşılamıştı. Kendi acısını bir kenara bırakarak eşi Ebû Talha'yı teselli sadedinde sarf ettiği şu sözler oldukça manidardı: "Birinden ödünç bir şey alan kimse aldığı şey geri istenince onu vermeyip yanında alıkoyabilir mi?" Ölünün ardından saçını başını dağıtarak, bağıra çağıra günlerce ağıt yakmayı öngören cahiliye geleneğinden gelen bir insanın dilinden dökülen bu sözler, "alanın da verenin de Allah

olduğu" inancını içselleştirmenin ne demek olduğunu gösteriyordu o zamandan bu zamana tüm "inandık" diyenlere. İslam'ı daha iyi yaşamak adına Hz. Peygamber'e en mahrem konularda bile soru soran Ümmü Süleym, inananların aydınlatılmasına vesile olmuş; dini uğruna hiçbir fedakârlıktan geri durmamıştı. Zorlu Uhud Savaşı'nda sırtında taşıdığı su tulumuyla koşuşturup yaralılara su dağıtmış, Resûlullah ile birlikte başka gazalara da katılarak fedakârlık örnekleri sergilemişti.

Resûl'e duyduğu hürmet ve muhabbetle de meşhur olmuştu Ümmü Süleym. Onun yastığa dökülen saçlarını toplamış, terini bir koku şişesinde biriktirmiş, su içtiği tulumun ağzına değen kısmını da kesip saklamıştı. Resûlullah Efendimizin nezdinde de onun ayrı bir yeri vardı. O, aynı zamanda süt teyzesi olan bu hanımın evini sık sık ziyaret eder, ona hayır duada bulunurdu. Kendisini aylarca hüzne boğan Bi'ri Maûne olayında şehit düşen sahabilerden Harâm b. Milhân'ın kardeşi olduğu için ona daha çok merhamet besleyen Hz. Peygamber, sahabe arasında dindarlığı, zekâsı ve hizmetleriyle temayüz eden bu hanım hakkında şu müjdeyi vermişti: "*Rüyamda kendimi cennete girmiş gördüm, orada Ebû Talha'nın hanımı Ümmü Süleym ile karşılaştım.*" (Buhârî, Fedâilü ashâbi'n-nebî, 6)

Medineli Fedakâr Sahabi: Ebû Talha (r.a.)*

Zaman hilalden dolunaya doğru akarken ay değildi sadece tamamlanan. Kum saatinden akan her bir kum tanesi, akrebin yelkovanın her bir hareketi sanki yarım kalan bir şeyleri tamamlama gayretindeydi. Medine'de zaman işte böyle zamanın dışında işler, Müslümanlar her geçen gün yeni bir tamamlanma evresine girerlerdi. Büyürlerdi her an, olgunlaşırlardı. Onlar için her yeni gün, Peygamberin gösterdiği istikamette atılan yeni bir adım demekti. Peygamber'le Medine'de yaşamak her sabah hayata yeniden başlamak gibiydi; hiçbiri diğerine denk olmadığından hiçbir gün öncekine benzemezdi. Her bir hilal bambaşkaydı, dolunayların hiçbiri öncekine eş değildi.

Medine gecelerinde ay ışığı hurma dallarından akar, bereketli hurma bahçeleri ayın şavkı ile aydınlanırdı. Çölün çoraklığına inat insanlara serin gölgeliklerini, soğuk sularını ve tatlı meyvelerini ikram eden bu bahçeler sayesinde Medineliler biraz rahat nefes alabiliyorlardı. Gündüzleri güneş bütün ihtişamıyla kendisini gösterip her taraf sarının türlü tonlarına boyandığında, bu bahçelerin yeşilini görmek dahi insanı ferahlatmaya yeterdi. İnsanların açlığın şiddetine dayanabilmek için karınlarına taşlar bağladıkları, gölge ve gölgeliğin en değerli nimetler ola-

---

* Rukiye AYDOĞDU DEMİR

rak görüldüğü bu coğrafyada serin hurma bahçeleri kuşkusuz en değerli nimetlerden biriydi.

Ebû Talha için de tam olarak öyleydi. Peygamber Mescidinin hemen karşısında olan Beyrûha isimli bahçesini pek severdi. Sevgili Peygamberini burada ağırlar, ona bahçesinin ürünlerinden ikram ederdi. Allah Resûlü de mescidinin yakınında bulunan bu hurmalığı sık sık ziyaret eder, soğuk sularından içer, gölgesinde serinlerdi. Nasıl da mutlu olurdu böyle zamanlarda Ebû Talha, kendisini nasıl da şanslı hissederdi. Varlıklı bir sahabi olan ve ensarın ileri gelenleri arasında bulunan Ebû Talha, aslında Medine'de pek çok hurmalığın sahibiydi ancak Beyruha'nın onda ayrı bir yeri vardı.

Medine'de ay hilalden dolunaya dönüyor, Ebû Talha vazgeçmenin de imandan olduğunu öğreniyordu. Eksilmiyor, bilakis tamamlanıyordu. Göklerden gelen her bir haberi tasdik ettiğinde imanın tadına varıyor, kulluğunun tamamlandığını hissediyordu. En son indirilen ayette Rabbi *"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir."* (Âl-i İmrân, 3/92) buyurmuştu da Ebû Talha soluğu hemen Allah Resûlü'nün yanında almıştı. Bir an dahi duraksamadan dudaklarından şu sözler dökülüverdi:

- Ey Allah'ın Resûlü, Yüce Allah, *"Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz..."* buyuruyor. Benim en çok sevdiğim mülküm Beyruhâ'dır. O, Allah yolunda sadakadır. Ben, onun Allah katında sevabını ve âhiret azığım olmasını dilerim. Ey Allah'ın Resûlü, onu Allah'ın sana işaret buyurduğu yerde kullan!

Allah Resûlü onun bu davranışını takdir etmiş ve bahçesini ihtiyacı olan akrabalarına bağışlamasının daha uygun olacağını söylemişti. Bunun üzerine Ebû Talha bahçeyi yakınları arasında paylaştırdı. (Buhârî, Zekât, 44)

Sevdiği şeylerden Allah için vazgeçmenin de paylaşmanın da imanını olgunlaştırdığının farkındaydı Ebû Talha. Bu yüzden elinden geldiği kadar Medine'deki ihtiyaç sahiplerine yardım eder, bazen kendisi aç kalma pahasına kardeşlerini doyurduğu olurdu. Bir defasında Allah Resûlü, yardıma muhtaç bir adamcağız için kendi evinde ikram edecek bir şey bulamamıştı ve sahabilerinden yardım istemişti. Ebû Talha hemen bu kimseye yardıma talip olmuş, kendisinin ve çocuklarının aç kalması pahasına Peygamber misafirini evinde ağırlamıştı. Hatta Allah Teala bu olay üzerine indirdiği ayetle onların kurtuluşa eren kimseler olduklarını müjdelemişti. (Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 10) Ebû Talha ve onun geniş gönüllü ailesi peygamberlerini ve onun ashabını evlerinde ağırlamaktan büyük mutluluk duyarlar bu sebeple hanelerine yağan berekete birlikte şahitlik ederlerdi. Allah Resûlü de bu aileyi pek sever sık sık evlerine misafir olur, ikramlarını geri çevirmez, bazen de evlerinde öğle uykusuna yatardı.

Medine'de ensar olmak Allah Resûlü ve onun ashabı için her türlü fedakârlıktan kaçınmamayı gerektiriyordu ve Ebû Talha her zaman bunun bilincindeydi. Sadece malını, mülkünü, evladını değil yeri geldiğinde canını da Allah ve Resûlü'nün uğruna feda etmekten çekinmedi. Uhud günü onun kendisini Peygamberine nasıl siper ettiğine, onu kahramanca nasıl koruduğuna, *"Ya Resûlullah yüzüm yüzüne siper; canım canına fedadır."* sözlerine herkes şahitti. (Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 18)

Şahitti Medine'de hurma dallarına yansıyan hilaller ve dolunaylar her şeye. En sevdiklerini en sevdiği için feda edebildiği zaman insanın nasıl tamamlandığına, nasıl Ebû Talha olduğuna…

Resûlullah'ın Hizmetkârı: Enes b. Mâlik (r.a.)*

Resûlullah'ın huzuruna çıktığında henüz on yaşındaydı. Okuma yazma bilen, zeki ve yetenekli bir çocuktu. Annesi Ümmü Süleym oğlunun, Medine'ye henüz hicret eden Hz. Peygamber'e hizmet etmesini ve onun terbiyesiyle yetişmesini çok arzuluyordu. "Ya Resûlallah! Enes hizmetçindir. Onun için Allah'a dua et." diyerek oğlunu Nebî'nin hizmetine vermek istediğini bildirdi. Bütün samimiyetleriyle kendisine kucak açan bu şehrin insanlarından gelen her teklif Allah Resûlü'nün nezdinde değerliydi. Geri çevirmedi Ümmü Süleym'i. Oğlu Enes'i yanına almayı kabul etti ve küçük hizmetkârı için şöyle dua etti: *"Allah'ım, (bu yavruya) bolca mal ve evlât nasip et. Verdiklerini de kendisi için bereketli eyle."* (Buhârî, Deavât, 47; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 142)

Hz. Peygamber'i tanıdığı gün, küçük Enes'in hayatının en güzel on yılının başlangıcı oldu. İnsanların en güzeli, en cömerdi, en cesuru (Buhârî, Edeb, 39) ve ailesine karşı en şefkatlisi olan Allah'ın sevgili elçisinin (İbn Sa'd, Tabakât, I, 136) yanında bulunmak ve ona hizmet etmek ne büyük şerefti. Çocuk dostu Peygamber'in *"yavrucuğum"* diye hitap ettiği Enes'in (Ebû Dâvûd, Edeb, 65; Tirmizî, Edeb, 62) yerinde olmak isteyen kaç Medineli çocuk daha vardı kim bilir? Kendisine hizmet ettiği on sene bo-

* Hale ŞAHİN

yunca Resûlullah Enes'e bir kez olsun *"öf"* bile dememiş, yaptığı herhangi bir işten dolayı onu, *"Niçin böyle yaptın?"*, *"Şöyle yapsaydın ya!"* diye azarlamamıştı. (Müslim, Fedâil, 51; Buhârî, Edeb, 39) Hatta bir defasında Hz. Peygamber kendisini bir işe göndereceğinde ona karşı koymak istemediği halde *"Allah'a yemin olsun ki gitmem."* demiş fakat hatasını anlar anlamaz yola koyulmuştu. Derken yolda oynayan arkadaşlarına rastladı ve onlarla oyuna daldı. Arkadaşlarıyla gülüp eğlenirken zamanın nasıl geçtiğini anlamak imkânsızdı. Ansızın saçlarına dokunan elin sıcaklığıyla irkildi. Dönüp arkasına baktığında Allah Resûlü'nün gülümseyen çehresiyle karşılaştı. Utanmıştı Enes. Resûlullah ses tonunda hiçbir kızgınlık belirtisi olmadan *"Enescik, sana emrettiğim yere git haydi!"* dedi. O da, *"Peki Yâ Resûlallah, hemen gidiyorum."* dedi. (Müslim, Fedâil, 54; Ebû Dâvûd, Edeb, 1)

Hz. Peygamber vefat ettiğinde yirmi yaşında bir delikanlı olan Enes, geçen on yıl süresince ondan çok şey öğrenmişti. Allah Resûlü'nün yanı başında geçen bu zaman dilimi ömrünün en güzel ve verimli çağını teşkil ediyordu. Zira Nebî'nin ahlâkı, günlük yaşantısı ve ibadet hayatıyla ilgili birçok ayrıntıya vâkıf olmuştu. Çok sevdiği Resûlullah'ın kendisine öğrettiklerini, bir baba şefkatiyle ettiği nasihatleri, onun yaşantısına ve ahlakına dair gözlemlediklerini başkalarıyla paylaşma isteği sayesinde Enes b. Mâlik en çok hadis rivayet eden üçüncü sahabi oldu.

Allah Resûlü'ne layık bir ümmet olabilmek, onunla dünyadaki birlikteliğini âhirette de sürdürebilmek Enes b. Mâlik'in en büyük arzusuydu. Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'in *"O halde sen sevdiğinle berabersin."* sözünden daha fazla hiçbir şeye sevinmemişti. Zira kıyametin ne zaman kopacağını sormak üzere kendisine gelen bir adama *"Sen kıyamet için ne hazırladın?"* buyuran Resûlullah sorusuna karşılık "Allah ve Resûlü'nün sevgisini" cevabını alınca *"O halde sen sevdiğinle berabersin."* müjdesini vermişti. Enes b. Mâlik de Allah'ı ve Resûlü'nü, Hz. Ebû

Bekir'i ve Hz. Ömer'i çok seviyordu. Onların amelleri gibi amel edemediyse de onlarla birlikte olmayı umuyordu. (Müslim, Birr, 163)

Hz. Peygamber'in duasıyla ömrü bereketlenen Enes b. Mâlik, onun vefatından sonra daha uzun yıllar yaşadı. Ancak Resûlullah'ın gelişiyle birlikte her yeri aydınlanan Medine, vefat ettiği gün karanlıklara gömülmüştü genç sahabi Enes'in nezdinde. (Tirmizî, Menâkıb, 1; İbn Mâce, Cenâiz, 65) Hz. Ömer'in halifeliği zamanında Basra'ya yerleşerek ömrünün büyük kısmını orada geçirdi. Basralı Müslümanlar aldığı peygamber terbiyesi ve ilmi nedeniyle takdir ettikleri ve varlığından mutluluk duydukları bu değerli sahabinin engin hadis kültüründen uzun yıllar faydalandılar. Hicrî 93 yılında 103 yaşında vefat eden "Hâdimü'n-Nebî/ Peygamber'in Hizmetkârı" Enes b. Mâlik, Basra'da vefat eden sahabilerin sonuncusu oldu.

Hayrın Anahtarı Gönüller Sultanı Yiğit Sahabi: Sa'd b. Muâz (r.a.)*

Sabah namazını kıldırdıktan sonra telaşla mescidden çıktı Allah Resûlü. Gece vefat eden Sa'd b. Muâz'ın cenazesini teslim alan Abdüleşheloğullarının evlerine doğru yürüyordu. O kadar hızlıydı ki beraberindekiler kendisine yetişmekte zorlanıyordu. Kiminin hırkası boynundan düşüyor, kiminin terliğinden parmak bağı kopuyordu. Şikâyetlere aldırmadan ilerliyordu Resûlullah. Sa'd'ın cenaze işlemlerinde hazır bulunamamaktan korkuyordu.

Otuz yedi yaşında vefat eden Sa'd, kısa ömrünün yalnızca son birkaç senesini müslüman olarak geçirmesine karşın İslama büyük hizmetlerde bulunmuş, müminler için tam anlamıyla bir "ensar" kardeşi olmuştu. Kavmi içinde saygın bir konumdaydı; sözü dinlenir, hatrı sayılır liderlerdendi. Birinci Akabe Biati'nden sonra Medine halkına İslamı öğretmek üzere gelen Mus'ab b. Umeyr'in davetiyle Müslüman olduğunda kavmini de bu güzel dine girmeye çağırmış ve onun telkinleriyle Abdüleşheloğullarından İslama girmeyen kalmamıştı. Ardından Mus'ab b. Umeyr'i evine alan Sa'd'ın evinden yayılan İslam nuru büyük bir hızla her yanı kaplamış, günden güne Medine, eski adıyla Yesrib şehri, "münevver" Peygamber yurdu olmaya hazır hale gelmişti.

---

* Elif ERDEM

Bedir Savaşı öncesi yapılan istişarelerde ortaya çıkan gerginliğin aşılmasında da Sa'd b. Muâz başroldeydi. Küfre karşı büyük bir savaşa atılmak müminleri biraz tedirgin etmiş, bu konuda çekimser davranmışlardı. Allah Resûlü'nün daima yanıbaşında olacaklarını bildiren muhacirlerden Mikdâd b. Amr'ın konuşması Resûlullah'ın yüreğine su serpmişse de asıl beklediği sayıca daha fazla olan ensarın desteğiydi. Medine'de Resûlullah'ı koruyacaklarına söz veren bu güzel insanlar, Medine dışında yapılacak bir savaşa katılmayabilirlerdi. İşte tam bu sırada ensar adına söz alan Sa'd b. Muâz coşku dolu şu sözlerle toplantıya son noktayı koydu:

"Ey Allah'ın Resûlü! Biz sana iman edip, seni tasdik ettik. Getirdiğin her şeyin hak ve gerçek olduğuna şahitlik yaptık. Sana itaat etmek ve sözüne uymak konusunda söz verdik. Ey Allah'ın Peygamberi! Allah'ın emrini uygula (biz seninle beraberiz). Seni hak üzere gönderen Allah'a yemin olsun ki sen şu denize dalacak olsan biz de seninle birlikte dalarız. Bizden bir kişi bile geride kalmaz. Dilediğinle görüş, dilediğinle ilişkiyi kes. Mallarımızdan dilediğini al. Doğrusu mallarımızdan aldığın bizim için bıraktığından daha hoştur." (Vâkıdî, Megâzî, I, 48-49) Bu sözlerin ardından gönüllerdeki iman tazelenmiş, puslu düşünceler yerini azim ve kararlılığa bırakmıştı.

Sa'd b. Muâz'ın varlığı inananları hep güçlendirmiş, attığı adımlar daima ümmete rahmet getirmişti. Hayrın anahtarlarından biri olan bu aklı selim sahabiyle istişare etmeyi önemserdi Allah Resûlü. Buvat Gazası'na giderken yerine onu vekil tayin etmiş, her fırsatta müminlerin kuyusunu kazmaya çalışan Kurayzaoğulları hakkında verilecek hükmü de yaralı olmasına rağmen ona bırakmıştı. Verdiği karardan memnuniyet duymuş ve o doğrultuda hareket etmişti. Ne var ki Hendek Savaşı'nda ağır yaralanan Sa'd bu hükmü verdikten kısa bir süre sonra vefat etti.

Yaralandığında Allah Resûlü Sa'd'ı mescidde yaralıların tedavisi için kurulan çadıra getirtmiş, kendisini sık sık ziyaret ederek tedavi sürecini yakından takip etmişti. Yarasının tekrar açıldığını haber aldığında da derhal yanına gelip başını dizine koymuş, ruhunu huzurla teslim edebilmesi için dua etmişti. Sa'd o gece Rabbine kavuşmuştu, Resûlullah acı haberi sabah ashabından öğrendi. Nasıl ki o kendisini ve inananları hiç yalnız bırakmadıysa Allah Resûlü de ona karşı son görevlerini yapmak istiyor, bu yüzden acele ediyordu. Cenaze işlemlerini özenle takip etti ve kısacık yaşamına çok büyük hizmetler sığdıran bu yiğit sahabinin namazını bizzat kıldırdı. Kendisinden, Sad'ın ölümüyle arşın titrediğine ve cenazesinde binlerce meleğin hazır bulunduğuna dair müjdeler aktarılmış olsa da Resûlullah onun bu dünyadan ayrılmasıyla derinden sarsılmıştı, yüreğini kaplayan hüzün hal ve hareketlerine yansıyordu. Sadece onun değil bütün inananların içi yanıyordu. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gözyaşlarına hâkim olamıyor, Sa'd'ın annesi ağladıkça müminlerin de yüreği dağlanıyordu. Başta Resûlullah olmak üzere bütün müminleri yakıp kavuran bu tarifsiz acı, Hz. Âişe'nin yıllar sonra söylediği şu sözlerde en güzel ifadesini buldu: *"Resûlullah Aleyhisselam ile iki arkadaşından (Ebû Bekir ile Ömer'den) sonra, vefatı Müslümanlara Sa'd b. Muâz'ınkinden daha ağır gelen bir kimse yoktur!"* (İbn Ebî Şeybe, Musannef, VII, 375).

İki Hicret Sahibi Esmâ bint Umeys (r.a.)*

Kalp, imanla tanıştığında bütün korkuları reddediyor ve iman dolu cesur bir kalp, en çok mümin bir kadına yakışıyordu. İmanının verdiği cesaretle o, atalarının dinini bırakıp Son Peygamber'in ilahi çağrısına yüreğini bağlamıştı. Bu yüzdendi kalbiyle inandığını diliyle söylemekten korkmaması. İşkenceler altında inlerken dahi yolundan dönmemesi bu yüzdendi. Onun cesareti, Mekke'deki şirk bataklığının tam ortasında, imanı göğsünde gururla taşıyabilmesinden belliydi. O, Allah Resûlü'ne inanan bir avuç kişiden biri olan Esmâ bint. Umeys idi.

Nebî'nin izinden giden Esmâ, öğrendi ki bu yol nice yolculuklara gebeydi. Allah'ın arzı genişti ve zulümden kurtulmak için günü geldiğinde terk-i diyar eylemek gerekebilirdi. Onun için iman, varını yoğunu ardında bırakıp hiç bilmediği topraklara Allah için hicret edebilme cesaretini gösterebilmekti. Bir gün, Esmâ'nın adımları Peygamber'in işaret ettiği topraklara yöneldi, çöllerden, denizlerden, zorlu yollardan geçti. İlkin Habeşistan diyarına hicret etti. Yoldaşı ve sevgili eşi Cafer b. Ebû Tâlib'le birlikte Habeş memleketinde, çok sevdiği Peygamberinin ve Müslüman kardeşlerinin yıllarca hasretini çekti.

---

* Rukiye AYDOĞDU DEMİR

Aradan seneler geçti. Gün geldi, Allah'ın lütf u keremiyle Habeşistan muhacirleriyle Medine muhacirlerinin yolu Peygamber şehri Medine'de kesişti. Esmâ, sevgili eşiyle birlikte Hayber'in fethi esnasında, ikinci hicretini Medine'ye gerçekleştirdi. Böylece o, Allah yolunda iki defa hicret etmenin saadetine erdi. Ancak bu durum, Medine muhacirleriyle Habeşistan muhacirleri arasında tatlı bir rekabetin doğmasına neden oldu. Bir gün Esmâ'yı, kızı Hafsa'nın evinde gören Hz. Ömer, "Bu, Habeşli Esmâ mı, şu deniz yolcusu olan?" dedi ve devamında ekledi: "Medine'ye hicret faziletinde biz sizi geçtik. Biz, Resûlullah'a sizden daha yakınız." Bu sözler, ömrünü Allah yoluna adayan, bu uğurda türlü cefalar çekmiş olan Esmâ'ya ağır geldi ve karşısındaki Ömer (r.a.) olsa dahi kendisini savunmaktan çekinmedi: "Hayır" dedi, "Allah'a yemin ederim ki, siz Resûlullah'la (s.a.v.) birlikte hicret ettiniz. O, sizin açlarınızı doyurdu, cahillerinizi eğitti. Biz ise uzaklarda, düşman yurdunda, Habeşistan'da idik. Bütün bu sıkıntılara biz, Allah'ın ve Resûlü'nün rızası uğruna katlandık. Ey Ömer! Yemin ederim, senin bu söylediklerini gidip Resûlullah'a anlatıncaya kadar ne bir lokma yiyeceğim ne de bir yudum su içeceğim. Vallahi, biz eziyet görüyor ve korku içinde yaşıyorduk." Hz. Ömer'in sözleri ağırına giden ve durumu olduğu gibi Allah Resûlü'ne bildiren Esmâ, Nebî'den, kendisini sevince boğan şu sözleri işitti: *"Bu hususta Ömer bana sizden daha yakın değildir. Zira o ve arkadaşları yalnız bir defa hicret etmişken siz gemi yolcuları, iki defa hicret ettiniz!"* (Müslim, Fedâil, 169)

Bu sözleri işiten Esmâ için artık hiçbir şey duyduklarından daha değerli değildi. Diğer muhacir kardeşleri de bu kutlu sözleri işitebilmek için defalarca onun kapısını çalıyorlardı. Esmâ ise her defasında o günün heyecanını tekrar yaşayarak, Nebî'nin sözlerini onlara aktarıyordu. (Müslim, Fedâil, 169)

Esmâ'nın gözleri sevinçler kadar hüzünlere de şahit oldu. Ve onun için en büyük hüzünlerden biriydi eşi Cafer'i Mute Savaşı'nda yitirmesi. Esmâ, bundan böyle Cafer b. Ebû Tâlib'in değil, Cafer-i Tayyâr'ın eşiydi. Zira Cafer (r.a.), kahramanca savaşıp kaybettiği iki koluna mukabil cennete uçtuğu için bu adla anılır olmuştu. Cafer'in ardından kuş yavruları gibi kalan yetimleri ise artık bahtiyardı. Çünkü başlarını okşayan Peygamber'in eli, onlara yetimliklerini unutturan en büyük teselli kaynağı idi. (Nesâî, Zînet, 57)

Esmâ bint Umeys, asırlar ötesine imanıyla, cesaretiyle, sabır ve metanetiyle örnek oldu. Peygamberine duyduğu muhabbetini, ona ve onun sözlerine olan bağlılığı ile gösterdi. Ve onun mübarek sözlerinden altmış kadarı, Esmâ'nın ağzından satırlara, satırlardan sadırlara, zamanlardan zamanlara hep nakledile geldi. Bunlardan birinde Sevgili Peygamberimiz, sıkıntılı ve kederli zamanlarında okuması için Esmâ'ya bir dua öğretmişti. Bu dua, Allah ve Resûlü'nün izinden giden, bu yolda kahrı da lütfu da hoş gören tüm Esmâların arkadaşı olacak nitelikte idi:

"Benim Rabbim Allah'tır, O'na hiçbir şeyi ortak koşmam!" (Ebû Dâvûd, Vitir, 26)

Şikâyetini Allah'a Duyuran Kadın: Havle bint Sa'lebe (r.a.)*

Medineli hanım sahabilerden Havle bint Sa'lebe, kendisi gibi Hazrec kabilesine mensup olan Ubâde b. Sâmit'in kardeşi Evs b. Sâmit ile evliydi. Evs Bedir, Uhud, Hendek gibi birçok savaşta Hz. Peygamber'le birlikte müşriklere karşı mücadele vermişti. Ardında bıraktığı uzun yıllar Evs'i yormuş, iyice yaşlandırmıştı. Artık huysuz ve geçimsiz bir ihtiyardı. Olur olmaz her sebepten tartışma çıkarıyordu. Bir sebeple hanımı Havle'ye kızdığı günlerden biriydi. Öfkesine öyle yenik düşmüştü ki Havle'ye "Sen bana annemin sırtı gibisin!" diyerek bir telaşla evinden çıkıp gitti. Çok geçmeden sakinleşen ve öfkeyle hanımına söylediklerinden pişman olan Evs, geri döndü. Havle'yle yeniden bir araya gelmek istiyordu ama evliliklerinin geçerliliği şüpheliydi artık. Çünkü cahiliyeden kalma çirkin bir âdet olan "zıhar"la hanımını kendisine haram kılmıştı.

Zıhar yani hanımını annesi gibi dinen evlenmesi mümkün olmayan bir kadına benzetmek, cahiliye Araplarının boşamak istedikleri hanımlarına reva gördükleri onur kırıcı bir cezaydı. Müslüman toplumunda ilk kez karşılaşılan bu kötü muamele Havle'yi oldukça incitmişti. Allah ve Resûlü haklarında bir hüküm vermedikçe kocası Evs'le evliliğini sürdüremeyeceğine

* Hale ŞAHİN

karar verdi. Çok geçmeden Resûlullah'a gitti ve olanları anlattı. Evs'in uğruna gençliğini feda etmiş, onun çocuklarını dünyaya getirmişti. Kendisinin de yaşlılığa adım adım yaklaştığı böyle bir zamanda kocasının yaptığı çok ağırına gitmişti. Hz. Peygamber Havle'ye *"Amcanın oğlu (Evs) artık çok yaşlı bir adam. Onun hakkında Allah'tan sakın!"* dediyse de ayrılmaları gerektiğinden farklı bir hüküm veremiyordu.

Havle bint Sa'lebe kabullenemiyordu olanları. Onca yıl sonra bir başına çocuklarına nasıl bakacaktı? Çocukları kendi alsa aç kalacaklar, babaları alsa perişan olacaklardı. Yüce Allah hakkında bir hüküm bildirinceye kadar yalvarmaktan vazgeçmedi. "Allah'ım şikâyetimi sana arz ediyorum. Peygamberinin dilinden bana hüküm (bildiren bir vahiy) indir." diye dua etti. Havle'nin mücadelesine şahit olan Hz. Âişe ve Resûlullah'ın diğer ev halkı ağlamaya başladılar. Yedi kat göğün ötesinden derdinin dermanı olacak bir hüküm gönderilmesini bekliyordu ısrarla Havle. Sonunda Rabbi onun mücadelesini örnek gösterdiği bir sûreyle karşılık verdi azimli bekleyişine: *"Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, sizin sürdürdüğünüz konuşmayı (zaten) işitmekteydi. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."* (Mücâdele, 58/1)

Sûrenin devamındaki ayetlerde zıhar yapan erkeğin hanımına karşı çok çirkin ve asılsız bir söz söylediği ve ancak kefaretle yeniden bir araya gelebilecekleri bildiriliyordu. Hz. Peygamber Havle dönmek istediği takdirde Evs'in bir köle azat etmesi gerektiğini söyledi. Ancak onun azat edecek bir kölesi yoktu. O takdirde Resûlullah peş peşe iki ay oruç tutması gerektiğini bildirdi. Lakin Evs o kadar yaşlanmıştı ki oruç tutmaya gücü yetmezdi. Öyleyse altmış fakiri doyurması gerekiyordu. Ancak Evs fakir bir adamdı, onu bile karşılayabilecek durumu yoktu. Bunun üzerine Hz. Peygamber Havle'ye kocası adına fakirlere

dağıtması için bir sepet hurma vereceğini söyledi. Sıkıntısının çözümsüz olmadığını gören Havle çok sevindi. Ferahlamıştı artık. Bir sepet hurmayı da kendisinin vereceğini söyledi. Her şeye rağmen Havle'nin kocasına destek olması Allah Resûlü'nü oldukça memnun etti. Havle'ye *"İsabetli davrandın, iyi yaptın."* diyerek bundan sonra da kocasının iyiliğini istemesi tavsiyesinde bulundu. (İbn Hanbel, VI, 410)

Haklı mücadelesinden vazgeçmeyerek şikâyetini Rabbine duyuran ve zıhar gibi cahiliyeden kalma çirkin bir muameleyle kadınlara yapılan haksızlığın Allah katında karşılıksız bırakılmayacağının canlı örneğini teşkil eden Havle bint Sa'lebe yaşlılığında da saygı gösterilen bir hanım oldu. Hz. Ömer onunla her karşılaştığında konuşmaya özen gösterirdi. Halifeliği zamanında bir gün yanında bazı kimseler olmasına rağmen Havle'yle konuşmaya dalmıştı. İçlerinden biri bu yaşlı kadın yüzünden Hz. Ömer'in insanları ihmal etmesine anlam veremedi. Bunun üzerine Hz. Ömer *"O kadının kim olduğunu biliyor musun? O, yedi kat gökler ötesinden şikâyetini Allah'a duyuran kadındır."* dedi ve kendisiyle akşama kadar konuşacak olsa bile namaz dışında hiçbir şey için onun yanından ayrılmayacağını ifade etti. (İbn Hacer, el-İsâbe, VIII, 115)

Âlimlerin Öncüsü Fakih Sahabi: Muâz b. Cebel (r.a.)*

Elçiler Yılı olarak anılan hicretin dokuzuncu yılıydı. Medine'ye gelen heyetler içerisinde Yemenliler, hem fazlalığı hem de dini öğrenme hususundaki gayretleriyle Resûlullah'ın takdirini kazanmıştı. Allah Resûlü de kendilerine göndermek üzere bir heyet hazırlamış, bu heyete başkan olarak "ümmetim içerisinde helal ve haram konusunda en bilgili olan kişi" (Tirmizî, Menâkıb, 32) dediği Muâz b. Cebel'i seçmişti. Elçi, zekât memuru ve kadı sıfatıyla Yemen'e gidecek olan Muâz (r.a.) bir yandan yönetimde görev alırken bir yandan da dinî konularda halka rehberlik edecekti. Resûlullah, üzerine yüklediği bu ağır sorumluluğu hafifletmek istercesine, her bir vazifeyi ifa ederken nasıl davranması gerektiğini ona ayrıntılarıyla açıklamaya başladı: *"Sen Kitap ehli bir topluluğa gideceksin. Oraya vardığında onları önce, 'Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Resûlü olduğuna' şehâdet etmeye çağır. Bu davetine uyarlarsa onlara Allah'ın kendilerine her gün ve gece içinde beş vakit namazı farz kıldığını bildir. Buna da uyarlarsa kendilerine, Allah'ın onlara zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecek olan zekâtı farz kıldığını bildir..."* (Buhârî, Megâzî, 61).

---

* Elif ERDEM

Henüz on sekiz yaşındayken Müslüman olan Muâz b. Cebel, İkinci Akabe Biati'ne katılarak Resûlullah'a bağlılık yemini eden Medineli ilk Müslümanlardandı. O günden sonra kendisini İslam'a adamış, dini en güzel şekilde öğrenme ve yaşama gayreti içerisinde olmuştu. Resûlullah'ın yanından ayrılmamaya özen gösterir, yanı başında yürürken veya bineğinin terkisindeyken dahi ona merak ettiği hususlarda sorular yöneltmekten geri durmazdı. Şimdi ise Allah Resûlü soruyor, Muâz cevaplıyordu:

- *(Sana bir dava geldiğinde) nasıl hüküm vereceksin?*

- Allah'ın kitabına göre hüküm vereceğim.

- *(O konuda) Allah'ın kitabında bir hüküm bulamazsan?*

- Resûlullah'ın sünneti ile (karar vereceğim).

- *Resûlullah'ın sünnetinde de yoksa?*

- Kendi görüşümle ictihad ederek bir karara varacak, ona göre hüküm vereceğim.

Senelerce Resûl'ün eğitiminde yetişmenin, onun terbiyesinden geçmiş olmanın verdiği birikimle yanıtlamıştı Muâz soruları ve tam da muhatabının istediği cevapları vermişti. Allah Resûlü elini Muâz'ın göğsüne koyarak duyduğu memnuniyeti şöyle dile getirdi: *"Resûlü'nün elçisini (Resûlü'nün arzuladığı cevabı vermeye) muvaffak kılan Allah'a hamdolsun."* (Tirmizî, Ahkâm, 3)

Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezbere bilen Muâz, Hz. Peygamber'in kendisinden Kur'an öğrenmeyi tavsiye ettiği dört mümtaz şahsiyetten biriydi (Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 117). Sünneti de en iyi bilen kimselerden olduğu aşikârdı. Bildiklerini öylesine içselleştirmişti ki güçlü imanı, itaatkâr yaşantısı ve insanlara marufu öğretme azminden dolayı sahabiler kendisini Hz. İbrahim'e benzetiyorlardı. Bu azmin meyvelerini de Rabbi ona bahşetmiş, onu dinde kavrayışlı, fakih kimselerden eylemiş-

ti. Resûlullah hayattayken fetva verebilen nadir insanlardandı Muâz. Daha bir yıl evvel Mekke fethedildiğinde Resûl-i Ekrem, bu mukaddes şehrin hidayete susamış insanlarını ona emanet etmişti. Muâz onları Kur'an'la buluşturmuş, cahiliyeden sıyrılıp İslamın aydınlığına çıkmalarında güzel bir rehber olmuştu. Sıra Yemen'deydi. Âlemlere rahmet olarak gönderilen en güzel öğretmen, bu önemli bölgeye muallim olma vazifesini kendisine veriyor; tavsiye ve uyarılarla dolu uzun konuşmasını şu sözlerle bitiriyordu: *"Ey Muâz! Bu seneden sonra benimle karşılaşamayabilirsin, belki de ancak şu mescidime veya kabrime uğrarsın."* (İbn Hanbel, V, 236)

Veda niteliğindeki bu sözlerden sonra yola çıkan Muâz, *"Ey Muâz, ben seni seviyorum."* diyen gül yüzlü elçiyi bir daha göremedi (Ebû Dâvûd, Vitir, 26). Ama onun verdiği muallimlik vazifesine ömrü boyunca devam etti. Yemen'deki pek çok kabilenin Müslümanlığına vesile olmakla kalmadı, daha sonraları ilim meşalesini Suriye'ye taşıdı. Ashabın da fıkhi meseleleri kendisine danıştığı bu büyük âlim, rivayet ettiği hadislerle sünnetin nesiller boyu aktarılmasında önemli rol oynadı. Allah Resûlü'nün son konuşmasında ona verdiği talimatlar, yeni fethedilen yerlerde nasıl davranacakları hususunda Müslümanlara yüzyıllarca kılavuzluk ederken Muâz'ın Resûlullah'a verdiği cevaplar da fıkıh düşüncesinin geliştirilmesinde ve yeni ekollerin kurulmasında hayati önem taşıdı. Zamana ve mekâna sığmayan hizmetleriyle ilim önderlerine öncülük eden bu sahabiye Peygamberimizin bir de müjdesi vardı: Muâz, kıyamet günü âlimlerin bir adım önünde yer alacaktı (İbn Sa'd, Tabakât, II, 264).

Yüreğinde Güzel Sözler Biriktiren Bir Genç: Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.)*

Küçük bir çocukken başlamıştı onunla ilgili hatıralar biriktirmeye zihninde. Ölümüne kadar da tüm hayatı bu anıları tazelemekle geçti. Onunla yaşadığı bir olayı diğerine tercih edemezdi, onun ağzından çıkmış olan her bir kelime değerliydi. Bazı sözler vardır, kulak onu işittikten sonra kalbe düşer, orada kendine derin bir yer edinir ve kalp durana kadar yerini muhafaza eder. İnsanın kalbi kadar, nefesi kadar değerlidir bu kelimeler. Çünkü bunların sahibine insan kendi kalbi kadar değer vermiştir. Ne kadar derindeyse sevgisi o kadar derûnda saklanır bu sözler. Ne uzun yıllar silebilir ne kıvrılan yollar. Öyle sinesinde saklar insan, değerli bir hazine gibi... Sarıp sarmalar bu paha biçilemeyen mücevherleri, hürmetle mahfazasına koyar, yıllar yılı muhafaza eder. Hatırlamak, tekrar yaşamak, sözünü dilde, hayalini gözde canlandırmak istediğinde ise özenle mahfazasından çıkarır, titizlikle her bir kelime yerli yerinde telaffuz edilerek anlatılır. O esnada her bir kelime canlanır, sizinle aynı ortamı solur, siz de onların söylendiği atmosferde nefes alır, aynı anları tekrar yaşarsınız.

Peygamberiyle yaşadığı anılarını paylaşırken, onun sözlerini aktarırken işte bu duyguları tekrar yaşardı Ebû Saîd el-Hudrî.

---

* Rukiye AYDOĞDU DEMİR

1000 küsur rivayeti nakşetmişti kalbine. Onunla ilgili anılar biriktirmeye küçük bir çocukken başlamıştı ve bu bir ömür devam etti. Hep onun yanında olma gayretindeydi; ağzından çıkan sözleri, verdiği nasihatleri, olaylar karşısında gösterdiği tepkileri ayrıntılarıyla hıfzetti ve başkalarına bildirdi. Öyle ki onun naklettiği bir olayla ilgili kapısını çalanlar karşısında Ebû Saîd iki parmağını kaldırır, iki gözünü ve iki kulağını işaret edip kendisinden gayet emin bir şekilde "şu iki gözüm görmüş ve şu iki kulağım işitmiştir ki" diyerek sözlerini sürdürürdü. (Müslim, Müsâkât, 76)

Bir heyeti misafir ederken de yanındaydı peygamberinin, rüyasını anlatırken de… Haramdan sakındıran sözlerini de işitti, son anlarında son nasihatlerini de… Yağmurlu bir günde mescidin tavanındaki hurma dallarından yağmur suları boşaldığı esnada, peygamberinin su içinde nasıl namaz kıldığına da şahitlik etmişti, faziletinden dolayı yatsı namazını geciktirerek eda edişine de. Hatta onunla birlikte mescitte yatsı namazını kılmak için beklediği bir gece, namazı beklemenin faziletine dair müjdesini işitmişti. (Ebû Davud, Salât, 7) Bir başka gün Allah Resûlü ona seslenerek şöyle söylemişti de nasıl mutlu olmuştu: *"Yâ Ebâ Saîd! Her kim Rab olarak Allah'a, din olarak İslam'a, Peygamber olarak da Muhammed'e razı olursa o kimseye cennet vaciptir."* (Müslim, İmâre, 116)

Medineli Müslüman bir ailede dünyaya gelip küçük yaşta Müslüman olan Ebû Saîd, babası ile birlikte Uhud Savaşı'na katılmak için Allah Resûlü'nün huzuruna gelmiş ancak o esnada on üç yaşında olduğu için kendisine izin verilmemişti. Uhud'dan babası şehit olarak döndü. Babasıyla Uhud'a katılamasa da sonraki senelerde tam on iki gazvede bulundu, her birinde kahramanca mücadele etti. Ebû Saîd sadece savaş meydanlarında değil, babasından sonra yoklukla da mücadele halindeydi; ancak peygamberinin tavsiyesine uyarak onu da metanetle yendi.

Ebû Saîd'in Medine'de en çok zaman geçirdiği mekân ise peygamber mescidiydi. Orada Peygamberinin en yakınında, ilim meclislerinde bulunmak, suffedeki arkadaşlarıyla birlikte bu halkalarda yer almak, Ebû Saîd için en güzel şeydi. Onun unutamadığı anılarından pek çoğu buraya aitti. Bir defasında mescitte fakir muhacir arkadaşlarının bulunduğu bir halkaya dahil olmuştu. Ancak orada bulunanlar o kadar fakirlerdi ki üzerlerindeki kıyafetleri kendilerini tam olarak örtmediği için birbirlerinin arkasına gizlenmek durumunda kalıyorlardı. İçlerinden biri Kur'an okuyordu. Derken Allah Resûlü yanlarına geldi, onlara selam verdi. Sonra da halkalarına dâhil oldu ve bu fakir insanları müjdeleriyle zengin kılıp, gönüllerini ferahlattı. (Ebû Dâvûd, İlim, 13) Nasıl da sevinmişti orada bulunan herkes nasıl da teskin olmuştu yürekleri. O güzel geceyi Ebû Saîd nasıl unutabilirdi?

Yaşanan o geceyi, gündüzü, Allah Resûlü'yle yaşadığı her bir anı, işittiği her bir sözü asla unutmadı. Onun ağzından tüm bu yaşananları dinlemek isteyenler yıllar yılı Ebû Saîd'in kapısını aşındırdı. Allah Resûlü'nün bu samimi sahabisi talebelerini, *"Merhaba Resûlullah'ın bize vasiyet ettiği kimseler!"* diyerek karşılardı. Çünkü mahfazasında sakladığı sözlerden birinde peygamberi böyle yapmasını tavsiye etmişti. (Tirmizî, İlim, 4)

Rabbinin Tasdikiyle Müjdelenen Genç: Zeyd b. Erkâm (r.a.)*

Hz. Peygamber ve ordusu, etrafındaki kabileleri kışkırtarak Müslümanlara karşı asker toplayan Benî Mustalik kabilesine düzenlenen sefer nedeniyle Müreysi' kuyusunun başında karargâh kurmuşlardı. İçerisinde az miktarda su bulunan kuyu ashab tarafından ortak kullanılıyordu. Muhacirlerden Cehcâh b. Kays ile ensardan Sinan b. Vebera kuyuda karışan kovaları nedeniyle hararetli bir tartışmaya giriştiler. Tartışma giderek şiddetlenince muhacirler ve ensarın tamamı bu olaya müdahil oldular.

Münafıkların lideri Abdullah b. Übey b. Selûl fırsattan istifade edip olayı içinden çıkılmaz hale getirmek üzere harekete geçti. Ensardan yana tavır alarak onlara muhacirlere yardım etmemelerini, böylece onların Resûlullah'ın etrafından dağılıp gideceklerini söyledi. Ardından da küstahça "Medine'ye dönersek güçlü olanlar zayıf olanları muhakkak oradan çıkaracaktır!" dedi. O esnada ensarın arasında bulunan genç Zeyd b. Erkâm, Abdullah b. Übeyy'in pervasızca serdettiği laflara daha fazla dayanamadı. Amcası aracılığıyla duyduklarını Allah Resûlü'ne haber verdi. Bunun üzerine Zeyd'i yanına çağıran Hz. Peygamber olanları bir defa da kendisinden dinledi. Duyduklarına inanmakta zorlanan Resûlullah, Abdullah b. Übeyy'i

---

* Hale ŞAHİN

de dinleyerek peşin hüküm vermemeyi tercih etti. Zeyd yanlış işitmiş olabilirdi. Allah Resûlü'nün huzuruna gelen münafıkların lideri ve beraberindeki arkadaşları o sözleri asla söylemediklerine yemin ettiler. Onların bu kararlı tutumu karşısında Hz. Peygamber Abdullah b. Übeyy'in doğru söylediğine kanaat getirdi. Bu durumda Zeyd de yalancı konumuna düşmüştü. (Buhârî, Tefsîr, (Münâfikûn) 1, 2)

Zeyd, ömründe hiçbir şeye böylesine üzülmemişti. Herkes onu kınamıştı, amcası bile kendisine inanmamış, "Ne derdin vardı da Resûlullah'ın seni yalanlamasına ve sana öfkelenmesine neden oldun!" diye onu azarlamıştı. Zeyd'in elinden bir şey gelmiyordu. Çaresiz beklemeye karar verdi. Zaman geçtikçe sıkıntısı hafiflemiyor daha da artıyordu. İyice bunaldığı ve üzüntüsünden artık başını bile kaldıramadığı bir haldeyken Hz. Peygamber yanına geliverdi. Kulağını ovuşturup yüzüne gülümsedi. Zeyd'in gönlü ferahladı bir anda. Kendisine dünyada ebedî kalacağı müjdelense bu kadar sevinmezdi. Biraz sonra Hz. Ebû Bekir geldi ve kendisine Resûlullah'ın ne söylediğini sordu. Zeyd "Bir şey söylemedi. Kulağımı ovuşturdu ve yüzüme gülümsedi." dedi. Hz. Ebû Bekir *"Müjdeler olsun!"* dedi ve gitti. Sonra Hz. Ömer'le karşılaştı Zeyd. Hz. Ebû Bekir'e söylediklerini ona da söyledi. Ertesi gün sabahın aydınlığıyla beraber gelen müjde ile Zeyd'in gönlü de aydınlandı adeta. (Tirmizî, Tefsîr, 63) Zeyd'i yanına çağıran Allah Resûlü, *"Ey Zeyd! Şüphesiz Allah seni tasdik etti."* dedi. Münafıkların ikiyüzlülüklerini açıkça ortaya koyarak Zeyd b. Erkâm'ın aklanmasına vesile olan Münâfikûn sûresi indirilmiş ve Yüce Allah münafıkların küstahça sözlerini teker teker yüzlerine vurmuştu: *"Onlar, 'Allah Resûlü'nün yanında bulunanlara (muhacirlere) bir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler.' diyenlerdir. Hâlbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar (bunu) anlamazlar. Onlar, 'Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır.' diyorlardı. Hâlbuki asıl üstünlük ancak Allah'ın, Peygamberi'nin*

ve müminlerindir. Fakat münafıklar (bunu) bilmezler." (Münâfikûn, 63/7-8)

Ensarın en gençlerinden olan Zeyd b. Erkâm, münafıkların ikiyüzlülükleri karşısında kendinden büyüklerin cesaret edemeyeceği bir tavır takınmıştı. O sözleri babasının ağzından duymuş olsa bile muhakkak Resûlullah'a bildirirdi. Hiç kimsenin Allah'ın Elçisi'ni aldatmasına gönlü razı olamazdı. Bütün bu iyi niyetli düşüncelerine rağmen kimseyi kendisine inandıramadığı ve çevresindeki herkesin tepkisini aldığı halde doğru olanı yaptığından emindi. Daha önce yaşının küçüklüğü sebebiyle Uhud Savaşı'na katılmasına izin verilmeyen Zeyd b. Erkâm, katıldığı ilk seferde ağır bir imtihanla karşı karşıya kalmıştı. Yalancılıkla itham edilmek kendisini tahmin ettiğinden çok daha fazla yıpratmıştı. Yine de Rabbine güvenmekten vazgeçmedi. Yalancı olup olmadığının er ya da geç ortaya çıkacağını ve Allah Resûlü'nün kendisine hak vereceğini umuyordu. Sonunda öyle de oldu. Rabbinin tasdikiyle müjdelendi genç Zeyd. Herkese nasip olmayacak bir nimetti bu.

Hz. Peygamber'den çok sayıda hadis nakleden Zeyd b. Erkâm, yaşlandığı zaman kendisine hadis dinlemek üzere gelen kimselerin "Ey Zeyd! Gerçekten sen çok hayırla karşılaştın. Resûlullah'ı (s.a.v.) gördün, hadisini dinledin, onunla beraber gazâ ettin ve arkasında namaz kıldın. Ey Zeyd! Gerçekten sen çok hayırla karşılaştın. Bize Resûlullah'tan (s.a.v.) işittiklerini rivayet et ey Zeyd!" (Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 36) diye hürmetle ve imrenerek ziyaret ettikleri kıymetli sahabilerden biri oldu.

Sünnete Hizmetin Öncülerinden: Ümmü Atıyye el-Ensâriyye (r.a.)*

Allah Resûlü peygamberlik görevini en güzel şekilde tamamlamış ve "En Yüce Dost"a kavuşmuştu artık. Hayatı boyunca onu yalnız bırakmayan sahabilerin bir kısmı Peygamber şehri Medine'den ayrılmış, fetihlerle genişleyen İslam coğrafyasının çeşitli bölgelerinde yerlerini almaya başlamışlardı. Ensar hanımlarından Ümmü Atıyye'ye gelen bir haber onun da gitme vaktinin geldiğini bildiriyordu: Oğlu Basra'daydı ve çok hastaydı. Onu görebilmek için aceleyle yola çıktıysa da uzun ve yorucu bir yolculuğun ardından Basra'ya vardığında oğlunun bir iki gün evvel vefat ettiğini öğrendi. Hastalığında yanında olamamış ve onu son bir kez görememişti. Cahiliye geleneklerine göre bağırıp çağırmanın, çığlıklar atmanın, üstünü başını parçalayarak dövünmenin, mersiyeler okumanın tam zamanıydı şimdi; süslenmeden karalar bağlama, günlerce yas tutma vaktiydi. Ümmü Atıyye bunların hiçbirini yapmadı. Çünkü bunların hepsi cahiliyyede kalmış, o ise İslamın nuruyla aydınlanmıştı ve Allah Resûlü'ne bu adetleri terk edeceğine dair yemin etmişti. Rabbinin hükmüne rıza gösterdi, oğlunun ölümüne ne kadar üzülse de isyan etmedi. Ne kötü bir söz söyledi ne de feryat

* Elif ERDEM

figan eyledi, üç günden fazla yas tutmadı (Buhârî, Cenâiz, 30; İbn Hacer, Fethu'l-bârî, III,127).

Ümmü Atıyye künyesiyle meşhur olan Nüseybe bint Hâris, hicretten sonra Resûlullah'a biat eden Medineli hanımlardandı. Bu biatte onlar, "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, iftira atmamak ve dinin emirleri konusunda kendisine karşı gelmemek" üzere Allah Resûlü'ne söz vermişlerdi. Ölülerin arkasından bağırıp çağırmak, günlerce yas tutarak ağıt yakmak anlamına gelen "niyâha"yı terk edeceklerine dair de biat istemişti Resûlullah. Zira Cahiliye döneminde oldukça yaygın ve köklü bir gelenekti bu; sadece kendi cenazelerinde değil başkalarının cenazelerinde de topluca ağıt yakar, çığlıklar koparırlardı. Hz. Peygamber, isyanı körükleyen ve İslam inancıyla bağdaşmayan bu adetten vazgeçmenin onlar için hiç de kolay olmayacağını biliyordu (Müslim, Cenâiz, 29). Ümmü Atıyye de bu hususta endişelenmişti, sözünü tutamamaktan korkuyordu. Kendi yakınlarından birinin cenazesinde yasına ortak olan bir hanım geldi aklına, onun bu yaptığına mutlaka karşılık vermeliydi. Resûlullah'tan izin alarak onunla görüştükten sonra geri geldi ve artık "niyâha"yı terk edeceğine dair kesin söz verdi. O gün onunla birlikte biat eden hanımlardan birçoğu bu yasağa riayet edemedi, ama Ümmü Atıyye sözüne daima sadık kaldı (Buhârî, Ahkâm, 49).

İslam'ı benimsemekle hayatına yepyeni bir sayfa açan Ümmü Atıyye, ömrü boyunca dinin gereklerini yerine getirme konusunda oldukça hassas davrandı ve Hak yolunda hizmetten geri durmadı. Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte yedi gazveye katıldı, kâh askerlerin geride bıraktıkları yüklerine göz kulak oldu, kâh yemek yaptı. Yaralıların tedavisiyle meşgul olup hastalarla ilgilendi (Müslim, Cihâd, 142). Hanımların cenaze hizmetlerinde ilk akla gelen isimlerden biriydi. Zira Allah Resûlü, kızları Zeyneb

ve Ümmü Gülsüm'ü son yolculuğuna uğurlarken teçhiz ve tekfin işlemlerinde Ümmü Atıyye de görev almış ve bu konudaki uygulamaları bizzat Resûlullah'tan öğrenmişti (Buhârî, Cenâiz, 9).

Resûlullah'ın vefatından sonra da hizmete devam eden Ümmü Atıyye, oğlu için geldiği Basra'da ilim önderlerinin yetişmesine katkıda bulundu. Fıkıh ve hadis bilgisiyle temayüz eden Ümmü Atıyye'nin naklettiği rivayetler hanımlarla ilgili özel meselelere ve cenazeyle ilgili pek çok hususa ışık tutarken zekât malına dair naklettiği bir hadis de fıkıh kaidelerine kaynaklık etti. Resûlullah'ın (s.a.v.) adını her anışında "Babam ona feda olsun!" demeden geçmeyen (Buhârî, Hac, 81) bu güzide hanım, Allah Resûlü'nden aktardığı yüz kadar hadisle sünnetin nesiller boyu yaşatılmasına ve farklı coğrafyalara yayılmasına öncülük etti.

Mücevherlere Sahip Bir Fakir: Ebû Hüreyre (r.a.)*

Medine'de, Peygamber Mescidi'nin hemen bitişiğinde, üzeri hurma dalları ile örtülü bir gölgelik... Ve bu gölgeliği yuva bellemiş bir garip yürek... Ne ailesi ne malı vardı onun, tek sermayesi Allah ve Resûlü'ne duyduğu derin muhabbetti. Bu muhabbet onun için dünya ve içindeki her şeyden daha değerliydi. Bu yüzden günlerini çok sevdiği Peygamberinin yanında geçirirdi hep, onun her bir meclisine katılır, her bir sözüne dikkat kesilir ve ilgiyle onu dinlerdi. Dinlemek onun için asla pasif bir eylem değildi. Dinlemek, onun için kulaktan gönle giden esaslı bir işti. Kulağından giren ve Nebî'ye (s.a.v.) ait olan her bir söz, bir anda adeta bir mücevher olur ve mahfazasında korunurdu. İşte bu mücevherleri korumaktı onun yegâne meşgalesi. Böylelikle o, aslında mücevherlere sahip bir fakir idi.

İsmi mi?

İslam'la tanışmadan evvel "güneşin kulu" derlerdi ona, İslam'dan sonra "Rahman'ın kulu" oldu. "Abdüşems" olan ismi "Abdurrahman" olarak değişmedi sadece, değişen dünyasıydı. Bir de kedicikleri vardı çok sevip de kucağından indirmediği.

---

* Rukiye AYDOĞDU DEMİR

O yüzden isminden çok künyesiyle bilindi, "kedicik babası" yani "Ebû Hüreyre" dendi ona kedilerine izafetle.

Ebû Hüreyre, Yemen'den gelip de Peygamberine iman ettiğinden beridir onsuz geçen yıllarına hayıflanarak, onsuz geçen zamanların adeta acısını çıkararak hiç yanından ayrılmadı çok sevdiği Resûlü'nün. İslam'dan uzak kaldığı yıllarını telafi etmek için gecesini de gündüzünü de bu yola adadı. Medineli arkadaşlarının malı mülkü, ilgilenmek zorunda oldukları hurma bahçeleri vardı, muhacirler ise vakitlerinin çoğunu çarşı pazarda ticaretle geçirirlerdi. Allah Resûlü'nün en yakınlarından olan Hz. Ebû Bekir'in evi Mescid-i Nebevî'ye uzak olduğu için, Hz. Ömer'i de işleri meşgul ettiği için Peygamberle birlikte olma konusunda Ebû Hüreyre kadar şanslı değillerdi. O, Nebî'nin hemen yanında, suffede yaşar, onun hizmetinde bulunur, karın tokluğuna onun yanından ayrılmazdı. Çoğu zaman Peygamberin ikramlarıyla karnını doyurur, onun sofrasından nasiplenirdi. Bununla birlikte, çoğu zaman aç gezerdi, Allah Resûlü'nün ikramları veya Müslümanların yardımları bulunmadığı vakit karnını doyurmaktan aciz kalır, açlıktan karnına taş dahi bağlardı. Hatta bir defasında açlıktan bayılmıştı da onu deli sanmışlardı. Deli değildi ancak divaneydi belki. Kendini, dünyayı ve dünyalığı unutacak kadar çok severdi Peygamberini. Hayatını ona ve onun mübarek sözlerine adayacak kadar onun divanesiydi. Kendisini unutup da günlerce aç gezdiği vakitlerde Allah Resûlü onun halinden anlar ve onu hâne-i saâdete götürerek yemeğini onunla paylaşırdı.

Yine böyle, açlığın dayanılmaz bir hal aldığı bir zamanda Medine sokaklarına çıktı Ebû Hüreyre. Amacı bir Müslüman kardeşinin derdini anlayıp da açlığını gidermesiydi. İşlek yollardan birinde durup, oradan geçenlere bir ayet hakkında bir soru sormaya karar verdi. Soracağı ayeti herkesten çok bilmesine rağmen bu bahaneyle karnının doyurulmasını sağlaya-

bilirdi belki. Arkadaşlarından biri evine çağırıp da ikramda bulunsa şu halde ona ne iyi gelecekti. Kafası bu düşüncelerle meşgulken birden Ebû Bekir'in (r.a.) geldiğini fark etti. Ona bir ayet hakkında soru sordu ancak Ebû Bekir (r.a.) biraz konuşup gitti, kendisini anlamamıştı. Çaresiz boynunu büktü. Derken Ömer'in (r.a.) yaklaştığını gördü. Ona da aynı şekilde bir ayet sordu. Amacı belliydi ancak Ömer (r.a.) de onun halinden anlamamış, bir şeyler anlatıp gitmişti. Sonra Allah Resûlü (s.a.v.) göründü. Ebû Hüreyre'nin mahzun halinden hemen derdini anladı ve ona tatlı tatlı gülümseyerek, "Haydi benimle gel!" dedi. Birlikte Allah Resûlü'nün evine gittiler, Ebû Hüreyre mahcup bir edayla eve girmek için izin istedi. Girmesini söyledi Nebî. Evde ise sadece bir tas süt bulunmaktaydı. Resûl-i Ekrem, süte baktıktan sonra, Ebû Hüreyre'ye suffeye gidip orada kim varsa çağırmasını istedi. Allah Resûlü, evinde bulunan yiyecekleri her zaman İslam'ın misafirleri dediği suffe talebeleriyle paylaşırdı. Anlaşılan bugün de onlara bu sütten verecekti. Ancak açlıktan kıvranan Ebû Hüreyre, bu durumdan hiç hoşlanmamıştı. "Bir tas süt onca kişiye nasıl yetecek, hele ki ben bu kadar açken" diye içinden geçirdi. Birazcık güç toplayabilmek için o süte en çok kendisinin ihtiyacı olduğu düşüncesiyle, istemeyerek de olsa arkadaşlarını çağırmaya gitti. Biraz sonra herkes hâne-i saâdetteki yerini aldı, Allah Resûlü Ebû Hüreyre'ye sırayla arkadaşlarına kaptaki sütü ikram etmesini söyledi. Ebû Hüreyre arkadaşlarına sütü uzattığında her biri kana kana ondan içiyor, bir diğerine veriyordu. O da aynı şekilde doyuncaya kadar sütten içiyor, yanındakine uzatıyordu. Bu şekilde sonuncu arkadaşı da sütten içmiş ve Ebû Hüreyre kabı içindeki sütle birlikte Allah Resûlü'ne iade etmişti. Resûl-i Ekrem ise kabı aldıktan sonra gülümseyerek ona, *"Senle ben kaldık, otur sen de iç"* demişti. Ebû Hüreyre sütü almış, doyuncaya kadar içmişti. Resûlullah (s.a.v.), biraz daha içmesini söylemiş, o da devam etmişti. Ta ki artık içecek hali kalmamış

ve Allah Resûlü'ne dönerek "Seni hak din ile gönderen Allah'a yemin olsun ki içecek yerim kalmadı." demişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), Allah'a hamdedip besmele çekerek kalan sütü içmişti. (Buhârî, Rikâk, 17)

Peygamberin sofrasında sadece mide değil kalp de doyardı. Ve Ebû Hüreyre'nin kalbi onun muhabbetinden en çok nasiplenenler arasındaydı. Her şeyden geçip, dünyadan yüz çevirip de her anını ona, onun mübarek sözlerine ayırmak ona nasip olmuştu. Öyle ki gündüzleri Peygamberinin yanından ayrılmayan Ebû Hüreyre gecesini de üçe ayırır, bir kısmında namaz kılar, bir kısmında uyur, kalanında da Allah Resûlü'nün sözlerini müzakere ederdi. (Dârimî, Mukaddime, 27) Onun en büyük varlığı, hafızasına işlediği, her biri birbirinden değerli olan, Allah Resûlü'nün mübarek sözleriydi. Onun vefatından sonra da Ebû Hüreyre Peygamber mescidinde hadisleri nakletmeye devam etti. Çok sevdiği peygamberi ile hangi güzel anısı gözünde canlanırdı bilinmez, Mescid-i Nebevî'de hadis naklederken Ebû Hüreyre gözyaşlarına hakim olamazdı. (Hâkim, I, 418)

Doğruluğuyla Kurtuluşa Eren Sahabi: Kâ'b b. Mâlik (r.a.)

Güneşin kavurucu sıcağı iyiden iyiye kendini hissettiriyordu. O sıcakta, meyveleri olgunlaşan hurma dallarının gölgeliğinde biraz olsun serinlemek kadar insanı rahatlatan bir nimet olamazdı. Lakin Medine'de hummalı bir sefer hazırlığı vardı. Allah Resûlü Bizans'ın ani bir saldırı düzenleyeceği haberini almış, vakit kaybetmeden Medine-Suriye ticaret yolu üzerinde bulunan Tebük'e doğru yola çıkmayı uygun görmüştü. Yolculuk uzun ve meşakkatli olacaktı. Ordunun iyi hazırlanması gerekti.

Medine'nin beş büyük şairinden Kâ'b b. Mâlik de sefere katılacaklar arasındaydı. Ka'b, hicretten önce Akabe'de yapılan görüşmelerde biatiyle Hz. Peygamber'i memnun etmiş, Bedir hariç o zamana dek yapılan bütün gazvelere katılmış, on yedi yerinden yaralandığı Uhud Savaşı'nda büyük kahramanlık göstermişti. Ancak bu kez biraz rahat davranmıştı. Sefere hazırlık için sabahleyin evinden çıkıyor, akşam olduğunda hiçbir şey yapmadan geri dönüyordu. Hal böyleyken günler günleri kovalıyor, Ka'b kendini bir türlü toparlayamıyordu. O, daha vakit var diye düşünürken, hazırlıklarını tamamlayan ordu bir sabah yola çıktı. Ka'b, bugün yarın yetişirim düşüncesiyle oyalanırken aradan birkaç gün daha geçmiş, epeyce mesafe kat edilmişti.

---

* Hale ŞAHİN

Yine de hazır değildi Ka'b. Hâlâ orduya yetişebileceği düşüncesiyle Medine sokaklarında dolaştığı bir gün, geride yalnızca münafıkların ve maddî imkânsızlıklar yüzünden sefere katılamayanların kaldığını anlayınca hatasının farkına vardı ancak artık çok geçti. Resûlullah'ın dönüşünü beklemek zorundaydı.

Haftalar sonra Allah Resûlü'nün Medine'ye dönmek üzere yola çıktığı haberini alınca Kâ'b b. Mâlik'in içi içini kemirmeye başladı. Onun yüzüne nasıl bakacaktı? Hiçbir geçerli sebebi olmadığı halde sırf nefsinin esaretiyle Medine'de kalmıştı. Bu durumun nasıl bir izahı olabilirdi ki! Bir bahane uydursa Resûlullah'ın öfkesinden kurtulabilir miydi acaba? Hayır, çözüm bu değildi asla. Her şeyi olduğu gibi anlatmak gerekiyordu.

Hz. Peygamber Medine'ye döndüğünde sefere katılmayıp geride kalanlar mescide gelerek mazeretlerini bildirdiler. Sıra Kâ'b'a geldiğinde Resûlullah ona ne sebeple seferden geri kaldığını sordu. Akabe'de aldığı sözü hatırlattı. Kâ'b elbette o günkü sözünü unutmamıştı fakat beyan edecek bir özrü de yoktu. Durumu aşikârdı, daha önce karar verdiği üzere başkaları gibi yalandan bir mazeret uydurmak yerine hatasını itiraf etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber ondan, Yüce Allah kendisi hakkında bir hüküm bildirinceye kadar beklemesini istedi. Mürâre b. Rebî' ve Hilâl b. Ümeyye adlı iki sahabi de Kâ'b ile aynı durumdaydılar. Bu üç sahabiye karşı Resûllah'ı ve Medine'yi adeta derin bir sessizlik bürüdü. Kimse onlarla konuşmuyor, görenler yüzlerini ekşitiyordu. Yer gök, dağ taş sükût ediyordu sanki. Bu sessizliğe dayanamayan Mürâre ve Hilâl evlerine çekilip ağlıyorlar, Kâ'b ise aksine sokaklarda dolaşıyor, mescide namaza geliyor, Hz. Peygamber'in meclisine katılmaya çalışıyordu. Olur da selamına karşılık verirse diye Allah Resûlü'nün dudaklarının kıpırdayıp kıpırdamadığını takip ediyordu ama nafile. Resûlullah onunla göz göze bile gelmiyordu. Kâ'b çok pişmandı, üzüntüsü ve kederi tarifsizdi.

Medine çarşısında dolaştığı bir gün Şam taraflarından gelen bir adam Kâ'b'a, Gassan melikinden bir mektup getirdi. Gassan meliki, Hz. Peygamber'in Kâ'b'a haksız muamele ettiğini iddia ediyor, buna karşılık topraklarına geldiği takdirde kendisinin onu layık olduğu bir hürmet ve taltifle karşılayacağını bildiriyordu. Ancak Kâ'b Resûlullah'a karşı başka bir hata daha işlememeye karar vermişti artık, bu teklifi hiç tereddütsüz reddetti.

Kâ'b'ı derinden sarsan sessizliğin üzerinden kırk gün geçmişti. Allah Resûlü'nden bu kez üç sahabi için eşleriyle birlikte yaşamalarını yasaklayan bir emir geldi. Ailesinden mahrum kalma pahasına da olsa, Hz. Peygamber'in emrine itaat etmeliydi Kâ'b. Hanımına hakkında bir hüküm bildirilinceye kadar babasının evinde kalmasını söyledi.

Medine'yi bürüyen sessizliğin ellinci günüydü. Sabah namazını henüz eda eden Kâ'b b. Mâlik'in içindeki vicdan azabı ve hüzün öylesine büyümüştü ki bütün genişliğine rağmen yeryüzü dar geliyordu artık ona. Boğuluyordu adeta. Elinden gelen tek şey Rabbi'nin azabından yine O'nun merhametine sığınmaktı. Bu düşüncelerle şehrin sessizliğine kulak veren Kâ'b, birden "Ey Kâ'b b. Mâlik, müjde!" diye koşarak kendisine gelen kişinin sesiyle irkildi. Göklerin ve yerin Rabbi tarafından tövbesi kabul edilmişti. Hemen secdeye kapandı. Vakit kaybetmeden Resûlullah'ın mescidine koştu. Mescide girer girmez Allah Resûlü'nün mübarek yüzündeki mutluluk dikkatini çekti, bir ay parçası gibi parlıyordu. Kâ'b annesinden doğalı, yaşadığı en hayırlı gün bugündü. Hz. Peygamber'in simasından gönlüne sirayet eden neşeyle coşarak malının tamamını fakirlere bağışlamak istediğini bildirdi. Fakat Allah Resûlü ona, malının bir kısmını elinde tutmasının daha hayırlı olacağını söyledi. Bu büyük badireden doğruluğu sayesinde kurtulduğunu itiraf eden Kâ'b b. Mâlik, yaşadığı müddetçe doğruluktan asla ayrılmayacağına dair Resûlullah'a söz verdi. Bundan böyle yalan söylemek aklının ucundan dahi geçmeyecekti.

Hanımların Hatibi: Esmâ bint Yezîd (r.a.)*

Günlerdir kafasında türlü sorular dolaşıyordu, ancak hiç birine bir cevap bulamıyordu. Düşünüyordu, çabalıyordu, kendisini teskin etmeye çalışıyordu, ancak hiçbir şey onu tatmin etmeye yetmiyordu.

Gençti Esmâ, gencecikti. Gençliğinin verdiği heyecanın yanında, kabına sığamayan bir yapısı vardı. Zekiydi, atılgandı, cesurdu. Bir o kadar da açık sözlüydü, düşündüğünü en güzel şekilde kalıba dökmesini bilir, kendisini ifade ederdi. Bununla birlikte, kaç zamandır kendi kendine konuşuyordu, kimselere açamadığı derdine kendisi bir hal çaresi bulmak için çabalıyordu. Ancak ne yapsa boş, evin işleri yine üstündeydi, çocukların bakımı bütün zamanını alıyordu. Allah Resûlü'nün yanındaki sahabenin neredeyse tüm vakitlerini onunla birlikte geçirme imkânları varken, o ya yemek yapıyor, ya ip eğiriyor, ya diğer işlerle ilgileniyordu. Erkekler kadar ibadete zaman ayırma fırsatı olmadığı gibi Allah yolunda cihatta da onlar kadar aktif rol alamıyordu. Hepsini bir bir düşündü, içinde biriktirdi. Oysa Esmâ, ensar hanımlarının ileri gelenlerindendi. Allah Resûlü'ne ilk biat edenlerdendi. Akşamla yatsı arasında bir vakitte, Allah Resûlü'nün huzuruna varışı, ona biat edişi, onun *"Size İslâm üzere hidayet veren Allah'a hamd olsun, ben sizinle*

---

* Rukiye AYDOĞDU DEMİR

biat ettim." deyişi hâlâ gözlerinin önündeydi. (İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 12) Böyleyken neden Allah Resûlü'ne halini arz etmiyor, sorularını ona yöneltmiyordu? Etrafında kendisi gibi düşünen ensar hanımlarının varlığı da kendisine cesaret verince, soluğu Allah Resûlü'nün yanında aldı. Resûl-i Ekrem, her zamanki gibi ashabı ile beraberdi. Esmâ, sözlerine ashabın dilinden düşürmediği şu cümle ile başladı: "Anam babam sana feda olsun yâ Resûlallah!" Sonra devam etti:

"Ben sana kadınların elçisi olarak geldim. Allah seni bütün erkek ve kadınlara peygamber göndermiştir. Biz sana ve senin rabbine iman ettik. Kadın olduğumuz için evlerinizde kapanıp kalmış, nefislerinizi tatmin etmiş ve çocuklarınızı karnımızda taşımışızdır. Siz erkekler ise cuma namazı kılmak, camiye ve cemaate çıkmak, hastaları ziyaret etmek, cenazelerde bulunmak, birden fazla hacca gitmek gibi hususlarda bize üstünlük sağlamış bulunuyorsunuz. Bütün bunların en önemlisi Allah yolunda cihad etmektir. Fakat siz hac veya umre için yahut düşmanla savaşmak üzere evinizden çıktığınız zaman mallarınızı biz koruruz, iplik eğirip size elbise yaparız, çocuklarınızı besleriz. Buna göre bizler sizin kazandığınız hayır ve sevaplarda size ortak olamaz mıyız?"

İşte bu kadardı; Esmâ, içinde biriktirdiği ne varsa Allah Resûlü'ne arz etmiş, rahatlamıştı. Resûl-i Ekrem de onu ciddiyetle dinledikten sonra, yüzünde etrafını aydınlatan gülümsemesiyle oradakilere şöyle dedi:

"Siz bir kadından, din konusunda sorduğu bir soruda bundan daha güzel söz işittiniz mi?" Sonra da bir kadının eşiyle güzel geçinerek sıcak bir yuvaya sahip olmasının, az önce saydığı bütün üstünlüklere denk olduğunu söyledi. Bu haberi diğer bütün hanımlara ulaştırmasını isteyen Allah Resûlü, hem Esmâ'nın hem de bütün hanım sahabilerin içini rahatlatmıştı. Bu günden sonra da Esmâ "hatîbetü'n-nisâ" olarak anılır oldu. (İbnü'l-Esîr, VII, 19).

O, hanımların sözcüsüydü. Hanım sahabilerin içlerinden çıkamadıkları bir durum olduğunda veya kendi özel durumlarıyla alakalı Allah Resûlü'ne iletmek istedikleri soruları bulunduğunda Esmâ devreye girerdi. Hz. Âişe'nin de yakın arkadaşlarından olunca, sık sık hâne-i saâdete gelme imkânı elde eder, bunu ilme olan merakını, öğrenme arzusunu gidermek için fırsat bilirdi. Yine bir defasında, hanımların özel halleriyle alakalı bir soruyu Hz. Peygamber'e yöneltmiş, Hz. Âişe de onun bu tavrını takdir ederek, "Şu ensar kadınları ne iyi kadınlardır! Utanma duygusu onları, dini (hükümleri) sorup öğrenmekten alıkoymuyor." demekten kendini alamamıştı. (Müslim, Hayız, 61)

Esmâ'nın öğrenmeye olan bu merakı, Hz. Peygamber'in hadislerini zihnine nakşetme konusunda da kendini gösterdi ve seksen bir rivayet, onun ağzından nakledilerek bugüne geldi. Esmâ, ilim konusunda gösterdiği cesaret kadar cihatta da şecaat sahibi idi. Esmâ'nın gözleri Mekke'nin, Hayber'in fethini gördü ve gözler, Esmâ'nın Yermük'te nasıl cesurca savaştığına şahit oldu. Esmâ bint Yezid, Müslüman bir kadının yuvasında, ilimde ve irfanda, yeri geldiğinde savaş meydanında cesaretiyle, mertliğiyle, gözü pekliğiyle nasıl örnek olabileceğini tüm Müslümanlara gösterdi.

Kur'an'ın Tercümanı, Ümmetin Bilgesi: Abdullah b. Abbâs (r.a.)*

Müşriklerin Mekke'de İslâm'ın yayılmasını engelleme çabalarından biri olarak Müslümanlara boykot uyguladıkları yıllardı. Peygamberi himaye eden Hâşimoğullarına karşı insafsızca bir sindirme politikası güdülüyordu. Müslümanlar hiç bu kadar zor durumda kalmamışlardı. Kendileriyle her türlü ticari ve sosyal ilişki kesilmiş, açlığa mahkum bırakılmışlardı. Bütün bu baskı ve zorluklara rağmen o günlerde Abdülmuttalib'in oğlu Abbâs'ın evinde buruk da olsa bir sevinç vardı. Sabırla beklenen minik misafir dünyaya gözlerini açmıştı nihayet. Allah'ın en sevdiği isimlerden biri olan Abdullah ismi verildi bebeğe, Allah'a güzel bir kul olması ümidiyle… Babası onu Resûlullah'a götürdü hemen. Allah Resûlü minik Abdullah'ın başını okşayarak dua etti, amcası Abbâs'ın sevincine sevinç kattı.

Mekke'deki sıkıntılı yılların ardından hicretle birlikte Müslümanlar Medine'de Peygamber'in yanı başında daha huzurlu bir hayata kavuştular. Ashab Allah'ın Elçisi'nin yanında geçirdikleri her anı değerli addediyordu. Bir gün yaşlısı genci hep birlikte toplandıkları bir mecliste Resûlullah'a içecek ikram edilmiş, kendisi içtikten sonra kalanını ashabıyla paylaşmak

* Hale ŞAHİN

istemişti. Hz. Peygamber ikrama sağ taraftan başlamak niyetindeydi. Sağında bir çocuk oturuyordu. Yaşlılar ise sol tarafta yerlerini almışlardı. Allah Resûlü *"Delikanlı! Bunu yaşlılara vermeme müsaade eder misin?"* diye sordu çocuğa. Hiç tereddüt etmeden cevap verdi çocuk: "Senden gelen hakkımı hiç kimseyle paylaşamam yâ Resûlallah!" (Buhârî, Müsâkât, 10) Verdiği akıllıca cevapla bakışları üzerine toplayan o çocuk, henüz bebekken Hz. Peygamber'in duasına mazhar olan Abdullah b. Abbâs'tı. (İbn Hacer, Fethu'l-bârî, I, 282)

Peygamberimize gönülden bağlı bir çocuk olan Abdullah b. Abbâs, aynı zamanda müminlerin annelerinden Hz. Meymûne'nin yeğeniydi. Bu, Allah Resûlü'nün hâl ve hareketlerine, ibadet hayatına yakından şahit olmak için bulunmaz bir fırsat demekti. Nitekim Abdullah bu fırsatı değerlendirmek maksadıyla zaman zaman teyzesinin evine misafir olur, geceleri orada kalırdı. O, abdest alırken suyun dikkatli kullanılması gerektiğini, (İbn Mâce, Tahâret, 48) cemaatle namaz kılma âdâbını, gece namazının kılınışını ve Resûlullah'ın namazlardan sonra yaptığı bazı duaları (Buhârî, Tefsîr, (Âl-i İmrân) 18, Müslim, Müsâfirîn, 181) bu vesileyle öğrenmişti.

Zeki bir çocuk olan Abdullah b. Abbâs'ın iyi yetişmesini isteyen Hz. Peygamber, Yüce Allah'a onа Kur'an'ı öğretmesi ve onu dinde fakih kılması için dua etmişti. (Buhârî, İlim, 17, Vudû', 10) Duanın yanı sıra fiilen gayret göstermeyi de ihmal etmemişti. Allah Resûlü Hz. Meymûne'nin evinde kaldığı gecelerde Abdullah'ın namazını kılıp kılmadığını sorarak (Ebû Dâvûd, Tatavvu', 26) namaz alışkanlığı kazanmasına yardımcı oluyordu. Bir defasında ise bineğinde arkada oturan Abdullah b. Abbâs'a şöyle nasihatte bulunmuştu: *"Delikanlı! Sana bazı şeyler öğreteceğim. Allah'ı gözet ki Allah da seni gözetsin. Allah'ı gözet ki Allah'ı (daima) yanında bulasın. Bir şey istediğinde Allah'tan iste! Yardıma muhtaç olduğunda Allah'tan yardım dile! Şunu bil ki bütün*

insanlar sana fayda vermek için toplansa Allah'ın takdiri dışında sana fayda veremezler. Ve yine bütün insanlar sana zarar vermek için toplansa Allah'ın takdiri dışında sana hiçbir şeyde zarar veremezler. Bu konuda kalemler kaldırılmış (karar verilmiş), sayfalar kurumuştur (hüküm kesinleşmiştir) ." (Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 59; İbn Hanbel, I, 293)

Resûlullah vefat ettiği zaman yaklaşık on üç yaşında olmasına rağmen zekâsı ve ilmî yeteneğiyle göz dolduran örnek bir gençti artık İbn Abbâs. İlim öğrenme ve öğretmeye olan iştiyakı sayesinde Kur'an'ı, Resûlullah'ın sünnetini ve fıkhî meseleleri en iyi bilen sahâbîlerden biri oldu. Hz. Ömer yaşça kendinden küçük olmasına rağmen onun ilmine çok değer verirdi. Bir gün sahabenin büyükleriyle birlikte bazı meseleleri sormak üzere İbn Abbâs'a gitti. İçlerinden Abdurrahman b. Avf, Hz. Ömer'e *"Onun kadar çocuklarımız varken ona mı soracağız?"* dedi. Hz. Ömer ona bunun sebebini kendisinin de iyi bildiğini söyledikten sonra İbn Abbâs'a Nasr Sûresi ile ilgili sorusunu sordu ve aldığı cevap üzerine "Ben de bu sûre hakkında ancak senin bildiğini biliyorum." diyerek onun ilmine olan güvenini bir kez daha ortaya koydu. (Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 110)

Ashab arasında "Kur'an'ın tercümanı" ve "ümmetin bilgesi" unvanlarına layık görülen ehl-i beytin akıllı genci Abdullah b. Abbâs, ilmî dirayeti ve yetiştirdiği öğrencilerle İslam tarihinin en seçkin şahsiyetlerinden biri oldu.

Uhud'da Cesur Bir Kadın: Ümmü Umâre (r.a.)*

Medine'de ilk kez kadınların savaşa katılmasına izin veriliyordu. Daha önce Bedir'e ve diğer seferlere katılmak isteyen kadınlar olmasına rağmen Allah Resûlü onların taleplerini uygun bulmamıştı. Fakat bu kez yaralıları tedavi etme, su, yiyecek ve ilaç temini gibi yardımcı hizmetlerde kadınların görev almalarına izin verilmişti. Bunlardan biri ensar hanımlarından Hazrec kabilesine mensup Ümmü Umâre künyesiyle tanınan Nesîbe bint Ka'b idi.

Ümmü Umâre Uhud Savaşı'nın yapılacağı sabah evinden çıktı. Orada olup biteni merak ediyordu. Kocası ve iki oğlu da savaş meydanındaydı. Uhud'a ulaştığında Müslümanlar üstünlüğü ele geçirmiş durumdaydılar. Galibiyetin sevinciyle herkes ganimet toplamaya koştu. Hz. Peygamber tarafından kesin bir emir almadıkça bulundukları yerden ayrılmamaları gerektiği konusunda uyarılan Ayneyn Tepesi'ndeki okçular da yerlerini terk ettiler. Bu zafiyeti fırsat bilen müşrikler Müslüman ordusunun arka tarafından tekrar savaş alanına girerek saldırdılar.

Müslümanlar hazırlıksız yakalanmışlardı. İslam ordusu dağılmak üzereydi. Bu kargaşa ortamında Ümmü Umâre, Resûlullah'ın ve etrafındaki bazı sahabilerinin mücadele etti-

---

* Hale ŞAHİN

ğini görünce hemen yanlarına koştu. Eline geçirdiği kılıç ve okla canı pahasına Allah Resûlü'ne siper oldu. Kocası ve oğulları da bu uğurda müşriklerle çarpıştılar. Ümmü Umâre'nin fedakârlığına ve cesaretine şahit olan Hz. Peygamber, kalkanıyla kaçmaya çalışan birine *"Kalkanını çarpışana bırak!"* dedi. Kalkanı eline geçiren Ümmü Umâre Resûlullah'ı korumaya devam etti. Bir müddet sonra Ümmü Umâre'ye atlı bir müşriğin saldırdığını gören Allah Resûlü oğluna, *"Annene yardım et! Annene yardım et!"* diye seslendi. (İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 413)

O gün Hz. Peygamber ne tarafa dönse Ümmü Umâre'yi uğrunda korkusuzca çarpışırken görüyordu. Ümmü Umâre on iki yerinden yaralanmıştı ama umursamıyordu. Müslümanların çetin bir imtihandan geçtiği zorlu savaşta Allah Resûlü'nün duasını aldıktan sonra gerisi önemsizdi. Allah'ın Elçisi onun ve ailesinin cennette kendisine komşu olmaları için dua etmişti. Dünyada başına ne gelirse gelsin artık Ümmü Umâre'nin umurunda değildi hiçbiri. Hz. Peygamber Ümmü Umâre'nin yaptığına kimsenin güç yetiremeyeceğini ifade etti. Zira oğlu Abdullah'ın yaralı kolunu sardıktan sonra bile "Haydi müşriklerle savaş!" diyebilecek kadar fedakâr ve cesur bir anneydi o. (İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 414-415)

Uhud Savaşı'nın ardından Ümmü Umâre Benî Kurayza Gazvesi'ne, Hayber'in ve Mekke'nin fethine, Huneyn Savaşı'na ve Hz. Peygamber'in vefatından sonra da Yemâme Savaşı'na katıldı. Uhud'da olduğu gibi Huneyn'de bozguna uğrayıp dağılan Müslümanların yeniden toparlanması için çaba sarf etti ve düşmanla çarpışmaktan çekinmedi. Nitekim o, Medineli ilk Müslüman kadınlardan biri olarak İkinci Akabe Biatı'nda Allah Resûlü'nü ne pahasına olursa olsun koruyacağına dair söz vermişti.

Ümmü Umâre savaş meydanında olduğu kadar ilim öğrenme konusunda da cesaretli davranıyordu. Âyetlerin nüzulünü

yakından takip ediyordu. Bir ayrıntı oldukça dikkatini çekmişti. Bunu Allah'ın Elçisi'ne sormaktan çekinmedi ve şöyle dedi: "(Kur'an'da) her şeyin erkekler için nazil olduğunu görüyorum. Hiçbir konuda kadınların zikredildiğini göremiyorum." Ümmü Umâre'nin sitemi üzerine Ahzâb Sûresi'nin otuz beşinci âyeti nazil oldu: "Şüphesiz *müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mümin erkeklerle mümin kadınlar, itaatkar erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a derinden saygı duyan erkekler, Allah'a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."* (Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 33) Buna göre kadın erkek kim olursa olsun Allah'a iman ve itaat eden, emir ve yasaklarına riayet eden herkese eşit muamele edilecekti.

Savaş, insanın hayatta karşılaşabileceği en zor ve tehlikeli durumlardan biridir. Erkeklerin bile zorlandığı ve istemediği böyle bir ortamda, özellikle de Müslümanlar için çetin bir imtihan olan Uhud Savaşı'nda Ümmü Umâre yaptıklarıyla Allah Resûlü'nün takdirini kazanmış ve duasına mazhar olmuştur. Allah'a ve Peygamberi'ne iman etmenin sorumluluğunu derinden hissederek bu uğurda canını feda etmekten asla kaçınmayan Ümmü Umâre cesareti ve fedakârlığı ile adından söz ettiren örnek bir şahsiyettir.

Kaynakça

- AYDINLI, Abdullah, "İbn Ümmü Mektûm", *DİA*, c. 20, İstanbul, 1999.

- …………., "Ebû Zer el-Gıfârî", *DİA*, c. 10, İstanbul, 1994.

- BELÂZÜRÎ, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Ensâbü'l-eşrâf,* (thk. Süheyl Zekkâr, Riyâz Ziriklî), Dâru'l-fikr, 1417/1996.

- BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin, *es-Sünenü'l-kübrâ*, (thk. Ebû Abdullah Abdüsselâm), Mektebetü'r-rüşd, Riyâd, 2004.

- BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil, *el-Edebü'l-Müfred*, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1989.

- …………, *Sahîh-i Buhârî* s.1-631, el-Kütübü's-sitte, (Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf içinde, Haz. Sâlih b. Abdülazîz) Dâru's-selâm, Riyad, 2000.

- CANAN, İbrahim, "Enes b. Mâlik" , *DİA*, c. 11, İstanbul, 1995.

- CERRAHOĞLU, İsmail, "Abdullah b. Mes'ûd", *DİA*, c. 1, İstanbul, 1988.

- ÇAKAN İ. Lütfi, EROĞLU Muhammed, "Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib", *DİA*, c. 1, İstanbul, 1988.

- DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl, *Sünen-i Dârimî*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2002.

- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvûd* s.1223-1608; el-Kütübü's-sitte,

(Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf içinde, Haz. Sâlih b. Abdülazîz) Dâru's-selâm, Riyad, 2000.

- EFENDİOĞLU, Mehmet, Sa'd b. Muâz, *DİA*, c. 35, İstanbul, 2008.

- ERUL, Bünyamin, "Ümmü Eymen", *DİA*, c. 42, İstanbul, 2012.

- ...., "Zeyd b. Erkâm", *DİA*, c. 44, İstanbul, 2013

- ...., "Zeyd b. Hârise", *DİA*, c. 44, İstanbul, 2013.

- FAYDA, Mustafa, "Ömer", *DİA*, c. 34, İstanbul, 2007.

- GÜLER, Zekeriya, "Ümmü Atıyye", *DİA*, c. 42, İstanbul, 2012.

- HÂKİM, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, (thk. Hamdî ed-Demirdâş Muhammed), el-Mektebetü'l-asriyye, Mekke, 2000.

- HALEBÎ, Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1427.

- HAMİDULLAH, Muhammed, "Zeyneb bint Cahş", *DİA*, c. 44, İstanbul, 2013.

- İBN ABDÜLBER, Ebû Ömer Cemâleddin Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed el-Kurtubî en-Nemerî, *el-İstîâb*, (thk. Ali Muhammed el-Becâvî), Dâru'l-celîl, Beyrut, 1992.

- İBN EBÛ ASIM, Ebû Bekr İbnü'n-Nebil Ahmed b. Amr b. Dahhak, *el-Âhâd ve'lmesânî*, (thk. Dr. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire), Dâru'r-Râye, Riyâd, 1991.

- İBN EBÛ ŞEYBE, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. İbrâhîm, *el-Musannef*, (thk. Habîurrahmân el-A'zamî), el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1983.

- İBN HACER, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe* fî *temyîzi's-sahâbe*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1415.

- ...., *Fethu'l-bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dârü'l-ma'rife, Beyrut, 1379.

- İBN HANBEL, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Müsned*, -Birleşik Baskı- Beytü'l-efkâri'd-düveliyye, Ürdün, 2005.

- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Cemâleddin Abdülmelik, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, (thk: Taha Abdurraûf Sa'd), Dâru'l-ciyl, Beyrut 1411.

- İBN İSHAK, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesâr, *es-Sîretü'n-nebeviyyeti li-İbn İshak*, (thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî), Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 2004.

- İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd er-Rebeî el-Kazvînî, *Sünen-i* İbn *Mâce* s.2477-2741; el-Kütübü's-sitte, (Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf içinde, Haz. Sâlih b. Abdülazîz) Dâru's-selâm, Riyad, 2000.

- İBN SA'D, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zührî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Dâru Sâdır, Beyrut, t.y..

- İBNÜ'L-ESÎR, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim, *Üsdü'l-gâbe* fî *ma'rifeti's-sahâbe*, (thk. Ali Muhammed Muavviz- âdil Ahmed Abdülmevcûd), Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1994.

- KANDEMİR, M. Yaşar, "Fâtıma", *DİA*, c. 12, İstanbul, 1995.

- ...., "*Ümmü Süleym*", *DİA*, c. 42, İstanbul, 2012.

- ...., "Hatice", *DİA*, c. 16, İstanbul, 1997.

- ...., "Havle bint Sa'lebe", *DİA*, c. 16, İstanbul, 1997.

- ...., "Kâ'b. Mâlik", *DİA*, c. 24, İstanbul, 2001.

- ...., "Mu'az b. Cebel", *DİA*, c. 30, İstanbul, 2005.

- ...., "Ümmü Seleme", *DİA*, c. 42, İstanbul, 2012.

- KÖKSAL, M. Âsım, *İslam Tarihi*, Köksal Yayıncılık, İstanbul, 2005.

- MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, Dârü'l-hadîs, Kahire, t.y..

- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahî el-Himyerî, *Muvatta-i Mâlik*, Cem'iyyetü'l-meknezi'l-İslâmî, Almanya, 2000.

- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî Müslim b. el-Haccâc, *Sahih-i Müslim* s. 673-1202; el-Kütübü's-sitte, (Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf içinde, Haz. Sâlih b. Abdülazîz) Dâru's-selâm, Riyad, 2000.

- NESÂÎ, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sünen-i Nesâî* s. 2087-2453; el-Kütübü's-sitte, (Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf için-de, Haz. Sâlih b. Abdülazîz) Dâru's-selâm, Riyad, 2000.

- ÖNKAL, Ahmet, "Abdurrahman b. Avf", *DİA*, c. 1, İstanbul, 1988.

- ...., "Cafer b. Ebû Tâlib", *DİA*, c. 6, İstanbul, 1992.

- ÖZKAN, Halit, "*Ümmü* Umâre", *DİA*, c. 42, İstanbul, 2012.

- SÜHEYLÎ, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed, *er-Ravdu'l-unuf fî şerhi's-Sîreti'n-nebeviyye li-İbn Hişâm*, (thk. Ömer Abdüsselâm es-Selâmî), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 2000.

- TABERÂNÎ, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, (thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, y.y., 2002.

- TABERÎ, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid,*Tarihu't-Taberî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1407.

- TİRMİZÎ, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre es-Sülemî, *Sünen-i Tirmizî* s. 1629-2061; el-Kütübü's-sitte, (Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf içinde, Haz. Sâlih b. Abdülazîz) Dâru's-selâm, Riyad, 2000.

- URALER, Aynur, "Rukıyye", *DİA*, c. 35, İstanbul, 2008.

- …………, “Safiyye”, DİA, c. 35, İstanbul, 2008.
- …………, “Ümmü Külsûm”, *DİA*, c. 42, İstanbul, 2012.
- VAKIDÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî, *el-Meğâzî*, (thk. Marsden Jones), Âlemü'l-kütüb, Beyrut, t.y..
- YİĞİT, İsmail, “Osman”, *DİA*, c. 33, İstanbul, 2007.
- ZEHEBÎ, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Tezkiratü'l-huffâz*, (thk. Zekeriyya Umeyrât), Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1998.